

A.Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

Eskiçağ Dilleri ve Kültür. (Mititoloji) Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi
... Leyla Murad in, Mitit Metinlerinde geçen
"Yukarı Ülke" (KUR URU UGU=I) üzerine bir inceleme başkii tezini değerlendirmek üzere
görevlendirilen jürimiz, Prof. Dr. Aygül Süel başkanlığında, 25/4/1995 günü
saat 13.30 'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplandı.

Tezin;

85

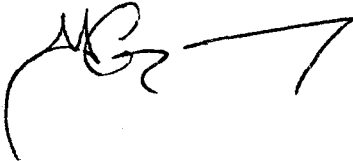
- a) ..Seksenbeş..... puan ile başarılı sayılmasına,
- b) düzeltilmek üzere iadesine,
- c) reddine,

Oybirliği/Oyçokluğu ile karar verildi.

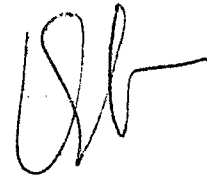
Üye

Üye

Prof. Dr. Yaşar Coşkun

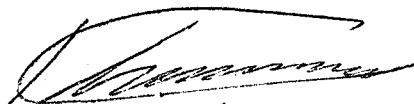

Prof. Dr. Aygül Süel (Dns)

Üye

Y. Doç. Dr. Cem Karasu

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÜHÜR
Sayı: 2216

36319

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ ÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(HİTİTOLOJİ) ANABİLİM DALI

**HİTİT METİNLERİNDE GEÇEN "YUKARI ÜLKE"
(KURURUGUTİ) ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Aygül SÜEL

Hazırlayan:
Leyla MURAT

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Ankara — 1994

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
KAYNAKÇA.....	VI
KISALTMALAR	XVI
TRANSKRİPSİYON VE DİĞER YERLERDE KULLANILAN	
İŞARETLER VE KISALTMALAR	XX
I - GİRİŞ.....	1
II - HİTİT KAYNAKLARINDA YUKARI ÜLKE'NİN	
GEÇTİĞİ METİN YERLERİ.....	4
III - YUKARI ÜLKE (KURURUGUTİ)'NİN TARİHİ COĞRAFYASI.....	6
A) "Yukarı Ülke" (KURURUGUTİ) üzerinde Yapılan Tarihî-Coğrafya Çalışmaları.....	6
B) Hitit Tarihî-Coğrafyasında "Yukarı Ülke" (KURURUGUTİ)'nin Yeri ve Önemi	10
C) "Yukarı Ülke" (KURURUGUTİ) İçerisinde Yer Alan Coğrafya Adlarının İncelenmesi	57
IV - YUKARI ÜLKE (KURURUGUTİ)'NİN TARİHİ	173
A) "Yukarı Ülke" (KURURUGUTİ)'yi Yöneten Kişiler	173
B) "Yukarı Ülke" (KURURUGUTİ)'nin Tarihî ve Siyasî Önemi	182
V-SONUÇ.....	205
ÖZET	212
VI - HARİTALAR	214

ÖNSÖZ

M.Ö. II bin yılda Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran Hititler'den, günümüze gelen çivi yazılı belgelerde, oldukça çok coğrafya adlarına rastlamaktayız. Eski çağlarda coğrafya adlarının lokalizasyonu tarihi olayların mekan içerisinde daha iyi anlaşılmasını sağlamak bakımından çok önem taşımaktadır. Hitit tarihi coğrafyası bakımından günümüze ulaşan bu malzemenin tümünü gözönünde tutularak lokalize ve idantifiye konusunda yapılan araştırmalar son yıllarda artmış, Prof.Dr. Hayri Ertem'in "Coğrafya Adları Dizini" ve J. Tischler-Del Monte'nin "Die Orts" isimli bir bütün halinde sunulan çalışmaları ile çok önemli boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Birçok bilim adamı Hitit tarihi-coğrafyası ile ilgili bir dizi makale yayınlanarak Hitit tarihi-coğrafyasına katkıda bulunmaya çalışmışlardır.

Hitit Devleti'nin önemli bir bölgesi olan KURURUGUTİ "Yukarı Ülke" üzerine bir inceleme konulu Yüksek Lisans tezinde; tarihin iki ayrılmaz ögesini oluşturan zaman ve mekan, yani kronoloji ve tarih-coğrafya üzerinde durarak, Yukarı Ülke'nin Hitit tarihi coğrafyasındaki

yerini ve önemini belirtmek zaman zaman merkezi otorite ile paralel bir hükümlerlik kurulmuş olan bu bölgenin siyasi durumunu ve merkezi otoriteye etkilerini incelemek ve ülke sınırları içerisinde bulunan yer adlarının tespitiyle Yukarı Ülke'nin sınırlarını belirleyebilmek amaçlanmıştır.

Birinci elden kaynak olarak Boğazköy ve Maşat tabletlerinin Hitit çivi yazılı metin ciltleri taranarak Yukarı Ülke'nin geçtiği metin yerlerinin transkripsiyon ve tercümesi yapılmıştır. Bu konu ile ilgili yayınlar da incelenerek bilim adamlarının Yukarı Ülke konusunda görüşleri de verilmiştir. Bazı bilim adamlarına göre Yukarı Ülke sınırları içerisinde olduğu kabul edilen, bazılarına göre bu sınıra dahil edilmeyen şehir ve ülkelerin diğer şehir ve ülkelerle olan ilişkileri incelenmiştir. Hitit tarihi ile ilgili olarak bu bölgeyi yöneten kişiler tespit edilerek, bunların Hitit tarihindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Yukarı Ülke'nin Siyasi tarih içerisindeki yeri incelenerek Hitit devletinin siyasi yapısındaki rolü ve önemi üzerinde de durulmuştur.

Bu tez çalışmamızda büyük yardımlarını gördüğüm her hususta alakasını esirgemeyen, değerli vakitlerini ayıran ve devamlı teşviklerini gördüğüm Hocam Prof.Dr. Aygül Süel'e en değerli teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca yardımlarını estiremeyen Hocalarım, Prof.Dr. Hayri Ertem'e, Prof.Dr. Yaşar Coşkun'a, Y.Doç.Dr. Cem Karasu'ya, Arş.Gör. Yasemin Arıkan'a, Uzman Gül Ün'e ve her türlü konuda yardımcı olan meslektaşım Arş.Gör. Esmâ Reyhan'a da teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

- ALP, S; *Untersuchungen zu den Beamtentinnen im Hethitischen Festzeremoniell*, Leipzig 1940.
- ; "Die Lage von Şamuha", *Anatolia I*, 1956, s. 77-80.
- ; "Hitit Kenti Hanhana'nın yeri", *Belleten*, Cilt XL, Sayı, 164. Ankara, 1977, s. 649-652.
- ; "Maşat Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında", *Belleten*, Cilt XLI sayı. 164, Ankara (1977) s. 637-647.
- ; "Maşat Höyük Tabletlerinin Eski Anadolu Coğrafyasına Katkıları" *IX. T.T.Kongresi*, Ankara, 1986, s. 227-233.
- ; *Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük*, Ankara, 1991.
- ; *Hethitische Briefe aus Masat-Höyük*, Ankara, 1991.
- ARCHI, A.; "The propaganda of Hattusili III" *SMEA XIV*, Roma, 1971, s. 185-215.
- ; "Divinità Tutelari e Sondergötter Ittiti" *SMEA fas. XVI*, Roma, 1975, s. 89-117.
- ; "Continuità degli Insediamenti Anatolici durante L'eta Ittita", *SMEA 22*, 1980, s. 7-17.
- ARCHI, A.-KLENGEL, H. ;"Ein hethitischer Texte über die Reorganisation des Kul tes" *AoF III*, 1980, s. 143-157.
- BALKAN, K.; *İnandık*, Ankara, 1973.

BİLGİÇ, E.; "Anadolu'nun ilk yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerin Tayini Üzerine İncelemeler" *Bellekten*, Cilt X, Sayı: 39, Ankara, 1946, s. 382-423.

Bin Nun; "The Ossices of GAL MESEDİ and tuhkanlı in the Hittite Kingdam" *RHA XXXI* 1973.

BASSERT, Königssiegel ; *Ein hethittische Königsiegel*. Berlin 1944.

BRYCE, T.R.; "The Boundaries of Hatti and Hittite border Policey" *Tel Aviv*, vol 13-14, Number 1, 1986-7.

CORRUBA, O.; "Das Beschvörungsrıtıual für die Göttin Wişurııanza". *StBoT*, 2, 1986.

CATE, Houwink ten Ph. H.J., "Murşılış northwestern campaigns additional fragments of his comprehensiv annals", *JNES* 25, 1966.

———; "Murşılış north-western cam paigns-Commentary" *Anatolia I*, 1967.

———; *The Records of the Harly Hittite Emptre*, İstanbul, 1970

CAVAIGNAC, E.; "L'extension de la zone des Gasgas à l'Ouest", *RHA* 4, Paris, 1931, s. 101-110.

———; "La date et l'ordre des campagnes de Murşılı", *RHA II* fas. 14, Paris, 1934, s. 193-198.

———; "La place du Pala et du Tumanna," *RHA* 3, fas. 22, Paris, 1936, s. 173-178.

CORNELIUS, Fr.; "Hethittische Reisewege", *RHA* 13 Paris, 1955, s. 49-62.

———; "Geographie des Hethiterreiches", *Or. Ns.* 27, 1958, s. 225-251.

———; "Zur hethittischen Geographie; die Nachbarn des Hethiterreiches", *RHA* 16, fas. 62, 1958, s.1-17.

- ; “Der Text des Hattuşiliş III, geographisch erläutert”, *RHA* 17, fas. 65, Paris, 1959, s. 104-116.
- ; “Zur Geographie der Hethiter” (Ergebnisse einer Forschungsreise) *BiOr* 18, 1961, s. 214-218.
- ; “Neue Aufschlüsse zur hethitischen Geographie”, *Or* No. 32, 1963, s. 373-398.
- ; “Neue Arbeiten zur hethitischen Geographie” *Anatolica I*, 1967, s. 62-77.
- ; *Geshichte der Hethiter mit besonderer Berücksichtigung der geographischen Verhältnisse und der Rechtsgeschichte*, Darmstadt 1973.
- CORNIL, P.; “Liste des noms géographiques des textes Hittites KBO XXII, XXX, XXXIII, KUB XLV-LVII” 1990, *Hethitica X*, s.7-108.
- DADDÍ, Mestieri, ; *Professioni e dignità nell Anatolia hittita*, Roma 1982.
- DANMANVILLE, J.; “Istar de Şamuha” *RHA* 14, fas. 59, Paris, 1956, s. 40-61.
- DINÇOL, A.M.-J. Yakar; “Nerik Şehrinin Yeri Hakkında” *Belleten*, Cilt XXXVII, sayı 152, 1974, s. 563-572.
- ; *Eski Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, Cilt I, 1982.
- ERTEM, H.; Boğazköy metinlerinde geçen Coğrafya adları dizini (Çıvı yazılı metin yerleri ve bibliyografya ile birlikte), A.Ü. DTCF Yayınları No: 230, Ankara, 1973.
- ; *Hittit Devletinin İkt Eyaleti: Pala-Tum(m)ana ile yakın çevrelerindeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Denemeler*, A.Ü. DTCF Yayınları No: 295, Ankara, 1980, s. 68, vd.
- ; “Korucutepe'nin Hittit devrindeki adı hakkında X. Türk Tarih Kongresi., 1990 s. 577, 587.

- FORLANINI, M.: "L'Anatolia nordoccidentale nell'impero eteo", *SMEA* 18, Roma (1977).
- : "Appunti di geografia etea", *SM* 1 (1979) s. 165-184.
- : "La prima lista idi VBOT 68 la provincia di Arinna", *SMEA* 22 (1980) s. 81.
- : "Gasipura e Gazzlura", *Hethitica* 5 (1983) s. 11-19.
- : "Die "Götter von Zalpa", *Hethitische Götter und Städte am Schwarzen Meer*, *ZA* 74 (1984) s. 245-266.
- : "Romerque Geographiques sur les textes Cappadociens", *Hethitica* VI, Cobay-Louvain-La-Neuve, 1985, s. 45-67.
- : M. Liverani, I. Milano, A. Palmieri, "L'impero hittita", *ASVOA* 4.3 (1986) Roma, Karten XVI-XX.
- : "Le mont Sarpa", *Hethitica* 7, 1987, s. 73-87.
- : "Toponymie Antique D'origine Hittite?", *Hethitica* 8, Paris, 1987, s. 105-122.
- : "La regione del Tauro nei" testi hittiti, *VO* 7 (1988) s. 131.
- : "Udo, un cas probable d'homonymie", *Hethitica*, 10 (1990) s. 110-111.
- : "Am Mittleren Kızılırmak, in" *Fs. Alp*, Ankara (1992) s. 171-179.
- : "M. Liverani, L. Milano, A. Palmieri, La Prima metà del II millennio a.c." *ASVOA* 4.2, Roma, 1992.
- : *Le spedizioni militari ittite verso Nerik*. *RIL* 126, Milano 1992.
- FORRER, E.; *Forschungen I*, Berlin, 1926.
- FREU, J.; *Les Archives de Masat Höyük, Histoire du Moyen Empire hittite et la Géographie du Pays Gasya*, Centre de Recherches com

paratives sur les Langues de la Meditteranea ancienne, Document n.8 Universitete Nice, 1983.

FRIEDRICH; "Staatsverträge" *MVAeG*, 34/1 Leipzig, 1930.

——; *Hethitisches Wörterbuch, Kurzfassete kritische Sammlung der Deutung hethitischer Wörter* Heidelberg 1952.

GARSTANG, J.; "Hittite military roads in Asia Minor-A study in imperial strategy with a map (Plate XVII)" *AJA* 47 1943.

GARSTANG-Gurney; "The geography of the Hittite Empire" London 1959.

GIORGADZE; *Woprosu o lokalizacii i jazykovaj strukture kaskskix etniceskixi geographiceskix nazvanij, Peredneaziatskij sbornik*, Moscov, 1961.

GONNET, H.; "Les montagnes d'Asie Mineure d'apres les textes hittites" *RHA* 27, fas. 83, Paris, 1968 s. 93-158.

GÖETZE, A.; "Kleinasien zur Hethiter zeit" *OA*, 1, heidelberg 1924 s.1, 5-13. 28-32.

——; "Hattusilis. Der Bericht über seine Thron best eigung nebst den Paralletexten", *MVAeG* 29, 3 Leipzig, 1925.

——; "Das Hethiter Reich", *AO* 27/2, 1928.

——; "Bemerkungen zu dem hethitischen" *Text*, *RHA* 1, Paris, 1930, s. 18-30.

——; "Die Annalen des Mursilis", *MVAeG* 38, 1933.

——; *Kizzuuaatna*, New Haven, 1940.

——; *Hittite Texts*, in: *ANET* Princeton, 1955.

——; *Kleinasien 2 neubearbeitete Auflage*, München, 1957.

- ; "The Roads of Northern Cappadocia in Hittite Times", *RHA* 15, fas. 61 Paris, 1957, s. 90-103.
- ; "J. Garstang and O.R. Gurney, The Geography of the Hittite Empire", *JCS* 14, 1960, s. 43-48.
- ; "Anatolia From Shuppiluliumash to the Egyptian War of Muwattallish", *CAH, II* chapter XXI (a), 1975.
- GURNEY, O.R.; "Hittite Geography: Thirty years on", *Fs. Alp*, Ankara 1992, s. 213-221.
- GÜTERBOCK, H.G.; "The deeds of Suppiluluma as told by his son, Mursili II" *JCS* 10 New Haven, 1956.
- ; "An Outline of the Hittite AN.TAH.SUM^{SAR} Festival" *JNES* 19, Chicago, 1960.
- ; "The north-central area of Hittite Anatolia", *JNES* 20, Chicago 1961, s. 85-97.
- HAAS, V.; *Der Kult von Nerik*, Roma 1970, s. 288-289.
- HAGENBUCHNER, A.; "Die Korrespondenz der Hethiter", *TH*, 2, Heidelberg 1989.
- HARDY, R.S.; "The old Hittite kingdom a political history", *AJSL* 58, 1941.
- HELCK, Wolfgang; "Erhi-Tesup in Ägypten", *JCS* 17, New Haven, 1963, s. 87-97.
- HOFFMANN, I; "Der Erlass Telipinus", *TH* 11 (1984).
- IMPARATI, F.; "Una Concessione di Terre da Tarte di Tudhaliia IV" *RHA* XXXII, 1974.
- KAMMENHUBER, A.; "Das Hattische" *HdO*, Leiden 1969, s. 460-463.
- KOPANCJAN, G.; "Palayskiy yazık" *ArOr* 22, 1954.

- KARASU, C.; "nuntarrilashas Bayramında Hitit Kralının Kült Gezileri", *Belleten*, Cilt LII, sayı 203, Ankara, 1988, s. 409-428.
- KINAL, F.; "Arzağa memleketlerinin mevki ve tarihi" *A.Ü. DTCF Dergisi* Ankara 1953.
- KLENGEL, H.; "Zu KUB XIX 19 und XXXIV 43, ein Beitrag zur hethitischen Geographie", *MIO* 8, Berlin, 1963, 1963 s. 16-23.
- ; "Der Wettergott von Halab" *JCS* 19 New Haven, 1965, s. 87 vd.
- KOŞAY, Hamit Z.; "Hitit Tapınağı Samuha nerededir?" *Belleten*, cilt XXXVI, sayı: 141-144, Ankara 1972, s. 463-468.
- KRONASSER, H.; *Etymologie der hethitischen sprache*, 1966, s. 322-323.
- LAROCHE, E.; *Recherches sur les noms des dieux hittites*, Paris 1947.
- ; "Suppiluliuma II" *RA* 47, Paris 1953, 70-78.
- ; *Les noms des Hittites*, Paris, 1966.
- ; "Les Noms des Hittites" *Hethitica* IV, Paris, 1981.
- ; "Toponymes Hittites ou Pré-Hittites dans La Turquie Moderne", *Hethitica* VI, (1985) s. 83-102.
- LEBRUN, R.; "Samuha, foyer religieux de l'Empire hittite", *PIOL* 11, Louvain -la- Neuve, 1976.
- ; "Presence des Hourrites A Samuha et dans le Haut Days Hittite" *RHA* 36, Paris, 1978, s. 135-140.
- ; *A propos de quelques rois Hittites Bâtisseurs, Archeologie et Religions de l'Anatolie, Ancienne*, Louvain -La- Neuve (1983), s. 157-166.
- LEWY, J.; "On Some Institutions of the old Assyrian Empire", *HUCA* 27, 1957, s. 70.

- MACQUEEN, J.G.; "Geographie and history in western Asia Minor in the second millenium B.C.", *An. St.* 18. 1968.
- MAYER, L.A.- J.Gorstang; *Index of Hittite names. Section A. Geographical, Part I*, London: Britisch school of archaeology in Jerusalem supplementary pupers, J. 1923.
- ; "Kizzuuaatna and other Hittite States, *The Journal of Egyptian Archaeology XI*, london 1925, s. 23-35.
- MERIGGI, P.; "Über einige hethitische Fragmente historischen Inhaltes", *WZKDM 58*, Pavia, 1962, s. 66-110.
- MONTE, G. F. del-J.Tischler; *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, RGTC 6/1, Wiesbaden, 1979.
- ; *Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte*, RGTC 6/2, Wiesbaden, 1992.
- ORANSAY, B.S. "Eski Anadolu Şamuha ve Kuşsar", *Önasya Mecmuası*, sayı: 50 1969-70 s. 393.
- ORLİN, L.; *Assyrian Colonies in Cappadocia*, The Hague, Paris, 1970.
- OTTEN, H.; "Die Berg-und Flusslisten im Hisuua Festrıtual": *ZANF 25*, 1969.
- ; "İştahara" *Reallexikon der Assyriologie*, V, New-York 1976-80, s. 208.
- ; "Die Apologie Hattusillis III" *StBoT 24*, 1981.
- ; "Die Bronzetafel aus Boğazköy Ein Staatsvertrag Tuthalıas IV" *StBoTB 1* Wiesbaden 1988
- OTTEN, H.-V. Soucek; "Ein althethitische Ritual für das Königspaat," *StBoT 8*, 1969.
- RIEMSCHNEIDER, K.K.; "hethitische Fragmente Historischen Inhalts aus der zeit Hattuşilli III", *JCS XVI* New Haven, 1962, s. 110-121.

ROSENKRANZ, B.; "Fluß-und Gewässernamen in Anatolien, in", *BNF 1*, 1966, s. 124-144.

SAYCE, A.H.; *The Geographical Position of Arzaua, The Journal of Egyptian Archaeology VIII*, London (1922) s. 233-234.

SCHULER, E. von; "die Würdent Reägride des Arnuuanda" 1956.

———; *Die Kaškäer, Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, Berlin, 1965.

———; "Eine Hethitische Festbeschreibung aus dem Iraq Museum", *Bag. Mitt.*, Band 5, Berlin (1970) s. 45-50.

STEFANINI, R. *Athenaeum* 40 (1962).

STURTEVANT, E.H.-Bechtel G.; *A Hittite Chrestomaty*, Philadelphia 1935.

ÜNAL, A.; "*Hattušilis III*", TH 4, 1974.

———; "*Hattušilis III*", TH 1/2, 1974.

———; "Nachmals Zur Geschichte und Lage der Hethitischen Stadt Ankuua" *SMEA* fas. XXIV, Roma, 1984, s. 87-107.

———; "Studien über das hethitische Kriegswesen II: Verba Delendi Harnink-/Harganu-"Vernichten, Zugrunde Richten" *SMEA*, fas. XXIV, Roma, 1984, s. 71-85.

WERNER, R.; "Geographie des Hethiterreiches", *Bt Or* 18, 1961, s. 76 vd.

———; "Hethitische Gerichtsprotokolle", *StBoT* 4, 1967.

WEIDNER, E.; *Politische Dokumente aus Kleinasien, Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boghazköi*. Leipzig 1923 (=BoSt 8-9).

YAKAR, J.; "Recent Contributions to the Historical Geography of the Hittite Empire" *MDOG* 112, 1980, s. 75-95.

YAKAR, J.-A. DİNÇOL, A.; "Historical Geography of North-Central Anatolia", Tel Aviv 1, 1974, s. 86-90.

KISALTMALAR

- AAA** , Annals of Archaeology and Anthropology-Liverpool.
- ABOT** , Ankara Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Boğazköy Tabletleri.
İstanbul
- AJA** , American Journal of Archaeology.
Boston/Concord/Princeton 1885 vd.
- Anatolia** , Anadolu, Journal of the Institute for Research in Near
Eastern and mediterranean Civilizations of the Faculty of
Letters of the University of Ankara, Ankara.
- Anatolitca** , Anatolica, Annuari Internationale pour les civilisations de'l
Asie anterisure, Leiden.
- ANET** , Ancient Near Eastern Text Relating to the Old Testament.
Princeton 1969
- AO** , Der Alte Orient-Leipzig 19000 vd.
- An. St.** , Anatolian Studies, Journal of the British institute of
Archeology at Ankara-London
- AoF** , Altorientalische Forschungen, Berlin 1974 vd.
- Ar. Or.** , Archiv Orientalni, Prag 1929 vd.
- ASVOA** , Atlate storico del Vicino Oriente ontico. Roma.
- Bag. Mitt.** , Baghdader Mitteilungen (Deutsches Archäologisches
Institut Abteilung Baghdad). Berlin

- Belleten** , Türk Tarih Kurumu, Belleten-Ankara
- Bo** , 1906-1912 Boğazköy kazılarında bulunan ve neşredilmemiş Boğazköy metinleri.
- BIOr** , Bibliotheca Orientalis-Leiden
- BSL** , Bulletin de la Societe de Linguistique de Paris- Paris.
- CAH** , The Cambridge Ancient History, Revised Edition of vol. I and II
- CTH** , Laroche, Catalogue des textes hittites, Paris 1971, RHA 30, 1972.
- Fs. Alp** , Festschrift für Sedat Alp, Hittite and Other Anatolian and near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Ankara 1992
- HBM** , S.Alp, Hethitische Briefe aus Masat-Höyük, Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi-sa. 35 Ankara 1991.
- HdO** , Handbuch der Orientalistik, Leiden 1952.
- Hethitica** , Hethitica Travaux edites par Guy Juquois. Travaux de la faculté de philosophie et lettres de l'université catholiques de Louvain. Section de philologie et histoire Orientale, Loavain 1972 vd.
- HKM** , S. Alp, Hethitische Keilschrifttafeln aus Masat-Höyük, Türk Tarih Kurumu Yayınları VI. Dizi-sa. 34 Ankara 1991
- HT** , Hittite Texts in the cuneiform character from tablets in the British Museum, London, 1920
- HUCA** , Hebrew Union College Annual, Cincinnati,
- IBoT** , İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy Tabletleri(nden seçme metinler) I, 1944; II, 1947; III, 1954, IV, 1988.

- JCS** , Journal of Cuneiform Studies New Haven.
- JNES** , Journal of Near Eastern Studies. Chicago
- Kaskäer** , E. Von Schuler, Die Kaskäer, Ein Beitrag zur Ethnographie des Alten Kleinasien – Berlin 1965.
- KBO** , Kleinschrifttexte aus Boghazköi, (WVDOG Heft 1 vd.) Leipzig 1919.
- KUB** , Keilschrifturkunden aus Boghazköi. Berlin 1921.
- MDOG** , Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft, Berlin
- MIO** , Mitteilungen des Institutes für Orientforschung. Berlin
- MVAeG** , Mitteilungen der Vorderasiatisch-Egyptischen Gesellschaft. Leipzig.
- OA** , Oriens Antiquus
- OA** , Orient und Antike, Heidelberg.
- or. NS.** , Orientalia. Nova Series. Roma.
- Orientalia** , Orientalia, Roma.
- PIOL** , Publications de l'Institut Orientaliste de Louvain-Louvain.
- PD** , Politische Dokumente.
- RA** , Revue d'Assyriologie. Paris.
- RGTC 6** , G.F. del Monte und J. Tischler, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte, Répertoire Géographique des Textes Cuneiformes 6 Wiesbaden 1978, 1992
- RHA** , Revue Hittite et Assyrologique. Paris.
- RIA** , Reallexikon der Assyriologie, Berlin 1928 vd.

- RIL 126** , Istituto Lombardo, Accademia di Scienze e Lettere, Rendiconti, classe di Lettere e Scienze Morali e Storiche, 126, Milano.
- SM** , Studia Mediterranea. Pavia
- SMEA** , Studi Micenei de Egeo-Anatolici. Roma
- SPAW** , Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- StBoT** , Studien zu den Boğazköy-Texten, Wiesbaden 1965.
- TH** , Texte der Hethiter, Heidelberg
- Tel-Aviv** , Tel-Aviv
- TTK** , Türk Tarih Kurumu Ankara
- VAT** , Texte der Vorderasiatischen Abteilung der Staatlichen Museen in Berlin nach Museums nummern.
- VBoT** , Verstreute Boghazköi-Texte Marburg 1930
- VO** , Die Welt des Orients.
- WVDOG** , Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft. Leipzig
- ZA** , Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete-Vorderasiatische Archöologie Berlin
- ZA NF** , Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete Neue Folge Berlin, 1924 vd.

TRANSKRİPSİYON VE DİĞER YERLERDE KULLANILAN İŞARETLER VE KISALTMALAR

- [] : Tabletın o kısmının tahrip edilmiş olduğunu gösterir.
- < > : Metni yazan kâtip tarafından unutulduğunu veya zamanında üstüste yazılmış belirsiz işaretleri içine alır.
- () : Tercümenin anlaşılması için yapılan ilâveyi gösterir.
- + veya x : Sumerce iki işarettten müteşekkil ibarelerde ikinci şeklin birinciye dahil edileceğini gösterir.
- x : Kırık kısımlar içerisinde tamamlanamayan işaretlerin yerini tutar.
- . : Sumerce veya akadca birden fazla işaretlerden müteşekkil kelimelerde işaretlerin arasına girer.
- : Hititce kelimeleri ihtiva eden işaretlerin arasına konur.
- ' : Satır No.larından sonra (2', 15', 26' gibi) konulan bu işaret metnin baş tarafının kırık ve st. No.larının tahmini olduğunu gösterir.
- // : Birbirlerine paralel metinlerin kısaltmaları arasına konur.
- : Tabletın paragraf ayrımını gösterir.
- : Bu çalışmadaki asıl metin ile alt notlar arasını ayırır.
- a.g.e. : adı geçen eser
- a.n. : alt not.

b.k.	: bakınız.
Krş.	: karşılaştırma
No.	: Numara
Rs.	: Rückseite
s.	: sayfa
st.	: satır
terc.	: tercüme
tam.	: tamamlama
trans.	: transkripsiyon
vd.	: ve devamı
Vs.	: Vorderseite.

I. GİRİŞ

Eski Tunç Çağı sonlarında Maraşantla (Kızılırmak) nehri tarafından etrafı çevrilen bölgenin merkez noktası olan Hattuša (Boğazköy)'nin başkent olduğu Hitit İmparatorluğu, Anadolu'yu hakimiyeti altına almıştı. Bu bölge, haritalarda Hatti Ülkesi olarak belirtiliyor ve Hitit ana topraklarını kapsıyordu. Anadolu'nun diğer kısımlarının idaresi ve vasal idareciler sağlıyordu.

Hitit anavatanı temel olarak Kızılırmak havzası boyunca uzanan bölge olarak düşünülürken, Hitit krallarının doğrudan otoritelerini uyguladıkları bölgenin genişliği savunma sorunlarına bağlı olarak zaman zaman değişmekteydi.

Hitit devletinin kuzeyinde Merzifon ve Amasya'dan geçen çizginin yukarısında, Sinop-Ordu arasındaki bölgede, Hitit devletini uzun yüzyıllar boyunca devamlı uğraştıran Gaşkaların yaşadığı genel olarak bilim adamlarınca kabul edilmektedir. Hitit çivi yazılı belgelerde, bu bölge ile Hitit ülkesi arasında; bazen Hitit hakimiyetine geçen, Hitit otoritesinin

zayıfladığı dönemlerde ise, Gaşka hakimiyeti altına giren, kimi zaman da varlıklarını kendi kendine koruyabilme çabasında olan bir takım ülke ve kentlere rastlamaktayız. Bu ülkeler arasında yukarı ülke sınırları içerisinde olan ya da ona bağlı veya yakın çevresinde bulunan bazı kent, dağ ve nehirler bulunmaktadır.

Düşman tehditlerinin olduğu bölgelerde Hitit krallarının en çok sıkıştıran problemlerin Hatti ülkesinin güvenliği ve sınırlarının korunması olduğunu kolaylıkla anlarız. Bu sorunu, kimi zaman vasal devletlerle antlaşmalar yaparak; kimi zaman anavatan topraklarını savunmaya yardımcı olması amacıyla, saldırıya açık olan sınır bölgelerinde garnizonlar oluşturarak, sınır trafiğine sınırlamalar getirerek ve sınıra yakın bölgelerdeki nüfusca az olan meskun yerlere yeni insanlar getirerek çözmeye çalışıyorlardı.

Bu yapı içerisinde, Hitit anavatanı ile ona tehdit oluşturan düşman bölgeleri arasında tampon bölgelerini tanımlayabiliriz. Bu bölgeler anavatanın güvenliğinde çok ciddi bir rol oynamaktadırlar. Yukarı Ülke'de kuzey ve güneydoğuda Gaşka halklarına karşı bir tampon bölge olarak hizmet vermektedir.

Yukarı Ülke hakkında bilgilerimizin çoğunu Hitit İmparatorluk krallarından III. Hattuşili'den günümüze erişen tarihi belgelerden elde etmekteyiz. III. Hattuşili Hitit tarihi içerisinde eşi Puduhepa ile birlikte tanıdığımız en önemli hükümdarlardan biridir. III. Hattuşili o zamana

kadar dizginlenemeyen Gaşkalar'ı sürekli olarak yenmiş ve kuzey bölgenin tek egemeni durumuna gelmiştir. Yukarı Ülke yönetiminde oldukça çok söz sahibi olmuş ve merkezi otorite ile paralel hükümdarlığını sürdürmüştür.

Yukarda kısaca belirttiğimiz gibi, Yukarı Ülke'nin, hem Hitit tarihi-Coğrafyası hem de Hitit siyasi tarihindeki önemi tartışılmaz bir durumdadır.

Bu bakımdan, çalışmamızda, Hitit çivi yazılı metinlerde geçen Yukarı Ülke'nin tarihi coğrafyası ve siyasi tarihi üzerinde eldeki kaynakların imkan tanıdığı ölçüde, incelemeye çalıştık. Ayrıca, Yukarı Ülke yöneticilerini tanıtmaya ve Hitit tarihindeki yerleri ve önemleri üzerinde durmayı amaçladık.

Ayrıca, Yukarı Ülke içerisinde olması muhtemel şehirlerin incelenmesine ve diğer şehirlerle olan ilişkilerini tespit etmeye özen gösterdik.

Çalışmamızın bir Hitit şehri olan Yukarı Ülke'nin bugüne kadar yapılmayan monografisi niteliğinde olmasına ve yeni kaynakların ışığında tespit edilecek verilerin değerlendirilmesinde başvurulacak bir kaynak olmasına özen gösterilmiştir.

II. HİTİT KAYNAKLARINDA YUKARI ÜLKE'NİN

GEÇTİĞİ METİN YERLERİ

KUR URU UGU TI

KUR URU UGU TI KBo III 6+ I 22, 23, III 35,36; KBo XI 40 VI 5;
KBo XVI 83 III 5; KUB XIX 10 I 8= KUB XIX 11+
KBo XXII 12 IV 18 (br.)

KUR URU UGU KBo IV 4 II 16; KUB L 104, 11

KUR.KUR^{Mj}ES UGU TI KBo VI 28 Vs 11.

KUR UGU TI KBo III 4 IV 16 (BR.); KBO XIV 3 III 23; KBO XIV
14, 7; KUB I 1+ 27, IV 3,4; KUB I 2+XIX 50 I 24;
KUB II 1 VI 7; KUB XIV 17 II 3 (br.); KUB XIX 23
VS. 15 KUB XIX 56 I 4; KUB XXI 17 I 5, 6

KUR UGU TIM KUB XIV 16 I 26, HKM 42, 8; HKM 96, 17,21

KUR UGU KBo III 4 III 69, 70; KBo VI 4, lk.Rd. 3; KUB I L+I
26; KUB XXXVI 90, 36; KUB LII 86, 12, HKM
18,18; HKM 71, 26; HKM 96, 4; HKM 106, 3,

KUR AN.TA KUB XIX 67+I 10 II 36

IE-LI-TE KUB XXIII 127+ KBoVI 29 III 2

KUR URUI-LI-TI KUB XL 107+Rs. 20

III. YUKARI ÜLKE (KURURU UGUTL)'NİN

TARİHİ COĞRAFYASI

A) "Yukarı Ülke" (KURURU UGUTL) Üzerine Yapılan Tarihi-Coğrafya Çalışmaları

Bu çalışmaları ele aldığımızda, pek çok bilim adamının Yukarı Ülke araştırmalarına ilgi duyduğunu görürüz. Yukarı Ülke'nin yeri, kapsadığı alan, bu alanda yer alan şehirler, coğrafi elemanlar konusunda pek çok görüş ortaya koymuştur. Bu görüşlerin bir kısmı üzerinde bir çok bilim adamı birleşirken, bir kısım bilim adamının birbirine ters görüşleride mevcuttur. Biz çalışmamızda, görüşleri, görüş sahiplerinin başlığı altında bir sıra dahilinde toplayacağız.

A. Götze, Yukarı Ülke'nin Hatti İmpartorluğu'nun doğu bölgesi, Yukarı Kızılırmak, Fırat ve Tohma suyu arasındaki ülke olabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca III. Hattuşili'nin Otobyografisinin Vs. II st. 56-63'de geçen İshupita, Marišta, Hişşeşhapa, Katapa, Hanhana, Tarahna, Hattena, Durmitta, Pala, Tumana Kaşıta, Şappa, Hulana (Nehri)- Hakmiş ve İştahara

ülkelerinin idaresinin de Hattuşili'ye verilerek Yukarı Ülke'nin sınırlarının genişletildiğini söylemekte¹ ve devamlı "Yukarı Ülke, Yukarı Kızılırmak'ın kuzeyindeki bölge, Yukarı Fırat ile Tohma Suyu arasındaki bölgedir" diye sınırlarını belirlemektedir². Götze ayrıca Murşili yıllıklarına dayanarak İştina ve Kanuuara'nın Yukarı Ülke'de yer aldığı görüşündedir³. Yazar, Hitit topraklarını, Yukarı Ülke, Aşağı Ülke ve Pala-Tum(m) ana diye üçe ayırmaktadır⁴.

F. Kinal, Yukarı Ülke derken Kızılırmak'ın kaynak bölgesi takriben bugünkü Sivas ile çevresinin kastedildiğini belirtmektedir⁵.

S. Alp, Yukarı Ülke'nin Erzincan'ın güneybatı ve batısındaki yaylalarda aranması ve Şamuha'nın Yukarı Ülke'de yer aldığını ya da en azından ona sınır olması gerektiğini söylemektedir⁶.

F. Cornelius, Suppiluluma'nın babası III. Tuthalya ile birlikte Yukarı Ülke'den inerek Maşa'ya karşı savaşa gelmesi ve Murşili yıllıklarına göre Azzi-Haiāša ile Tiptia Ülkelerinin Yukarı Ülke'ye komşu olması nedeniyle Yukarı Ülke'nin Hattuşa civarındaki dağlık arazi olabileceğini belirtmekte⁷ ve Yukarı Ülke'nin kuzey ve kuzey doğuda Gaşga bölgesi, güney doğuda

¹ A. Götze, OA., 1924, s. 5 vd.

² A. Götze, AO, 27/2, 1928, s. 25, a.n. 4.

³ A. Götze, Kizzuwatna, 1940, s. 25 vd.

⁴ A. Götze, Kleinasien², 1957, s. 94 vd.

⁵ F. Kinal, Arzaya, 1953, s. 6-7.

⁶ S. Alp, Anatolia I, 1956, s. 78.

⁷ Cornelius, Orientalia 27, 1958, s. 242.

Azzi-Halaša Ülkesi ile sınır olduğu, Güneyde ise Hattuša civarındaki bölgeyi de içine aldığı görüşünü savunmaktadır⁸. Göetze, ayrıca Yukarı Ülke'nin bugün Sivas civarındaki mahalde bulunduğunu, fakat merkez ve Aşağı Ülke ifadelerine göre Yukarı Ülke'yi daha geniş olarak düşünmek gerektiğini söylemekte ve Yukarı Ülke ifadesiyle muhtemelen Kerkenes ya da Yozgat yakınındaki dağların sarp meyillerinden itibaren Hattuša'ya doğru olan bölgenin kastedildiğini de belirtmektedir⁹. Garstang-Gurney, Kuzeyde Gaşga halkı tarafından iskan edilen ve Hitit illerine bitişik olan yere Yukarı Ülke dendiğini, Şamuha'nın da Yukarı Ülke'nin başkenti olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Murşili Yıllıkları'ndaki anlatıma dayanarak İştina, Zazziša ve Kanuuara'nın Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını ve Yukarı Ülke'nin sınır komşuları olan Tıpta ve Azzi-Halaša tarafından yapılan işgallere maruz kaldığını da belirtmektedir¹⁰.

Giorgadze, Yukarı Ülke'nin hem Sivas ve Tokat'ın güney taraflarını hem de Erzincan civarlarını içine aldığını ve güney sınırının Deliktaş-Divriği hattına ulaştığını savunmaktadır¹¹.

⁸ F. Cornelius, *RHA XVIII*, fas. 65, 1969, s. 105.

⁹ F. Cornelius, *Anatolia I*, 1967, s. 69.

¹⁰ Garstang-Gurney, *Geogr.*, 1959, s. 32.

¹¹ Giorgadze, *PS*, 1961, s. 586.

E. Von Schuler, Yukarı Ülke'ye Boğazköy ve Sivas arasındaki Kızılırmak kıvrımında yer vermekte ve Yukarı Ülke'nin Tiplia İstittina, Gaşga ve Azzi-Hataşa Ülkesi ile sınır olduğunu da söylemektedir¹².

A. Ünal, Yukarı Ülke'nin Hitit ana devletinin kuzey ve kuzey doğusunda bulunduğu, Kızılırmak'ın yan kollarına kadar (kısmen) uzandığını savunmaktadır. Ayrıca kuzey ve kuzey doğudan Gaşga bölgesi ile, güney doğudan da Azzi-Hataşa ile sınır oluşturduğunu, Güneyde ise Hattuşa civarındaki bölge boyunca ne kadar genişlediğinin belli olmadığını belirtmektedir¹³.

Del Monte-Tischler, Yukarı Ülke'nin kuzey ve kuzeydoğuda İstittina, Azi ve bir Gaşga Ülkesi olan Tiplia ile sınır komşusu olduğunu, Kannuvara'nın da Yukarı Ülke'de yer almadığını kaydetmektedir¹⁴.

J. Yakar, Yukarı Ülke'nin doğu ve kuzeydoğudan Tiplia ve Azzi-Hataşa tarafından sınırlandırıldığını, bir kısmını Sivas'ın doğusundaki bölge ve Tokat'ın teşkil ettiği, kuzeyde ise Gaşga bölgesinin bulunduğunu ve Zazışa ve İstittina'nın da Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını ifade etmektedir¹⁵.

H. Ertem, Schuler dışında, diğer bilim adamlarının Pala'yı "Yukarı Ülke" (= Sivas-Erzincan arası) yakınlarında görmek istediklerini, halbuki

¹² E. Von Schuler, *Kasköer*, 1965, s. 13 vd.

¹³ A. Ünal, *TH 3/1*, 1974, s. 224-225.

¹⁴ Del-Monte-Tischler, *RGTC 6/1*, 1979, s. 293-294.

¹⁵ J. Yakar, *MDOG 112*, 1980, s. 79.

metinlere göre Pala'nın "Yukarı Ülke" ile hiçbir ilişkisinin olmadığını savunmaktadır¹⁶.

T.R. Bryce, Yukarı Ülke'nin Halys (Kızılırmak)'ın doğusu ve Fırat'ın batısı arasında kalan yukarı bölgeleri kapsayarak, Hatti topraklarının doğuya doğru bir uzantısı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu bölgenin kuzeye doğru Gaşga sınırlarında son bulup kuzeydoğuya doğru Azzi-Haiša bölgesi ile sınırlanarak bu iki bölgeden gelen düşman kuvvetlerince işgale maruz kalan bir yerde olduğunu belirtmektedir¹⁷.

M. Forlanini, Yukarı Ülke için A. Ünal ile aynı fikirde olduğunu belirterek, Şamuha ve Urikina'nın Yukarı Ülke'nin çok önemli şehirleri olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Yukarı Ülke'nin kuzey ve doğudan sık sık Pişhuru, İşhupita ve Tıptıa'daki Gaşgalar ile Azzi-Haiša'lılar tarafından saldırıya uğradığını ve bu saldırılara Himmua, Tiliura, Donkuua, Şadduppa, İştitina, Kanuuara ile Azzi sınırındaki Ura kalesi ve Zazziša mahallerinin de bu saldırılara maruz kaldığını ifade etmektedir¹⁸.

B) Hitit Tarihi Coğrafyasında Yukarı Ülke (KUR^{URU} UGU^{TI})'nin Yeri ve Önemi

Bilim adamlarınca, Anadolu'nun kuzeyinde Hitit Devleti'ni yüzyıllar boyunca uğraştıran Gaşgalar'ın yaşadığı kabul edilmektedir. Hitit

¹⁶ H. Ertem, *Pala-Tum(m)ana*, 1980, s. 12-13.

¹⁷ T.R. Bryce, *Tel-Aviv*, Vol: 13-14. No: 1, 1986, s. 85-102.

¹⁸ M. Forlanini, *ASVOA* 4/3, 1986, s. TAV XVI.

kaynaklarında bu bölge ile Hitit Ülkesi arasında; bazen Hitit hakimiyetine geçen, zayıfladığı dönemlerde Gaşga hakimiyeti altına giren, ya da varlıklarını kendi kendine korumaya çalışan birtakım kent ve ülkelerden bahsedilmektedir. Bu kent ve ülkeler ile Yukarı Ülke arasında KURURUGUTİ Yukarı Ülke sınırları içerisinde olan ya da onun yakın çevresinde yer alan bazı kent dağ ve akarsular bulunmaktadır.

Kızılırmak (Maraşantıta) nehri tarafından etrafı çevrilen bölgenin odak noktası olan Hattuşa (Boğazköy)'nin başkent olduğu Hitit krallığı tarafından Anadolu'da ilk siyasi birlik kurulmuştur. Bu bölge haritalarda Hatti Ülkesi olarak belirtilmekte ve genellikle Hitit topraklarına işaret etmektedir. Bu işaret Anadolu'nun diğer kısımları ile burayı ayırt etmek için yapılmaktadır.

Hitit anavatanı temel olarak Kızılırmak Havzası boyunca uzanan bölge olarak düşünülürken Hitit krallarının doğrudan o tarifelerini uyguladıkları bölgenin genişliği bir saltanattan diğerine oldukça değişmektedir. Bu ise geniş ölçüde savunma sorunlarına bağlı gözükmektedir. Bu bakımdan; İmparatorluğun idari bölgelerinden biri olan Yukarı Ülke sınırları içerisinde geçen coğrafya adlarının tespitinde de elde olan kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre bu yönde değerlendirme yapmak durumundayız..

KURURUGUTİ Yukarı Ülke'nin Hitit tarihi-coğrafyası hakkında bir kısım bilgileri Maşat mektuplarından¹⁹ edinmekteyiz. Bu mektuplar Orta Hitit döneminde Yukarı Ülke'nin coğrafi konumu hakkında önemli bilgiler vermektedir.

HKM 96²⁰.

Rs.

17 [ERİN MEŠ KUR KU]RMEŠ KUR UGU TIM KURURU İš-hu-pi-it-ta

18 [... KUR HUR.S]AG Ša-ka[d]-du-nu-ya KUR URU Ša-na-hu-it-t[a]

19 [.....]X KUR[U]RU Tu-u-pa-az-zi-ia

20 [KURURU La-h]u-u-ya-za-an-ti-ia KURURU₁-šu-ya

21 [...] x KUR[k]u-[i]t ku-it ŠA KUR UGUTIM

22 [ERİN MEŠ H]A na-aš hu-u-ma-an-du-uš ni-ni-i[k]

17 [Ülkelerin askerleri], Yukarı Ülke'nin, İšhupita ülkesinin

18 [...Šaka]ddunuya [Dağı Ülkesinin] Šanaḫutta Ülkesi

19 [.....]x Tupazzıta ülkesinin.

20 [a]huuazantıa ülkesinin, İšuya ülkesinin

¹⁹ Maşat mektupları hakkında bk. S. Alp *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 1979, s. 165-196; HBM, Ankara, 1991.

²⁰ Trans ve tercü. için bk: S. Alp, *HBM* Ankara, 1991, s. 298-300.

21 [] x-ıa Yukarı Ülke'nin her ne kadar

22 [as]kerleri (var ise) onların hepsini sevket.

görüldüğü gibi Bu metinde Yukarı Ülke askerlerinin, İshupita Ülkesi, Şakaddunuva Dağı Ülkesi, Şanahtitta Ülkesi,

[] x, Tupazzita Ülkesi, Layazantıta Ülkesi ve İşuua Ülkesi²¹ askerleriyle birlikte sevkedilmesi istenmektedir.

HKM 18,

Rs.

17. ŠA ERÍN^{MEŠ}-ma-mu ku-ıt ut-tar ha-at-ra-a-eš

18. nu-mu ka-a kat-ti-mi ERÍN^{MEŠ} KUR.UGU

19. ERÍN^{MEŠ} KUR URU İš-hu-u-pi-it-ta ku-is-ki

20. na-an-da up-pa-ah-hi

17 Bana yazdığın askerler konusunda ise,

18 benim yanımda (nezdimde) olan Yukarı Ülke'nin askerlerini

19 İshupita Ülkesinin askerlerini

20 onları sana gönderiyorum

²¹ H. Ertem, *Korucutepe'nin Hitit devrindeki adı hakkında*, X. Türk Tarih Kongresi, 1990, s. 577-587.

Bu metinde ise Majeste, Kaşşu ve Pulli'ye kendi yanında bulunan Yukarı Ülke'nin askerleri ile İşhupita Ülkesi askerlerini oraya göndereceğini bildirmektedir²².

Görüldüğü gibi, maşat mektuplarında İşhupita Ülkesi askerlerinin Yukarı Ülke askerlerinden ayrı olarak zikredilmektedir. Bu da, İşhupita'nın Orta Hitit döneminde Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer almadığını göstermektedir. Halbuki III. Hattuşili'nin Otobiyografisindeki anlatıma dayanarak, İşhupita'nın Yukarı Ülke sınırları içerisinde olduğu düşünülmekteydi²³.

I. Şuppiluluma'nın saltanatı öncesi Hitit topraklarının etraftaki düşmanlarca istila edildiğini gösteren KBo VI 28'de şunlar anlatılmaktadır²⁴.

KBo VI 28

Vs.

6 ka-ru-ú KUR.KUR^{MEŠ} URU Ha-at-ti [I]Š-TULÚ KUR ar-ha har-ga-nu-ya-
an e-eš-ta e-di-iz xx [x]

²² Trans. ve tercümesi için bkz. S. Alp, *HBM*, 1991, s. 146-149.

²³ III. Hatt. Oto. Vs. II st. 56-63; Ayrıca bk. A. Goetze, *OA*, 1, 1924, s. 5-13.

²⁴ A. Goetze, *Yale Oriental Series*, 22, 1940, s. 21-26; F. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958, s. 237-239.

7 nu LÚ KÚR URU Ga-aš-ka-aš ú-it nu [KUR.]KURMEŠ URU Ha-at-ti
 har-ga-nu-ut nu-za URU Ne-na-aš-ša-an ZAG-an

8 i-ja-at e-di-iz-ma IŠ-TIU KUJR URU ŠAPLITI LÚ KÚR URU Ar-za-u-ua-
 as ú-it nu a-pa-a-aš-ša

9 KUR.KURMEŠ Ha-at-ti har-ga-nu-ut nu-z [a URU T]u-u-ua-nu-an URU
 U-da-an-na ZAG-an i-ja-at

10 e-di-iz-ma LÚ KÚR URU A-ra-u-un-n[a-aš ú-]it nu KUR URU Ga-aš-
 ši-ja hu-u-ma-an har-ga-nu-ut

11 e-di-iz-ma LÚ KÚR URU Az-zi ú-]it nu KUR KUR^M]EŠ UGU TI hu-u-
 ma-an-da h[ar-g]la-nu-ut

12 nu-za URU Ša-mu-ha-an ZAG-an i-ja-a]t LÚ KÚR URU] I-šu-ua-aš-ma ú-it
 [nu KURUR]U Te-ga-ra-ma har-ga-nu-ut

13 e-di-iz-ma LÚ KÚR URU Ar-ma-ta-na-aš [ú-it]nu a-pa-a-aš-ša KUR.
 KURME₁Š U]RU Ha-at-ti har-ga-nu-ut

14 nu-za URU Ki-iz-zu-ua-at-na-an URU-an [ZAG-an i-ja-a]t U]RU Ha-at-
 t]u-ša-aš-ša URU-aš ar-ha

15 ua-ar-nu-ua-an-za e-eš-ta nu-kán [.....]-ta-as É he-eš-
 ti-ja iš-par-za-an e-es-t[a]

6 evvelce Hattı Ülkeleri düşman tarafından mahvedilmişti. Bir taraftan x x

[x]

7 Gaşga şehri düşmanı geldi ve Hatti Ülkelelrini] mahvetti. Nenaşsa'yı sınır.

8 yaptı. Diğer taraftan Aşağı ülkeden Arzağa şehri düşmanı geldi ve oda.

9 Hatti ülkelerini mahvetti. Tuğanuğa'yı, Uda'yı sınır yaptı.

10 Diğer taraftan Araunna şehri düşmanı [gel]di ve Gaşşıja ülkesinin tümünü mahvetti.

11 Diğer taraftan Azzi şehri düşmanı geldi ve Yukarı [ülkelerin] tümünü mahvetti.

12 ve Şamuha'yı sınır yaptı. İşuğa şehri [düşmanı] geldi. ve Tegarama [ülkesini] mahvetti.

13 Diğer taraftan Armatana şehri düşmanı [geldi] ve o da Hatti ülkelerini mahvetti.

14 ve şehri Kizzuğatna şehrini [sınır yaptı.] Şehri [Hatt]uşa tamamen

15 yıkılmıştı. Ve [] (sadece) heşti evi kurtulmuş idi.

Bu metne dayanarak Hatti Ülkesinin sahip olduğu topraklarını hemen hemen tamamını istilaya uğradığını söyleyebiliriz, o kadar ki Boğazköy'de dahil her yer düşman tarafından hırpalanmıştır. Aşağı

Ülke'ye Arzağa şehri düşmanı²⁵, Araunna şehri düşmanı²⁶, Yukarı Ülkeye Azzi şehri düşmanı²⁷, İsuva şehri düşmanı²⁸, saldırırlarken, Hatti toprakları –ki bunlar Boğazköy ve çevre(?) eyaletler olmalıdır- Gaşga şehri düşmanı²⁹, Armatana şehri düşmanı³⁰ tarafından baskıyla karşı karşıya gelmişlerdir.

Göetze³¹, Garstang-Gurney³², Alp³³ ve Forlanini³⁴, st. 11-12'de Azzi-Hajša düşmanının Yukarı Ülke'ye saldırması ve Şamuha'yı kendisine sınır yapması nedeniyle Şamuha'nın Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını, Yukarı Ülke'nin Hatti Ülkesi ile Azzi-Hajša Ülkesi arasında bulunduğunu ve Yukarı Ülke'nin kuzey doğudaki sınır komşusunda Azzi-Hajasa olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Quetre³⁵; İsuua'lı düşmanın³⁶

²⁵ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 18-19 F.del Monte, J. Tischler, RGTC 6/1, 1978, s. 42-45; RGTC 6/2, 1992, s. 14; P. Cornil, Hefhtica 10, 1990, s. 17.

²⁶ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, a.g.e. s. 13; F.del Monte-J. Tischler, a.g.e., s. 29-30; a.g.e., s. 9; P. Cornil, a.g.e., s. 9.

²⁷ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bkz. H. Ertem, a.g.e., s. 23, 34; F.del Monte-J. Tischler, a.g.e., s. 59-60; a.g.e., s. 19; P.Cornil, a.g.e., s. 19,20.

²⁸ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, a.g.e., s. 61-62; F.del Monte-J. Tischler, a.g.e., s. 154-156; a.g.e., s. 57; P. Cornil, a.g.e., s. 38.

²⁹ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk; H. Ertem, a.g.e., s. 70-71; Del Monte-Tischler, a.g.e., s. 190-192; a.g.e., s. 73. P. Cornil, a.g.e., s. 44.

³⁰ Metin yerleri lokalizasyonu için bk. H. Ertem, a.g.e., s.17; F. Del Monte-Tischler, a.g.e., s. 38-39; a.g.e., s. 12; P. Cornil, a.g.e., s.16.

³¹ A.Göetze, OA, 1, 1924, s. 5-13.

³² Garstang-Gurney, Geogr., 1959 s. 32.

³³ S. Alp, *Anatolia I*, 1956, s. 78.

³⁴ H. Forlanini, *ASVOA* 4/3, 1986, s. TAV XVI.

³⁵ A. Göetze, OA, 1, 1924, s. 5-13.

³⁶ H. Ertem, *Korucutepe'nin Hitit Devrindeki adı hakkında*, X. Türk Tarih Kongresi, 1990, s. 577-587.

Tegarama³⁷ ülkesini sınır yapması nedeniyle Yukarı Ülke'nin güneydoğudan Tegarama Ülkesi ile sınır olabileceğini de dile getirmektedir.

Yine I. Şuppiluliuma dönemine ait başka bir metinde:

KUB XIX 11³⁸

2 ma-ah-ha-a(n-m)a A-BU-IA i-l[a-

3 nu nam-ma LÚKÚR URU Ha-ia-ša INIA KUR]

4 u-e-mi-ia-zi nu A-BU-IA A-NA LÚKÚR [URU Ha-ia-ša EGIR-an-da]

5 i-ia-at-ta-at na-an-ša-an nam-ma Ú-UL u-e-mi-ia-zi

6 nu LÚKÚRURU Ga-aš-ga pa-a-an-ku-un ERÍNMEŠ ŠU-TI I-NA [ŠÀ KUR
TI]

7 IK-ŠU-UD nu-uš-ši DINGIR MEŠ kat-ta-an ti-i-e-ir[DUTU URU TÚL-na]

8 DU URU Ha-at-ti DU KARAS DİSTAR LİL nu L[Ú KÚR]

9 pa-an-ga-ri-it BA.UG₆ LÚ.MEŠŠU.DIB-an-na me[-ik-ki-in IŠ-BAT]

10 na-an EGIR-pa I-NA URU Ša-mu-ha u-ya-te-[et]

11 nam-ma-kán A-[BU-IA URU Ša-mu-ha]-az-ar-ha pait nu []

³⁷ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, *Dizini*, 1973, s. 140; F.del Monte-J. Tischler, *RGTC* 6/1, 1978, s. 383-384; *RGTC* 6/2, 1992 s. 154, P. Cornil, *Hethitica*, 10, 1990, s. 74.

³⁸ Trans ve tercü, için bk. H.G. Güterbock, *JCS* X, 1956, s. 67-68.

12 ku-it IIIŠ-TU LÚ KÚR [-ŠU](?) har-ga-an e-eš-ta nu p[a-an-ku-uš(?)]

13 ŠA LÚKÚR a-pi-ja ar-ta-at [.....] x [.....]x [.....

14 LÚ.MES ŠIPA.UDU-ia an-da ya-ar-r[.....]

15 še-e-na-ah-ha da-iš nu URU Ga-a[š-ga]

16 nu NA-RA-A-RU ku-iš ú-it [.....]

17 [nu] ERÍN MESŠ Ga-aš-ga-aš ERÍN MES N[A-RA-RI-ia] pa-an-ga-ri-it BA-
UG6

18 [LÚ.MES] ŠU-DIB-an-ma ku-i[n.....]

19 [ŠA (?) KUR]URU UGU TI-ia [.....]

KUB XIX 11

2 Fakat babam ileriye doğru yürüdüğü zaman

3 O [..... ülkesin] de Haişalı düşmanla

4 karşılaşmıyor... Böylece babam tekrar [Haişalı] düşmana [karşı]

5 gitti. Fakat onu yine de bulamıyor.

6 (Fakat) o, Gaşalı düşmanı. (Gaşalı) kabile askerlerinin tümünü
[ülkenin içerisinde]

7 yakaladı. Ve ona tanrılar yardım ettiler, [Arinna şehrinin güneş tanrıçası,]

8 Hatti şehrinin fırtına tanrısı, ordugahın fırtına tanrısı, kırım tanrıçası İstar'ı ve böylece çok sayıda [düşman]

9 öldü. O hem de çok sayıda esirler [aldı.]

10 ve onları tekrar Şamuha şehrine getirdi.

11 Sonra [babam Şamuha]'dan ileriye doğru gitti. Ve [x ülkesinde]

12 ki düşman tarafından mahvedilmişti, ve [bütün?]

13 düşmanlar orada idiler [(Hatta).....]

14 koyun çobanları yardım için [gelmişti. Babam]

15 onlar için bir tuzak hazırladı ve Gaşgalılar'ı[vurdu.] saldırdı.

16 her kim yardım için gelmiş ise [onlara da aynı şekilde vurdu (saldırdı.)]

17 (Ta ki) Gaşgalı kabile askerleri vede yardımcı askerlerinin [çoğunu öldürdü]

18 Fakat kio (ülkelerden aldığı?) esirleri [

19 ve de Yukarı Ülke'nin [

Bu metinde Suppiluliuma'nın x ülkesinde Halaşa'lı düşmanla karşılaşmaması, yoluna devam ettiğinde ülke içinde Gaşgalı düşmanla karşılaşarak onlarla savaşması aldığı esirleri de Şamuha'ya getirmesi, daha

sonra Šamuḫa'dan ileriye doğru giderek tekrar Gašgalarla savařması ve aldığı esirleri x ülkesine (muhtemelen Šamuḫa'ya) getirmesi, (Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer alan) Šamuḫa'nın Azzi-Ḫaḫaša'lı düşmana karşı bir üs olarak kullandığını göstermektedir³⁹.

Ayrıca St. 19'da [ŠA KUR]URU UGUṬI-ia [. "Yukarı Ülke'nin" ifadesinden sonra metnin devamı kırık olduğundan Yukarı Ülke ile ilgili olarak bilgi edinemiyoruz.

Yine, Şuppiluliuma dönemine ait bir diğer metin ise:

KUB XIX 10⁴⁰

Vs. I

7 [a] m-me-el-ma A-BI A-BI-IA ḫa-ad-du li-iš-ta nam-ma

8 na-aš IS-TU KUR URU UGUṬI kat-ta ú-it nu KURURU Ma-aša-aš

9 ku-it ERÍN MEŠ KURURU Kam-ma-la-aš-ša KURURU IDSIG

10 U KURURU Ka-aš-ši-ia Gul-an-ni-eš-ki-it nu A-BI A-BI-IA

11 a-pé-e-da-aš ḫa-al-ah-ḫu-u-ḫa-an-zi i-ia-at-ta-at

12 A-BU-IA-ia ANA A-BI A-BI-IA la-ah-ḫi GAM-an-pát i-ia-a[t-ta-at]

13 nu-A-NA A-BI A-BI-IA DINGIR MEŠ pí-ra-an ḫu-u-i-e-er

³⁹ Bkz. Garstang-Gurney, Geogr., 1959, s. 33; Lebrun PIOL, 11, 1976, s. 5.

⁴⁰ trans. ve tercü. için k. H.G. Güterbock, JCS, 10, 1956, s. 65-66.

14 ve pa-it (A-NA) KUR URU Ma-a-aš-ša URU Kam-ma-la-la har-ni-ik-[ta]

15 nu ku-it-ma-an A-BI A-BI-IA I-NA KUR URU Kam-ma al-la [e-eš-ta]

16 A-BU-IA (la)-aš-ši kat-ta-an e-eš-ta EGIR-az-ma-za LÚKUR

17 URU Ga-aš-ga-aš GIŠ TUKUL da-a-an nam-ma ša-ra-a da-a-aš

18 [(n)]u-kán A-BU-IA ku-e-da-aš A-NA URU DIDLI.HI.A dan-na-at-t [a-aš
EGIR-an)]

19 [A] N.ZA.KAR ú-e-te-et na-aš LÚKUR da-a-an-nam-ma har-ni-[(ik)-ta]

KUB XIX 10 Vs I

7 Fakat büyük babam sağlıklı idi. (sağlığına kavuşmuştu.)

8 ve Yukarı Ülke'den aşağıya geldi. Maşa ülkesinin

10 ve de Kaşıa ülkesine saldırıda bulduklarından, büyük babam

11 onlara vurmak için gitti.

12 Ve babam büyük babam ile birlikte bir sefere çıktı.

13 Tanrılar büyük babama yardım ettiler,

14 O, Maşa ve Kammala ülkesine gitti ve yakıp yıktı.

15 ve büyük babam Kammala ülkesinde [iken]

16 babamda onunla birlikte idi. Fakat sonradan

17 Gaşgalı düşman tekrar silahlandı.

18-19 Babamın [yeniden] kurduğu, yerleşmeyi sağladığı yer olan bu boşaltılmış şehirleri düşman tekrar yakıp yıktı (mahvetti)

Maşa⁴¹ ve Kammala⁴² Ülkesi askerlerinin Hulana Nehri Ülkesine ve Kaşila Ülkesine saldırması sonucu (Yukarı Ülke'de ikamet eden) Suppiluliuma'nın babası III. Tuthalya'nın, Yukarı Ülke'den aşağıya gelerek Maşa ve Kammala Ülkesine bir sefer düzenlediği görülmektedir. Bu da bize Kaşila ve Hulana Nehri Ülkelerinin⁴³ muhtemelen güneybatıya lokalize edilen Maşa ve Kammala Ülkeleri ile sınır komşusu olabileceğini göstermektedir. Bu metinden, Kaşila ve Hulana Nehri ülkelerinin Hatti Ülkesi hakimiyetinde oldukları da anlaşılmaktadır.

Eğer Suppiluliuma döneminde Kaşila ve Hulana Nehri Ülkesi Yukarı Ülke sınırları içerisinde ise, Kaşila ve Hulana'nın Yukarı Ülke'nin güney veya güneybatısındaki sınır mahalleri olduklarını düşünebiliriz.

Fakat, Suppiluliuma döneminde bu ülkeler Yukarı Ülke sınırları içerisinde değilse, O zaman Kaşila ve Hulana Nehri Ülkeleri'nin yukarı Ülke'nin güney ya da güney batısından komşu olmaları gerektiğini düşünebiliriz.

⁴¹ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bkz. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 93; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1978 s. 264-265; RGTC 6/2, 1992, s. 102-103; P.Cornil, Hethitica, 10, 1990, s. 50.

⁴² Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 64; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1978 s. 167; P.Cornil, Hethitica, 10, Belçum, 1990, s. 40.

⁴³ Forlanini, SMEA fas. XVIII, Roma, 1977, s. 14 vd.'da Maşa Kammala, Hulana, Kaşila ülkelerinin birbirlerine olan yakınlığını çeşitli metin örnekleriyle ispatlamaya çalışmıştır bk: Kaşila Ülkesi ve Hulana (İD SIG) Nehri Ülkesi bölümüne.

Şupplilulluma dönemine ait diğer bir metni incelediğimizde:

KBo XIV 3⁴⁴

22 A-BI A-BI-IA-ma ha-ad-du-li-İŞ-ta nam-ma

23 na-aş İŞ-TU KUR UGU TI kat-ta ú-It na-aş ma-ah-ha-an

24 I-NA URU Zi-it-ha-ra a-ar-aş nu ERÍN[✓]MEŞ[✓] URU []

25 pa-a[n-ku-un I-NA URU Zi-it-ha-ra IK-ŞU[-UD]

26 nu A[-NA A-BI] A-BI-IA DINGIR MEŞ[✓] pí-ra-an hu[-u-i-e-er]

27 nu-k[an LÚKÚR] ke-en-ta nu ERÍN[✓] MEŞ[✓] URU [.....]

22 Fakat büyük babam sağlıklı idi. (Sağığına kavuşmuştu.)

23 ve o Yukarı Ülke'den aşağıya geldi. Ve o

24-25 Zithara şehrine vardığı zaman Zithara'da [.....] şehrinin bütün askerleri ile karşılaştı, yakaladı.

26 ve tanrılar büyük [babama] yardım [ettiler]

27 O [düşmanı] öldürdü şehrinin askerlerini [

⁴⁴ H.G. Güterbock, JCS, 10, 1956, s. 67-68.

Bu metinde ise I. Şuppiluliuma'nın babası III. Tuthalya'nın sağlığına kavuştuktan sonra Yukarı Ülke'den aşağıya geldiği, Zithara şehrine⁴⁵ vardığı zaman Zithara'da x şehrinin bütün askerleri ile karşılaşarak (onları) yakaladığı ve tanruların yardımı ile düşmanı öldürdüğü belirtilmektedir.

Şuppiluliuma dönemine ait KUB XIX 10 ve KBo XIV 3 numaralı metinlerde, Şuppiluliuma'nın babası III. Tuthalya'nın sağlığına kavuştuktan sonra Yukarı Ülke'den aşağıya geldiğinin belirtilmesi, Yukarı Ülke'nin yüksek bir yerde olabileceği fikrini vermektedir.

Ayrıca III Tuthalya'nın Yukarı Ülke'den aşağıya indikten sonra Zithara'ya varması'da; Zithara'nın Yukarı Ülke'den indikten sonra varılan bir mahal olabileceğini göstermektedir.

II. Mursili'nin hükümdarlığının 1. ve 2. yılına ait bu metinde:

KBo III4 (CTH: 61)⁴⁶

Vs.I

30 ŠA KUR URU Tur-mi-it-ta-mu URU Ka-aš-ka-aš ku-u-ru-ri-la-aḥ-ta nu-
mu [za-aḥ-ḥi-la ú-it (?)]

⁴⁵ Metin yerleri ve diğer şehirlerle olan ilişkisi için bk. H. Ertem Dizin, Ankara, 1973, s. 169, Del Monte-Tischler, RGTC 6/1 Wiesbaden, 1979, s. 513-514, RGTC 6/2, Wiesbaden, 1992, s. 201.

⁴⁶ A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 22-31.

31 nam-ma URU Qa. aš-qa-aš ú-it-pít nu KUR URU Tur-mi-it-ta GUL-an-
ni-is-ki-u-an da [a-is]

32 nu-us-ši DUTUŠÍ pa-a-un nu ŠA URU Qa-aš-qa ku-t-e-eš SAG.DU MEŠ
KUR.KUR MEŠ URU Ha-li-la-aš

33 URU Du-ud-du-uš-qa-aš-ša e-šir na-aš GUL-un na-aš IŠ-TU NAM.RA
GUDHĪA UDU HĪA

34 [š]a-ra-a da-ah-hu-un na-aš URU KÙ.BABBAR-ši ar-ha u-da-ah-hu-un

35 [(URU Ha)]-li-la-an-ma URU Du-ud-du-uš-ka-an-na ar-ha ya-ar-nu-nu-un

36 [(ma-ah-h)]a-an-ma KURURU Qa-aš-qa ŠA URU Ha-li-la Û ŠA URU
Du-ud-du-uš-qa har-ni-in-ku-u-ar

37 [(iš-t)] a-ma-aš-ta nu KURURU Ga-aš-ga hu-u-ma-an an-da ja-ar-ri-eš-
še-eš-ta

38 [na-at-m]u MÈ-ia ú-it na-an DUTUŠÍ MÈ-ia-nu-un nu-mu DUTU
URUA-ri-in-na

39 [GAŠAN-IA] DU NĪR.GAL EN-IA DMe-iz-zu-ul-la-aš DINGIR MEŠ hu-u-
ma-an-te-eš pí-ra-an hu-t-e-ir

40 [nu-za ŠA K]URURU Kaš-qa ERÍN MEŠ NA-RA-RU tar-ah-hu-un na-an-
kán ku-e-nu-un

- 41 [nu-za ŠA KUR UR]U Tur-mi-it-ta URU Qa-aš-qa-aš da-a-an EGIR-pa
IR-ah-ta-at
- 42 [nu-mu ERÍN MEŠ] pí-es-ki-u-an da-a-ir
- 43 [nam-ma DUTUŠI EGI]R-pa u-ya-nu-un nu-mu ŠA KUR URU Iš-hu-pí-
it-ta ku-it URU Qa-aš-qa-aš
- 44 [ku-u-ru-ri-ja-ah-ha-an har-t]a nu-mu ERÍN MEŠ Ú-UL pí-eš-ki-it nu
DUTUŠI I-NA KUR URU Iš-hu-pí-it-ta
- 45 [pa-a-un nu URU x-] hu-mi-eš-še-na-an GUL-un na-an IŠ-TU NAM.RA
GUD UDU
- 46 [ša-ra-a da-ah-hu-un] na-an URU KÙ.BABBAR-ši ar-ha u-da-ah-hu-un
URU-an-ma ar-ha
- 47 [ya-ar-nu-nu-un nu-za ŠA] KUR URU Iš-hu-pí-it-ta URU Qa-aš-qa da-a-
an EGIR-pa IR-ah-hu-un
- 48 [nu-mu ERÍN MEŠ pí-es-ki-u-an da-a-]r nu ki-i I-NA MU.I KAM i-ja-
nu-un
- 49 (MU-an-ni-ma) [I-NA KUR URU UGU TI] pa-a-un nu-mu KUR URU TI-
pí-ia ku-it ku-u-ru-ri-ja-ah-ha-<an> har-ta
-
- 50 [nu-mu ERÍN MEŠ Ú-UL pí-eš-ki-it] (n)u DUTUŠI URU Kat-ha-id-du-
ya-an GUL-un

51 (na-an I) [IŠ-TU NAM.RA GUD UDU URUK]Ü.BABBAR-ši ar-ha u-da-ah-hu-un

52 [URU-an-ma ar-ha ua-ar-nu-nu]-un

53 (nam-ma) [IŠ-TU KURURU TI-pí-la EGIR-pa I-NA URU KÜ.BABBAR-ši u-ua-] nu-un nu KURURU IŠ-hu-pí-it-ta ku-it

54 [ku-ru-ur e-ē-ta nu.....]

30 Durmitta Ülkesinin gaşga şehri bana düşman oldu, Ve bana [(savaşa) geldi.]

31 Sonra Gaşga şehri geldi ve Durmitta ülkesini vurmaya ba[şladı.]

32 ve ben majeste ona karşı gittim. Gaşga şehrinin başlıca halkını Halila şehri halkı ve

33 Duduşga şehri halkı oluşturuyordu ve onları vurdum. Onların namra, sığır ve koyunlarını

34 yukarıya aldım. Ve onları Hattuşa'ya getirdim.

35 Halila ve Dudduşga şehirlerini tamamen yaktım.

36 Gaşga ülkesine att Halila ve Duduşga şehirlerinin yakılıp yıkıldığı

37 işitildiğinde Gaşga ülkesinin tümü yardım gönderdi (yardıma geldi).

38 ve onlar bana savaşmaya geldi. Ben majeste onlar ile savaşım.

[Hakımem] Arinna'nın Güneş Tanrıçası,

39 Beyim kudretli (kahraman) Fırtına Tanrısı, Tanrı Mezzulla ve de tüm tanrılar önümde yürüdüler (koştular).

40 Gaşga ülkesinin yardımcı kuvvetlerini de yendim ve onları öldürdüm.

41 Turmitta ülkesinin Gaşga şehri tekrar ikinci kez köle oldu.

42 [Ve bana asker] vermeye devam ettiler.

43 [Ben majeste] döndüm. Çünkü, İşhupita ülkesinin Gaşga şehri

44 [bana düşmanlık yapmaya başlamıştı. O bana devamlı olarak asker vermiyordu. Ve ben majeste İşhupita ülkesine

45 [gittim. x -] humeşşenan şehrini vurdum (yendim). namra, sığır ve koyunu ile

46 [yukarı aldım.] Ve onları Hattuşa'ya getirdim. Şehri tamamen

47 [yaktım.] İşhupita Ülkesinin Gaşga şehrini ikinci kez köle yaptım.

48 [Ve bana askerlerini vermeye başladılar. Bunları 1 yılda yaptım.]

49 (Ertesi yıl da) [Yukarı Ülke'ye] gittim. Ve bana Tipita ülkesi düşmanlık yapmaya başlamıştı (düşman olmuştu),

50 [ve bana devamlı olarak asker vermiyordu.] Ve ben majeste Kathaidduya şehrini vurdum.

51 [Ve onları namra, sığır ve koyunu ile] Hattuşa'ya taşıdım.

52 [Şehri tamamen yak]tım.

53 [Tipiġa ülkesinden Hattuša'ya döndüm. ki o İřhupita ülkesi

54 [düşman idi ve]

Murşili'nin hükümdarlığının ilk yıllarında Durmitta ve İşhupita ülkesindeki Gaşga şehirlerinin düşmanlık yapmaya başlaması üzerine bu ülkelere sefer düzenlemek zorunda kaldığı görülmektedir. O, sonuçta Durmitta ve İşhupita Ülkelerini tekrar idaresi altına almış ve asker vermekle görevlendirmiştir.

Murşili, ilk yılında İşhupita ve Durmitta ülkelerinin Gaşga şehirleri ile uğraştıktan sonra 2. yılında Tipiġa Ülkesinin düşmanlık yapmaya başlayınca Yukarı Ülke'ye gitmiş, Tipiġa Ülkesinin Kathaldduua şehrine saldırmış ve Tipiġa Ülkesini yenmiştir.

Bu metindeki anlatım, Murşili zamanında İşhupita ve Durmitta Ülkelerinin Yukarı Ülke sınırları içerisinde olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Çünkü daha evvelde belirttiğimiz gibi, Orta Hitit döneminde Yukarı Ülke birliklerinden ayrı olarak bir de İşhupita'nın birliklerinden bahsedilmekteydi.

II. Murşili'nin hükümdarlığının 7. yılına ait bu metinde:

KBo III 4: (CTH: 61)⁴⁷

Rs. III

⁴⁷ Trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 86-97.

- 67 Mu-an-ni-ma I-NA KUR^{URU} Ti-pí-ja pa-a-un nu ku-it-ma-an A-BU-IA
- 68 I-NA KUR Mi-it-tan-ni e-eš-ta ^mPí-ih-hu-ni-ja-aš-ma LÚ^{URU} Ti-pí-ja
i-ja-at-ta-at
- 69 nu KUR UGU GUL-an-ni-eš-ki-it na-aš pa-ra-aI-NA URU Za-az-zi-ša
- 70 a-ar-aš-ki-it nu KUR UGU ša-ra-a da-a-aš na-at-kán I-NAURU Qa-aš-qa
- 71 kat-ta-an-da pí-e-da-aš KUR^{URU} Iš-ti-ti-na-ma-za hu-u-ma-an da-a-aš
- 72 na-at-za a-pi-el u-i-si-ia-u-ya-as pí-e-da-an i-ja-at
-
- 73 nam-ma ^mPí-ih-hu-ni-ja-aš Ú-UL ŠAURU Qa-aš-ka i-ya-ar ta-pa-ar-ta
- 74 hu-u-da-a-ak ma-ah-ha-an I-NAURU Qa-aš-qa Ú-UL ŠA I^{EN} ta-pa-ri-ja-
as
- 75 e-eš-ta a-ši-ma ^mPí-ih-hu-ni-ja-aš ŠA LUGAL UT-TI i-ya-ar
- 76 ta-pa-ar-ta nu-uš-ši DUTU ŠI pa-a-un nu-uš-ši LÚTE-MA u-i-ja-nu-un
- 77 nu-uš-ši ha-at-ra-a-nu-un IRMEŠ IA-ya-za ku-i-e-eš da-a-aš nu-ya-ra-
aš-kán
- 78 kat-ta-an-ta pí-e-hu-te-it nu-ya-ra-aš-mu ar-ha up-pí
- 79 ^mPí-ih-hu-ni-ja-aš-ma-mu EGIR-pa ki-iš-ša-an ha-at-ra-a-eš
- 80 Ú-UL-ya-at-ta ku-it-ki EGIR-pa pí-ih-hi ma-a-an-na-ya-mu za-ah-hi-ia
- 81 u-ya-ši nu-ya-at-ta Ú-UL ku-ya-at-ka am-me-el A.ŠÀ ku-e-ri an-da

82 za-ah-hi-ia ti-ia-mi A-NA KUR TI-~~KA~~-ua-at-ta me-na-ah-ha-an-da u-ua-
mi

83 nu-ua-at-tak-kan A-NA ŠA KUR-KA za-ah-hi-ia ti-ia-mi nu-mu ma [-ah-
] ha-an

84 ^mPí-ih-hu-ni-ia-aš e-ni-iš-ša-an EGIR-pa IŠ-PUR nu-mu ÍR MEŠ-IA

85 EGIR,-pa Ú-UL pí-iš-ta nu-uš-ši za-ah-hi-ia pa-a-un nu-uš-ši KUR-ZU

86 GUL-un nu-mu ^DUTU URUTÚL-na GAŠAN-IA ^DU NIR.GAL BE-LÍ-IA
^Dme-iz-zu-ul-la-aš

87 DINGIR MEŠ-ia hu-u-ma-an-te-eš pí-ra-an hu-u-i-e-ir nu-za KUR
URUTi-pí-ia

88 hu-u-ma-an tar-ah-hu-un na-at ar-ha ua-ar-nu-nu-un

89 ^mPí-ih-hu-ni-ia-an-na AŠ-BAT na-an URUKÙ.BABBAR-ši ar-ha u-ua-te-
nu-un

90 nam-ma IŠ-TU KURURU Ti-pí-ia EGIR-pa u-ua-nu-un nu-za ^mPí-ih-
hu-ni-ia-aš ku-it

91 KURURU IŠ-ti-ti-na ta-a-an har-ta na-at EGIR-pa u-e-te-nu-un

92 na-at EGIR-pa ŠA KURURU Ha-at-ti KUR-e i-ia-nu-un

93 nam-ma-za ma-ah-ha-an KURURU Ti-pí-ia tar-ah-hu-un

67 Ertesi yıl Tipia ülkesine gittim. Babam

68 mitanni ülkesinde iken Tıptıalı Pıhhunııa yürüdü.

69 ve o Yukarı Ülke'yi devamlı olarak vurdu. (saldırdı) Ve o Zazziša
şehrine

70 vardı (erişti) Yukarı Ülke'yi aldı (fethetti). Gaşga şehri de

71 aşağıya doğru (sarktı) genişledi. İştıtına ülkesinin de tümünü aldı.

72 Ve o arayı hükmettiği yerler yaptı (orayı hükmettiği yerler arasına
koydu).

73 Ayrıca Pıhhunııa (bir) Gaşga(lı) gibi idare etmiyordu

74 hemen Gaşga şehrindeki bir bey olarak yönetmiyordu.

75 Adı geçen Pıhhunııa bir kral gibi

76 yönettiyordu. Ve ona elçi (haberci) gönderdim.

77 Ve ona yazdım; "Benim kölelerimi aldın, ve onları

78 aşağıya (yanına) götürdün, sen onları bana gönder"

79 Pıhhunııa ise bana şöyle cevap yazdı;

80 "Ben sana hiçbirşey geri vermiyeceğim. Eğer sen bana savaşa

81 gelirsen, Senin ekilli ve ekilisiz arazinde

82 asla savaşa girişmiyeceğim, senin karşına ülkende geleceğim.

83 Ve sana senin ülkenin topraklarında savaşa geçeceğim

84 Bana Pihhuniya böyle bir haber gönderince, o bana kölelerimi

85 geri vermedi(ği için) ve ona savaşmaya gittim. Ona onun memleketine

86 vurduğum (saldırdım). Hakimem Arinna'nın Güneş Tanrıçası, beyim
kudretli (kahraman) Fırtına Tanrısı, Tanrı Mezzulla

87 ve de tüm tanrılar önümde yürüdüler. Tippiya ülkesinin

88 tümünü yendim. Ve onu tamamen yaktım.

89 Pihhuniya'yı yakaladım, ve onu Hattuša'ya götürdüm.

90 Sonra Tippiya ülkesinden döndüm. Pihhuniya'yı

91 İstittina ülkesini ikinci kez ele geçirdiğinden (yakıp yıktığı yerleri) onu
sonradan (tekrar) inşa ettim. (onardım)

92 Ve onu tekrar Hatti ülkesinin (bir) ülkesi yaptım

93 Sonrada Tippiya ülkesini yendiğim zaman.....

Göetze⁴⁸-Gurney⁴⁹ ve Yakar⁵⁰, Muşşil'nin hükümdarlığının 7. yılında
Tippiya Ülkesi kralı Pihhuniya'nın Yukarı Ülke'ye saldırılar düzenleyerek
Zazziša'da dahil olmak üzere Yukarı Ülkeyi zabetmesi, Ayrıca Gaşgalı
Pihhuniya'nın Yukarı Ülke'yi fethettikten sonra İstittina Ülkesini de
fethetmesi nedeniyle İstittina ve Zazziša'nın Yukarı Ülke sınırları

⁴⁸A. Göetze, Kizz., Yale Oriental Series, 22, 1940, s. 25 vd.

⁴⁹ Garstang-Gurney, Geogr., 1959, s. 32 vd.

⁵⁰ J. Yakar, MDOG, 112, 1980, S. 79

içerisinde yer aldığı ve Tıptıa'nın da Yukarı Ülke ile sınır olduğu belirtmektedir. Schuler⁵¹ ve Del Monte-Tischler⁵² ise, bu metindeki anlatıma dayanarak Yukarı Ülke'nin Tıptıa ve İştına Ülkeleri ile sınır olduğunu, Zazziša'nında Yukarı ülke sınırları içerisinde yer aldığını savunmaktadırlar. Cornelius'da⁵³ diğerleri gibi, Yukarı Ülke'nin Tıptıa Ülkesi ile sınır olduğunu söylemektedir.

II. Murşili'nin hükümdarlığının 9. yılına ait bu metinde ise:

KBo IV 4 (CTH: 61)⁵⁴

Vs. II

16 [nam-ma IİŠ-TU KURURU UGU ŠA KURURU Ha-ıa-ša ku-it ERÍNMEŠ
ANŠU-KUR-RA[HI.A]

17 [ú-it nu] (URU)İŠ-ti-ti-na-an ar-ıa har-ni-ik-ta

18 [URU Kan-n] (u-u-ıa-ra-) an-ma-kán URU-an an-da ıa-ah-nu-ut nu-kán
mNu-u[-ıa-] (an-za-an)

19 (ku-it GAL.G) [EŠTIN] EN.MEŠ KARAS ERÍN MEŠ -ıa ANŠU
KUR.RAHI.A hu-u-m [a-an-du-uš

⁵¹E. Von Schuler, *Kaskäer*, 1965, s. 13 vd.

⁵²Del Monte-Tischler, *RGTC* 6/1, 1979, s. 293-294.

⁵³F. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958, s. 242; *RHA* XVIII fas. 65, 1969, s. 105.

⁵⁴Trans. ve tercü. için bk. A. Cöetze, *MVAeG* 38, 1933, s. 114-115.

20 [I-NA KUR URU UGU T]I da-a-li-la-anhar-ku-un nu A-NA^m Nu-[u-ya-
an-za]

21 [kiš-an ha-at-ra-]a-nu-un ka-a-aš-ma-ya LÚKÚRURU Ha-la-š[a IŠ-TU
KUR URU UGU]

22 [I-NA] URU [Iš-ti-ti-]na ú-it nu-ya URU IŠ-ti-ti-na-[an ar-ha har-ni-ik-
ta]

23 [URU Ka]n-nu-[ya] ra-an-ma-ya URU-an an-da ya-ah-nu-ut

24 [nu-ya] ERÍN^{MEŠ} ANŠU-KUR-RA^{HIA} an-da ya-ar-ra-a-l nu-ya I-NA
URU Kan-nu-[ya-ra i-it]

25 [nu-ya-kán LÚ.MEŠ KUR]URU Kan-nu-ya-ra-az kat-ta-an ar-ha u-t-la

26 [nu^m Nu-u-ya-an-za-aš GAL. GESTIN ERÍN^{MEŠ} ANŠU.KUR. RA MEŠ
an-da ya-ar-ra-iz-zi

16 [sonra] Yukarı Ülke'den Halasa Ülkesinin yaya ve harp arabalı
savaşçılar

17 [geldi ve] İstittina'yı tamamen mahvetti.

18 [Kan] (yara) şehrini kuşattı.

19 [Şarap büyüğü] Nuu(anza'yı) beyler, askerler ve yaya ve harp arabalı
savaşçılar (ile) hepsini

20 [Yukarı Ülke'de] bırakmışım, ve Nuu[anza'ya]

- 21 [şöyle yaz]dım; "İşte bak Ha₁asa şehri düşmanı Yukarı Ülke'den (ile)
- 22 [İştiti]na şehrine geldi. Ve İştiti₁na'yı tamamen mahvetti]
- 23 [Kanuu₁ara şehrin] şehri ise kuşattı.
- 24 [ve] yaya ve harp arabalı savaşçılar (ile) yardım₁et, Kanuu₁ara şehrine
[git.]
- 25 [Ve düşmanları] Kanuu₁ara şehriden tamamen uzaklaştır (gönder,
kovala)
- 26 [Ve şarap büyüğü Nu₁anza] yaya ve harp arabalı savaşçılar (ile) yardıma
gider.

KBo III 4 (CTH: 61)⁵⁵

Rs. IV

- 16 [ti-ia-at nu-kán ku-e ERÍN^{MEŠ} ANŠU-KUR-RA^{MEŠ} I-NA KUR UGU
T]I da-a-li-ia-an har-ku-un
- 17 [nu ^mNu-ua-an-za-aš GAL-GESTIN ERÍN^{MEŠ} ANŠU KU-RA^{MEŠ} an-
d]a ua-ar-ra-it na-aš I-NA URU Kan-nu-ua-ra
- 18 [A-NA LÚKÚRURU Az-zi me-na-ah-ha-an-da za-ah-hi-ia pa-it nu
ERÍN^{MEŠ} ANŠU-KUR-RA^{MEŠ} ŠA KUR Az-zi

⁵⁵ Trans. ve tercü. için bk. A. Götze, MVAeG 38, 1933, s. 120-127.

19 [A-NA ^mNu-ua-an-za GAL.GEŠTIN Za-ah-hi-ja ti-]t-e-ir nu-za ERÍN^{MEŠ}
ANŠU-KUR-RA^{MEŠ} ŠA KUR Az-zi

20 [^mNu-ua-an-za-aš GAL.GEŠTIN tar-ah-ta nu-uš]-ša-an ap-pa-an-ti ku-
na-an-ti-ja

21 [me-ik-ki e-eš-ta]

22 [GIM-an-ma-kán DUTUŠI URU Ki-iz-zu-] ua-at-na-az ša-ra-a u-ua-nu-un
nu-mu MU-KAM-az

23 [še-ir te-e-pa-u-eš-ša-an-za e-]eš-ta nu nam-ma I-NA KUR Az-zi Ú-UL
pa-a-un.

16 [geçti. Yaya ve harp arabalı savaşçılarını Yukarı ülke'de] bırakmıştım

17 [Şarap büyüğü Nuanza yaya ve harp arabalı savaşçılarını ile] yardıma
gitti. Kanuvara şehrinde

18 [Azzi ülkesi düşmanına karşı savaşa gitti. Azzi ülkesinin yaya ve harp
arabalı savaşçılarını

19 [Şarap büyüğü Nuanza karşı savaşa geçtiler. Azzi ülkesinin yaya ve
harp arabalı savaşçılarını

20 [Şarap büyüğü Nuanza yendi. Ve] çok sayıda yaralı ve de ölü

21 [vardı.]

22 [Ben majeste Kizzu]atna'dan geldiğim zaman

23 [yıl kısalmış]tı, Azzi ülkesine gitmedim.

Murşili'nin hükümdarlığının 9. yılında ise Azzi-Haiša Ülkesi düşmanının Kanuvara şehri ve İstitina Ülkesine saldırarak Yukarı Ülke'ye doğru ilerlemesi üzerine Murşili yaya ve harp arabalı savaşçılarla beraber Yukarı Ülke'de bıraktığı Nuanza'ya haber göndererek yardıma gitmesini istemektedir. Göetze⁵⁶ ve Garstang-Gurney⁵⁷, buradaki anlatıma dayanarak Kanuvara ve İstitina'nın Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını ve Yukarı Ülke'nin Azzi-Haiša Ülkesi ile sınır olduğunda belirtmektedirler. Del Monte-Tischler⁵⁸ ve Forlanini⁵⁹ ise, Kanuvara ve İstitina'ya Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer vermemektedirler. Cornelius⁶⁰, Schuler⁶¹, Ünal⁶², Del-Monte-Tischler⁶³, Jakar⁶⁴, Bryce⁶⁵ ve Forlanini⁶⁶'de Göetze ve Garsteng-Gurney gibi, Yukarı Ülke'nin Azzi- Haiša Ülkesi ile sınır olduğunu savunmaktadırlar.

⁵⁶ Göetze, *Klzz. Yale Oriental Series*, 22, 1940, s. 25 vd.

⁵⁷ Garstang-Gurney, *Geogr.*, 1959, s. 32 vd.

⁵⁸ Del Monte-Tischler, *RGTC* 6/1, 1979, s. 293-294.

⁵⁹ M. Forlanini, *ASVOA* 4/3, 1986, s. TAV XVI.

⁶⁰ F. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958, s. 242; *RHA* XVIII, fas. 65, 1969, s. 105.

⁶¹ E. von Schuler, *Kaskäer*, 1965, s. 13 vd.

⁶² A. Ünal, *TH*, 3/1, 1974, s. 224-225.

⁶³ Del Monte-Tischler, *RGTC* 6/1, 1979, s. 293-294.

⁶⁴ J. Yakar, *MDOG*, 112, 1980, s. 79.

⁶⁵ T.R. Bryce, *Tel-Aviv*, Vol: 13-14, Number 1, 1986, s. 85-102.

⁶⁶ M. Forlanini, *ASVOA* 4/3, 1986, s. TAV XVI.

III. Hattuşili'nin Otobiyografisinin Vs. I. st. 22-27'de⁶⁷:

22 ma-ah-ha-an-ma-za A-BU-IA ^mMur-şit-li-iş DINGIR LIM-iş ki-şa-at

23 ŞEŞ-IA ma-za-kán ^mNIR-GAL-iş A-NA GIŞ GU.ZA A-BI-ŞU e-şa-at

24 am-mu-uk_r-ma-za A-NA PA-NI ŞEŞ-IA EN-KARAŞ ki-iş-ha-ha-at

25 nu-mu ŞEŞ-IA A-NA GAL ME-ŞE-DI-UT-TIM ti-it-ta-nu-ut

26 KUR UGU -ia-mu ma-ni-ia-ah-ha-an-ni pⁱ-eş-ta

27 nu KUR UGU II ta-par-ha

22 Babam Murşili Tanrı olduğunda

23 Benim kardeşim Muvatalli babasının tahtına oturdu.

24 Ve ben kardeşimin huzurunda karargah beyi (ordu komutanı) oldum.

25 Ve beni kardeşim baş mesedi olarak tayin etti.

26 Ve Yukarı Ülke'yi benim idareme verdi.

27 Ve Yukarı Ülke'yi ben idare ettim.

III. Hatt. Oto. Vs. II. St. 52-53'de:⁶⁸

52 nam-ma-kán DINGIR MEŞ URU Ha-at-ti GIDIMHI-A-ia pⁱ-di ni-ni-ik-ta

⁶⁷ Trans. ve tercü. için bk. A. Götze, MVAe G 29/3, s. 1935, s. 8-9, H.Otten, StBoT 24, 1981, s. 6-7.

⁶⁸ Trans. ve tercü. için bk. A.Götze, MVAeG 29/3, 1925, s. 20-21 H.Otten, StBoT 24, 1981, s. 14-15.

53 na-aš I-NA URU DU-aš-ša kat-ta pí-e-da-aš nu DU-aš-ša-an e-íp-ta

52 Sonra Hatti'nin tanrılarını ve halkını yerlerinden aldı.

53 ve onları Tarhuntašša şehrine doğru götürdü ve Tarhuntašša'yı (yurt) olarak tuttu.

Bu metinden anlaşılacağı gibi, Muvatalli, Hattuşili'yi GAL MESEDİ "baş mesedi" olarak tayin etmekte ve Yukarı Ülke'nin idaresini de ona vermektedir. Ayrıca kendisinde Hatti ülkesinin insanlarını ve tanrılarını alarak Aşağı Ülke'ye⁶⁹ (Tarhuntašša şehrine⁷⁰) gitmekte ve orayı kendine yurt edinmektedir. DİNÇOL⁷¹ bu metindeki anlatıma dayanarak, Muvatalli ve III Hattuşili döneminde Hitit İmparatorluğu'nun Yukarı Ülke ve Aşağı Ülke olmak üzere iki siyasi bölgeye ayrılmış olabileceğini belirtmektedir.

III. Hatt. Otobiyografisi'nin Vs. II. st. 55-56'da

55 na-aš-ta kí-e-da-aš A-NA KUR-KUR MEŠ am-mu-ug an-da da-a-li-ıa-at

56 nu-mu kí-e KUR-KUR^{MEŠ} dan-na-at-ta AŠ-SUM MU-IR-DU-UT-TIM
pí-es-ta

⁶⁹ Metin yerleri, ve lokalizasyon için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 121 vd. Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 455; RGTC 6/2, 1992, s. 179.

⁷⁰ Metin yerleri ve lokalizasyon için bk. H. Ertem, a.g.e., s. 155, Del Monte-Tischler, a.g.e., s. 405; a.g.e., s. 162; P. Cornil, Hethitica 10, 1990, s. 77.

⁷¹ A.M. DİNÇOL Anadolu Uygarlıkları, 1, 1982, s. 44.

57 KUR^{URU} I^š-hu-pí-it-ta KUR^{URU} Ma-ri-i^š-ta KUR^{URU} Hi-i^š-ša-a^š-ha-
pa

58 KUR^{URU} Ka-a-ta-pa KUR^{URU} Ha-an-ha-na KUR^{URU} Da-ra-a^h-na
KUR^{URU} Ha-at-te-na

59 KUR^{URU} Tur-mi-it-ta KUR^{URU} Pa-la-a KUR^{URU} Tu-u-ma-an-na

60 KUR^{URU} Ga-a^š-ši-la-a KUR^{URU} Sap-pa KUR ^{ÍD} SIG AN^{ŠE}-KUR-RA
ME^Š LÚ-ME^Š I^Š GU^ŠKIN-la

61 hu-u-ma-an-da-an am-mu-ug ta-par-ha KUR^{URU} Ha-ak-mi^š-ša-ma-mu

62 KUR^{URU} I^š-ta-ha-ra-la IR-an-ni pí-e^š-ta

55 Sonra bu ülkeleri (n idaresini) bana bıraktı.

56 ve bu ülkeleri bana iskan edilmemiş şekilde idare (etmem) için verdi.

57 İ^šhupita Ülkesini, Mari^šta Ülkesini, Hi^šša^šhapa Ülkesini

58 Katapa Ülkesini, Han^hana Ülkesini, Darah^hna Ülkesini, Hattena Ülkesini

59 Durmitta Ülkesini, Pala Ülkesini, Tumana Ülkesini

60 Ga^ššita Ülkesini, Šappa Ülkesini ve Hulana (^{ÍD}SIG) Nehri ülkesini
savaş arabaları ve altın madencileri (ile birlikte)

61 tümünü ben idare ediyordum. Hakmi^š Ülkesini ve

62 İştahara Ülkesini köleliğe (köle olarak) verdi.

Görülüyor ki,, İşhupita, Marişta, Hişşaşhapa, Katapa, Hanhana, Dora_hna, Hettana, Durmitta, Pa_lala, Tumana, Gaşştia, Sappa Hulanana Nehri, Hakmiş ve İştahara ülkelerinin idaresi Muvatalli tarafından III. Hattuşili'ye verilmektedir. Göetze⁷², bu metindeki alattıma dayanarak yukarıda adlarını sıraladığımız bu ülkelerin idaresinin Muvatalli tarafından III. Hattuşili'ye verilmesi ile Yukarı Ülke'nin sınırlarının, genişletildiğini savunmaktadır.

III. Hattuşili dönemine ait bir başka metinde:

KBoVI. 29⁷³

Vs I

22 GIM-an-ma A-BU-IA ku-ua-pl BA•UG₆ SES-IA-ma-za-kán

23 ^mNIR•GAL, iş A-NA GIş GU-ZA A-BI-şU e-şa-at

24 am-mu-uk-ma-aş-ři pi-ra-an KUR-KUR^{MEş} ma-ni-ia-ah-hi-eş-ki-nu-un

25 nu-mu I-NA URU Ha-ak-piş-şa A-NA DU URU Ne-ri-ik

26 LÚ SANGA i-ia-at nu-mu KU[R UR]U Ha-ak-piř-şa KURURU İş-ta-ha-ra

27 KURURU Ta,ra-ah-na KURURU Ha,a[ti-in-na KURUR]U Ha-an-ha-na-

ia

⁷² A. Göetze, OA, 1924, s. 5-13.

⁷³ A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 46-47.

28 p^f-eš-ta nu-mu^{URU} Ku-ru-uš[ta-ma ZA]G-an i-ja at

Bu metinde, Hakpiš, İştahara, Tarahna, Hattena, Hanhana ülkelerinin idaresi Muvatallı tarafından III Hattuşili'ye verilmekte ve bu ülkelere Kuruštama sınır yapılmaktadır

Yine III. Hattuşili'nin Otobiyografisi Rs. IV st. 31-35'de⁷⁴:

31 [nu-mu-kán ŠE(ŠA-IA ku-it^m NIR-GALis)]

32 [-(ta) UR(U Dur-mi-it-ta-an)]

33 [UR(U Zi-ip)-la-an-ta-an KUR^{URU} Ha-at- (te-na KUR Ha-a) (k-piš-ša-an)]

34 [(URU İš-t)a-ha-r (a-an) İR-an-ni p^f-i(a-an)] har-ta

35 [(n)a-at dan-n(a-at-ta EGIR-pa a-še-ša-nu-nu-un)]

31 [ve bana Kard(eşim Muvatallı)]

32 [x (Durmitta şehrini)]

33 [(Ziip)lanta şehrini Hat(tena) ülkesini (Hakpiš ülkesini)]

34 [(İşt)ahar(a) şehri köleliğe (köle olarak) ver (miş)] idi.

35 [(ıssız)] bölgelerde (yeniden yerleşmeyi sağladım.)]

⁷⁴ Trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 26-27 H.Otten, StBoT 24, 1981, s. 18-19.

Otobiyografinin bu bölümünde ise Muvatallı tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen şehirler olarak; Durmitta, Ziplanta, Hattena, Hakmiş ve İştahara kaydedilmektedir.

Otobiyografinin daha önceki bölümünde Muvatallı tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında Ziplanta geçmemesine rağmen Otobiyografinin bu bölümünde ise Durmitta ile Hattena arasında Ziplanta şehri yer almaktadır.

III. Hatt. Oto. Rs. IV st. 1-4'de⁷⁵

1 nu-uš-ši GIM-an ki-i INIM MEŠ⁷⁵ ua-tar-na-ah-hu-un

2 e-hu-ši a-pa-a-aš-ma-kán URU Ma-ra-aš-ša-an-ti-ia-za [p] a-a-[it]

3 na-aš I-NA KUR UGU TI ú-it m Ši-pa-LÚ-iš-ša-aš-ši DUMUM D SIN-DU

4 GAM-an e-eš-ta na-an-kán A-NA ERÍN MEŠ⁷⁵ ŠA KUR UGU TI [ni-]ni-in-ku-u-an-zi u-e-ri-ia-at

1 Ona şu sözleri aktardığımda

2 "Yanıma gel", o (Urhi-Tešup) Maraššantia şehrinden gitti (çıktı).

3 ve Yukarı Ülke'ye geldi. Arma-datta'nın oğlu Šipa-Ziti'de

4 yanında idi. Ve onu Yukarı Ülke'nin askerlerini sevk etmek için çağırdı.

⁷⁵ Trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG, 29/3, 1925, s. 30-31; H. Otten, StBoT 24, 1981, s. 22-23.

Buradaki anlatıma dayanarak Yukarı Ülke'nin Maraşşantia şehrini geçtikten sonra varılan mahal olduğu düşünülebilir.

III Hittusili dönemine ait bir başka metinde:

KBo VI 29⁷⁶

Vs. II

18 a-pa-a-aš-ma GIM-an iš-ta-ma-aš-ta

19 na-aš-kán URU Ma-ra-aš-ša-an-ti-ia-za ar-ḫa par-aš-ta

20 na-aš I-NA URU Ša-mu-ḫa an-da-an pa-it

18 Ama o bu hususu duyduğunda

19 Maraşşantia şehrinden çıktı.

20 Ve o Şamuḫa'ya geldi.

III. Hattuşili'nin otobiyografisi Rs. IV, st. 1-4'de; Urhi-Teşup'un Maraşşantia şehrinden çıkarak Yukarı Ülke'ye geldiği belirtilirken, Paraleli olan KBoVI 29'da ise; onun Maraşşantia şehrinden çıkarak Şamuḫa'ya geldiği kaydedilmektedir. Garstang-Gurney⁷⁷ ve Alp⁷⁸, bu

⁷⁶ A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 48-49.

⁷⁷ Garstang-Gurney, *Geogr.*, 1959, s. 32.

⁷⁸ S. Alp, *Anatolia I*, 1956, s. 77-80

metinlerdeki anlatıma dayanarak Şamuha ile Yukarı ülke arasında sıkı coğrafi bir ilişkinin var olduğunu dile getirmektedirler.

III. Hattuşili dönemine ait dini bir metinde;

KUB XXXVI 90⁷⁹ (CTH: 386)

Vs.

35 e-hu IŠ-TU ŠE-E-ET DUTU-aš e-hu ŠU-A [DUTU-aš]

36 e-hu HUR.SAG Ku,ua-pí-ta-za e-hu IS-TU KUR UGU

37 e-hu IŠ-TU KUR ŠAP-LI-TI KURURU Ar-za-u-ua,za

38 e-hu IŠ-TU [HUR]-ri KURURU Kum-man-ni

39 hu-u-ma-an-d[a-az K]UR-KUR^{MEŠ}-za e-hu^{IM} MAR-TU [I]M SI

40 IMGAIL-LU^{IM} KUR-RJA IS-TU IV hal-hal-tu-ma[r-r]a-aš

35 haydi doğudan ve batıdan,

36 haydi Kuşapita dağından, haydi Yukarı Ülke'den,

37 haydi Aşağı Ülke'den, Arzuşa Ülkesinden,

38 haydi Hurri Ülkesinden, Kumanni Ülkesinden

⁷⁹ V. Haas, *Nerik*, 1970, s. 175 vd.

39 ülkelerin hepsinden! kuzey batıdan,

40 gün[ey batı]dan, dört köşeden (dört bir yandan)

Yukarıda transkripsiyon ve tercümesini verdiğimiz III. Hattuşili dönemine ait bu dini metinde: Kuvapita Dağı, Yukarı Ülke, Aşağı Ülke, Arzağa Ülkesi, Hurri Ülkesi ve Kummanni Ülkesi birbiri ardına sıralandıktan sonra st. 39-40'da "dört köşesinden" ifadesinin yer alması nedeniyle burada Hati hakimiyet bölgesinin dört köşesinin tasvir edildiğini, Yukarı Ülke'nin bu ülkelerle birlikte geçmesi nedeniyle de onun büyük bir ülke (bölge) olduğunu söylemek mümkündür.

Metnin 36. satırında Yukarı Ülke'den önce Kuvapita Dağı geçmektedir. Kuvapita Dağı, Hitit kaynaklarında bir tek burada geçtiği için Yukarı Ülke ile ilişkisi konusunda bilgi sahibi olamamaktayız.

IV. Tuthalya döneminde ^DKAL için yapılan bir kült töreni ile ilgili bu metinde:

KUB II 1(CTH: 682)⁸⁰

Rs. VI.

1 ŠA KURURU Hat-ti HUR-SAG HI-A hu-u-ma-an-ta-aš

⁸⁰ Trans. ve tercü. için bk. A.Archiv, SMEA XVI, 1975 s. 90-117.

2 KUR-e-aš hu-u-ma-an-da-aš DUTU ŠI

3 mTu-ut-ḫa-li-ia-aš ku-e-eš la-ah-ḫi-ia-iš-ki-iz-zi

4 HUR.SAG hu-u-ma-an-ta-aš ŠA KUR URU Hat-ti

5 DUTU ŠI mTu-ut-ḫa-li-ia-aš LUGAL.GAL

6 ku-e-eš ši-la-tal-li-iš-ki-iz-zi

7 HUR.SAG HI-A hu-u-ma-an-te-eš ŠA KUR UGU TI

8 DUTU ŠI ku-e-eš ši-la-tal-li-iš-ki-iz-zi

9 [İD ma-am-ra-an-ta-aš

1-3 Majesteleri Tuthalya Hatti Ülkesi'nin bütün dağlarını ülkelerin tümünü yendi.

1-4 büyük kral majesteleri Tuthalya Hatti Ülkesi'nin bütün dağlarına sahip olur (ava çıkar.)

7-8 Majesteleri Yukarı Ülke'nin bütün dağlarınıasahip olur. (ava çıkar.)

KUB II 1 numaralı metnin paraleli olan ve yine DKAL için yapılan bir kült töreninin anlatıldığı bu metinde ise:

KBo XI 40 (CTH: 682)⁸¹

⁸¹ Bk. A. Archl, SMEA XVI, 1975, s. 113 vd.

Rs. IV.

2 NINDA tu-hu-ra-i I UZU har-pí-š HUR.SAGMEŠ hu-u-ma-an-te-š

3 DUTUŠI ku] i-e-š ši-la-at-tal-li-š-ki-iz-zi

4 NINDA tu hu]-ra-i I UZU har-pí-uš HUR.SAGMEŠ hu-u-ma-an-te-š

5 KUR]URU UGU^{TI} DUTUŠI ku-i-e-š

6 ši-la-at]-ta-al-li-š-ki-iz-zi

7 NINDA tu-hu-ra-i I UZU har-pí-š A-NA ÍD Ma-la-a

8 NINDA tu-hu-)-ra-i I UZU TI A-NA ÍD Ma-am-ma-ra-an-da

9 NINDA tu-hu-]-ra-i I UZU TI A-NA ÍD Gur-ma-li-la

10 NINDA tu-hu-]-ra-i I UZU har-pí-š HUR.SAGMEŠ hu-u-ma-an-te-š

11 ÍD MEŠ hu-u-ma-an-te-š ŠA KURURU Hur-ri

12 DUTUŠI] ku-i-e-š ši a-at-tal-li-š-ki-iz-zi

2-3 [..... ülkesinin bütün nehirlerine?] ve dağlarına Majeste ava çıkar.

Tuhural ekmeği, 1 adet harpıs eti,

4-6 Yukarı Ülke'nin bütün nehirlerine ve dağlarına, Majeste ava çıkar,

Tuhural ekmeği 1 adet harpıs eti

7 Mala nehrine tuhural ekmeği, 1 harpıs eti

8 Mammaranda nehrine tuhural ekmeği, 1 adet kaburga

9 Gurmaliia nehrine tuhurai ekmeği, I date kaburga

10-12 Hurri Ülkesi'nin bütün nehirlerine ve dağlarına Majeste ava çıkar.

Tuhurai ekmeği, 1 adet harpis eti.

Archi koruyucu tanrı ^DKAL için yapılan bir kült töreninin anlatıldığı KUB II 1 ve paraleli olan KBo XI 40 numaralı metinlerdeki anlatıma dayanarak Majesteleri Tuthalya'nın Hatti Ülkesinin bütün dağlarına ve ülkelerine ava çıktığını kaydetmekte ve Tuthalya tarafından tuhurai ekmeği, harpis eti gibi sunuların, KURURU UGU^{TI}, ^ÍD Mala, ^ÍD Mammaranda, ^ÍD Gurmaliia, KURURU Hurri, KURURU Arzuua, KURURU Maša, KURURU Luqqa, KURURU Gašga diye saydığımız ülkeler için tespit edildiğini ve yine Tuthalya'nın bu ülkelerdeki bütün dağlara ve nehirlere ava çıktığını belirtmektedir⁸².

Archi, bu metinlerde "Yukarı Ülke'nin bütün dağlarına" ifadesinin yer alması nedeniyle Yukarı Ülke sınırları içerisinde şimdi isimlerini tespit edemediğimiz birçok dağların bulunduğunda kaydetmektedir⁸³.

Burada Yukarı Ülke ile Hatti Ülkesi'nin ayrı ayrı site edilmesi ve özellikle Yukarı ülke'ye olan hakimiyetin vurgulanması dikkat çekicidir.

Archi, KBo XI 40 numaralı metinde, Yukarı Ülke ile Hurri Ülkesi arasında zikredilen; ^ÍD Mala, ^ÍD Marmaranda ve ^ÍD Gurmaliia nehirlerinin

⁸² A. Archi, *SMEA* 16 1975, s. 113 vd.

⁸³ A. Archi, a.g.e., s. 113 vd.

Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer alan çok önemli nehirler olduğunu belirtmektedir⁸⁴.

Mammaranda ve Gurmiliya nehirlerine başka bir metinde rastlanmazken, Mala Nehri⁸⁵ bir çok metinde geçmektedir. Örneğin;

Şuppiluliuma dönemine ait bir metin olan KUB XIX 9 st. 10-17'de⁸⁶: Şuppiluliuma'nın Hurri Ülkesine giderek Hurri Ülkelerinin yendiği, onlardan Kınza Ülkesi ve Amurru Ülkesi yaptığı, Sonra onun Mısır Ülkesi kralını yenerek bir tarafta İrtita ve Suta ülkelerini mahvettiği ve Mala Nehrini sınır yaptığı belirtilmektedir. Metnin devamında ise, bu ülkelerin yerlerinde köle oldukları, yan tarafta ise Mala Nehri olduğundan Şuppiluliuma'nın onları silahla yendiği, oğullarından Telipinu'yu Halpa Ülkesi, kralı, Pišaili'yide Kargamış Ülkesi karlı yaptığı kaydedilmektedir.

Murşili, hükümdarlığın 18. yılında⁸⁷ kışı Katapa'da geçirmekte ve bahar olunca Mala Nehrine giderek orada bayramı kutlamaktadır. Sonra Timmuhaladaki Gaşgaların eski yerleri tekrar ele geçirdikleri haberi gelince Mala'dan Heşhaşpa'ya gitmekte ve orduyu orada tefiş etmektedir.

⁸⁴ A. Archi, a.g.e., s.16, 1975, s. 113 vd.

⁸⁵Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. ertem, Dizin, 1973, s. 196; Del Monte-tischler, RGTC 6/1. 1978, s. 537.

⁸⁶ Bk. K. Reimsohneder. JCS 16, 1962, s. 110-121.

⁸⁷ KUB XIX 37 Rs. III, st. 1 vd. A. Götze, MVAeG 38, 1933, s. 166 vd.

III. Hattuşili dönemine ait başka bir metinde ise; KUB XXIII 27

(+KBo VI 29+Rs. III 2) (CTH: 85)⁸⁸

Bu metinde Mala Nehrinin Muvatalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen Hešhašhapa ile coğrafi bir ilişkisinin söz konusu olduğu açıktır.

2 | E-LI-TE? (KUR^{UR})U Pa-la-aKUR^{URU} Tum[-ma-an-na]

3 ku-e-da-]ni A-NA DIŠ^{STAR} URU Ša-mu-ha GAŠAN-I[A] x-|

4 ma-a-an da-me-e-da-ni ku-e-da-ni-ik-ki

5 A-NA DUMU.NITA na-at A-NA DIŠ^{STAR} URU Ša-mu-ha GAŠAN-I[A]

6 ar-kam-ma-na-al-la-a-u-i nu-uš-ma-aš-kán ku-i[n]

7 ar-kam-ma-an ša-ra-a e-ep-mi

8 na-an A-NA DIŠ^{STAR} URU Ša-mu-ha GAŠAN-IA pí-e har-kán-zi

9 nu ku-u-un ku-in DUMU^U-an AŠ-ŠU[IM LÚ^S] ANGA UT-TIM

10 É-ir-ra A-NA DIŠ^{STAR} [URU Ša-m]u-ha İR-an-ni [pí-th-hu-]un

11 na-at kat-ta DUMU-ŠU DUMU.[DUMU-ŠU ha-aš-s]a ha-an-za-aš-s[a]

12 am-me-el NUMUN-an-za [LÚ^U SANGA] UT-TA

13 [A-NIA DIŠ^{STAR} URU Ša-[mu-]ha ha[r-du-pa]t ma-a-an

⁸⁸ Trans. tercü için bk. A. Götze, MVAeG 34/2, 1930, s. 48-49 (Ayrıca st. 2-8'in tercümesi için bk. Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 294.

14 [DUMU.ĪA DUMU.DUMU-ĪA ha-aš [š]a ha-an-za-aš-ša-an a{n-

15 [NUMUN ŠA] DUMU.NITA UJUL ku-it-ki LÚ SANGA UT-TA

2] Yukarı [Ülke'nin], Pala [nın] ve Tum[mana]nın

3] sorumluluğunu Oğula vereceğim Eğer []'ye

4 Diğer herhangi bir

5 oğula ise Hakimem Šamuha'nın Istar'ına

6 vergi ödemekle yükümlü yapacağım. Onlara

7 yükleyeceğim.

8 Vergiyi hakimem Šamuha'nın Istarı için sakalayacaklar

9-10 ki bu oğula Šamuha'nın Istar'ın tapınağına rahip olarak köleliğe
[verdi]m.

11 ve ona onun oğlu, onun toru[nları toru]n çocukları

12-13 benim neslim Šamuha'nın Istarı için [rahipliği]ğe sahip çıksın.

14 [oğlu]m ve torunlarım torun çocukları.

15 Oğulun [neslinden] [rahipliği] hiç [bir kimse (almasın?)]

Bu metinde Hattuşili'nin Yukarı [Ülke'nin], Pala[nın] ve Tum[mana]'nın sorumluluğunu oğula vereceğini bildirmesi, Pala ve Tummana'nın Yukarı Ülke ile olan coğrafi ilişkilerinin ne boyutta (derecede) olduğu konusunda düşündürmektedir.

Ayrıca KBo XVI 83 Vs II st. 6-7'de "gümüşten bir içki kabı, gümüş kaplı iki boynuz Tummana şehri adamlarına" ifadesi geçerken, Rs. st. 5-6'da ise "Yukarı Ülke'nin adamlarına 12 uaksur kabı" ifadesi yer almaktadır.

KUB XXII 127 numaralı metnimizin St. 5 vd'da ise; Hattuşili, oğlunu, birçok bilim adamı tarafından Yukarı Ülke sınırları içerisinde kabul edilen Şamuha Şehri'nin Iştar'ına vergi ödemekle yükümlü yaptığını, onların bu vergiyi Şamuha'nın Iştar'ı için saklayacaklarını, oğlu Şamuha'nın Iştar'ının tapınağına rahip olarak köleliğe verdiğini, oğlu'nun ve torunlarının torun çocuklarının, kendi neslinin Şamuha'nın Iştar'ı için bu rahiplik mevkisine sahip olmalarını, oğlundan, torunlarından, torun çocuklarından oğlu'nun neslinden bu rahiplik mevkisine hiçbir kimsenin almamasını belirtmektedir.

Yine bu metindeki alnatım, Tanrıça Iştar'ın kült merkezi olan Şamuha'nın; Yukarı Ülke'nin çok önemli bir şehri olduğu konusunda ışık tutmaktadır.

IV Tuthalya tarafından kraliçeye gönderilen bir mektupta:

KUB XIX 23 (CTH: 192)⁸⁹**Vs.**14 [n]a? l-aš pí-an a-ar-aš-za ^mKap-pa-zu-u-ua-aš A-NA LÚKÚR x [.....]15 [GU]L-ah-ta KUR UGU TI har-ga?-ni ar-ha ua-ar-nu [ut]16 [A-NA URU] Ša-mu-ha ma-ni-in-ku-ua-an 3 URULIN-ma x [.....]14 Kappazuua arašza'nın önünde Pí'd. [] düşmanına

15 [sal]dırdı. Yukarı Ülke'yi mahvetmek için tamamen yak(tı)

16 Šamuha l şehri(ne) yakın(dır) 3 şehir ise x [

IV. Tuthalya⁹⁰ tarafından kraliçeye gönderilen mektuptan, bu kısmın kırık olması nedeniyle pek fazla bilgi alamamıza rağmen, Yukarı Ülke'nin yakılmasından bahsedilmekte ve Šamuha kentinde onun yakınında olduğu belirtilmektedir. Bahsedilen üç şehir hakkında ise metnin bu kısmının kırık olması nedeniyle bilgi elde edemiyoruz.

Yine mektupta da Yukarı Ülke ve Šamuha coğrafi açıdan yakın ilişki içerisindedir.

⁸⁹ Trans. ve tercü. için bk., A. Hangenbuchner TH, 16, 1989, s. 27-29.

⁹⁰ H. Krahnert, TH, 8, 1979, s. 79, a.n. 59, 247 vd. 311 vd., 363 vd'da; A. Hagenbuchner, a.g.e., s. 33'de Bu metindeki Tuthalya'nın IV Tuthalya olduğunu belirtmektedir.

C) "Yukarı Ülke" (KUR^{URU} UGU^{TI}) İçerisinde Yer Alan Coğrafya Adlarının İncelenmesi

Yukarı Ülke sınırları içerisinde olan ya da ona bağlı ya da yakın çevresinde olması gereken ülke, kent, dağ ve akarsu adlarını tespit edebilmek için Hitit kaynaklarını incelediğimizde:

III. Hattuşili'nin Otobiyografisinde; İ^šhupita, Mari^šta, Hi^šša^šhapa, Katapa, Han^hana, Dara^hna, H^hattena, Durmitta Pala, Tummana, Ga^šga, Šappa, (İ^DSIG) Hulana Nehri, Ziplanta H^hakmiš ve İ^štahara ülkelerinin idaresi kardeşi Muvatalli tarafından III. Hattuşili'ye verilmektedir. Bu ülkeler, bazı bilimadamlarınca, III. Hattuşili'nin "kardeşim Muvatalli Yukarı Ülke'nin idaresini bana verdi ve onu ben idare ettim" ifadesinden Yukarı Ülke sınırları içerisinde dahil edilmektedir.

Bunun yanısıra, I Şuppiluliuma'nın vesikalarından Şuppiluliuma ve onun babası III Tuthalya zamanında Šamu^ha'nın Yukarı Ülke'nin çok önemli bir merkezi olduğu ve bir üs olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Gerek Şuppiluliuma dönemine ait metinlerden gerekse de Murşili dönemine ait metinlerden Yukarı Ülke'nin bir tarafta Ga^šga (Tipt^ha Ülkesi), diğer taraftan ise Azzi-Haja^ša Ülkesi ile sınır olduğu anlaşılmaktadır. Yine Murşili Yıllıklarındaki anlatıma dayanarak, Kanu^uara, İ^štitina ve Zazzi^ša'yı bazı bilim adamları Yukarı Ülke sınırları içerisine dahil ederken, bazıları da bu görüşe karşı çıkmaktadırlar.

Bu bakımdan ilgili yer adlarının elimizdeki metinler çerçevesinde Yukarı Ülke sınırları içerisinde olup olmadığını araştırmak ve diğer şehir ve ülkelerle olan ilişkilerini tespit etmek için metin yerlerini inceleyerek yeni bilgilerin ışığında ileride yapılacak çalışmalara referans kaynak olarak hazırlamak istedik. Elde ettiğimiz bilgileri ve bu şehir ve ülkelerin tanrı ve tanrıçalarının, görevlilerinin, kutlanan bayramlarının ve yapıtlarının bir listesini de bir bütün halinde sunmaya çalıştık.

Samuha⁹¹

Lokalizasyon:

- Mayer-Garstang; Index (1923) s 40-41 →
 Hard, AJSL 58 (1941) 211 n. 131 →
 J. Gorstang, JNES 1 (1942) 450 vd → (Malatya yakınında)
 E. Bilgiç, AFO 15 (1945-51) 24-28 →
 Safrastian, Bior 4, (1947) 42 →
 O.R. Gurney, AAA 28 (1948) 51 → (Malatya yakınlarında)
 F. sommer, ZA 49 (1940) 342 →
 J. Lewy, HUCA 27 (1956) vd →
 S. Alp, Anatolia 1 (1956) 77 vd → (Fırat kıyısında, Murat suyu ağzında)
 J. Danmanville, RHA 14 (1956) 48 vd → (Sivas ve Malatya arası)
 A. Göetze, Klein 2 (1957) 72 → (Yukarı kızılırmak ve Yukarı Fırat arası)
 JCS 14 (1960) 47 → (Yukarı Kızılırmak havzasında sivas yakınında veya üst kısmında)
 F. Cornelius, Orien. 27 (1958) 373 vd → (Yukarı Kızılırmak)
 RHA 16 (1958) 3 →

⁹¹ Metin yerleri için bk. H. Ertem, Coğrafya Adları Dizini, 1973, s. 118-119; F. del Monte-J. Tischler, RGTC 6/1, 1978, s. 338-341, RGTC 6/2, 1992, s. 137, P. Cornil, Hethitica, 10; 1990, s 68-69.

- RHA 17 (1959) 110 → (Yukarı Kızılırmak)
 Bo 18 (1961) 216 vd. →
 Bo 21 (1964) 14 →
 Anatolica 1 (1964) 73 vd. →
 Gesch (1973)12 → (Kırşehir yakınında Özsü kenarında höyük, bu konuda bkz. U.B. Alkım Belleten 20, (1956) 79 vd.)
- Bekir Sıtkı Oransoy, Önasya, Sayı 50 (1959) → (Fırat boyunda)
 Garstang-Gurney, Georg. (1959) 31 → (Yukarı Kızılırmak)
 H.G. Guterbock, JNES 20 (1961) 31 → (Malatya yakınında Murat Suyu kıyısında)
- Gurney, The Hittites (1964) 36 →
 E. von Schuler, Kaskäer (1965) S. 35 n. 188, →
 E. Laroche, Noms (1966) 270 →
 RHA 35 (1977) 23 f →
 Hethitica VI (1985) 91sq → (Fıratın yukarısında, Kemaliye'nin güneyinde)
- H.Z. Koşay, Belleten 36 (1972) 463 vd. → (Arapkir yakınında)
 A. Ünal, TH 3/1 (1974) 210 vd. → (Fırat Kıyısında)
 M. Forlanini, Studia Mediterramce, (1979) 180 ff → (Sıvaskale, Şarkışla)
- ASVOA 4.3 (1986) Tav.
 Tav. XVI 3 1.K →
 RGTC 4 (1991) 102 →
 J. Freu, Les Archives... (1983) 166 sqq →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Şamuha bir kült merkezi olması yanında, Hitit tarihinde önemli olaylara da sahne olan Yukarı Ülke'nin siyasi merkezlerinden biridir.

Metinler incelendiğinde Šamuha, Eski Hitit devrine ait metinler arasında sadece Telepinu Fermanı'nda geçmektedir. Bu metnin ⁹² 37. pragrafında ƐMEŠ NA4KIŠIB'ı olan şehirler arasında sıralanan Šamuha, 21. satırda Marista şehri ile birlikte zikredilmektedir. III. Hattusili'nin otobiyografisinde muvatalı tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen yerler arasında da Marista sözkonusudur.

Daha önce Yukarı Ülke bölümünde transkripsiyon ve tercümesini verdiğimiz KBo VI 28 numaralı metinde⁹³ "Azzi'li düşman geldi ve Yukarı Ülkelerin tümünü yağmaladı ve Šamuha'yı sınır yaptı" denilmektedir ki bu da bize Šamuha'nın Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer aldığını ve Azzi-Haša ile de sınır teşkil ettiğini göstermektedir⁹⁴.

Šuppiluliuma'nın yıllıklarından⁹⁵ x ülkesinde Haša'lı düşmanla karşılaşmadığını, yoluna devam ettiğini Gaşgalı düşmanla karşılaşarak onlarla savaştığını, aldığı esirleride Šamuha'ya getirdiğini, daha sonra Šamuha'dan ileriye doğru giderek tekrar Gaşgalarla savaştığını, aldığı esirleri de x ülkesine (muhteelen Šamuha'ya) getirdiğini öğrenmekteyiz.

⁹² BOTU 23A Rs. III st. 21; Sturtevant-Bechtel, Chrestomaty, 1935, s. 175 vd. R.S. Hardy, AJSL 58, 1941, s. 190 vd., I. Hoffmann, TH, 11, 1984, s. 40 vd.

⁹³ E. Forrer, Forschungen I, 1926 s. 36 vd.; A. Göetze Kizz, 1940 s. 21 vd; F. Cornelius, Orientalia NS 27 1958, s. 237-239.

⁹⁴ Garstang-Gurney, Geogr. 1059, s. 33; Lebrun, PIOL, 11, 1976, s. 5; S. Alp, Anatolia 1, 1956 s. 78 vd.

⁹⁵ KBo XIV 3 Rs III st. 8-27; KUB XIX 10 Vs I st-7-12 KUB XIX 11 Vs. I st-2-19 bk. H.G. Güterbock, JCS 10, 1956, s. 62-63, 65-66, 67-68, 114.

Anlaşılmaktadır ki, Şuppiluliuma, Şamuha'yı Azzi-Haiša'ya karşı bir üs olarak kullanmaktadır⁹⁶.

Yine aynı yıllıklardan elde edilen bilgilere göre Şuppiluliuma ve Hitit ordusu iki Gaşga kasabasına Kathariša ve Kazzapa'ya boyun eğdirmekle uğraşmıştır. Sonuçta Tuthalya ve Şuppiluliuma Azzi-Haiša'ya karşı bir saldırı düzenlerler. Azzi-Haiša kralı Kranni ise bu meydan savaşının vuku bulduğu yer olan Kummaha'da onları karşılar. Görüldüğü gibi Kummaha'daki bu savaş alanı Hatti ve Azzi-Haiša arasındaki sınırda bulunmaktadır. Garstang'a göre; Bu savaş sırasında Şuppiluliuma tarafından Şamuha'nın bir üs olarak kullanılması, Şamuha'nın Erzincan ovasından daha doğuya doğru yani Kummaha'nın ötesinde bulunmadığını göstermektedir⁹⁷.

Eski bir Kültepe/Kaneş tabletine göre⁹⁸ Asurlu bir tüccar Anadolu'daki adamına şöyle der: "Gimil Iştar ve Sin-Bani'den Bazia'ya benim mektubumu duyduğunuz zaman eğer mümkünse tabletlerini için gecikme olmaksızın Kuşura'ya ve Şamuha'ya git. Tabletini akdet ve senin önünde göndermelerini müsaade et. Fakat (bu) mümkün değilse, tabletini üç kere akdet, onun Tiliura'ya gönderilmesine izin ver ve sen bir sonraki kervanla git ve [] bir köle kız ve onu Hurama'ya göndermelerine izin

⁹⁶ Garstong-Gurney, Geogr., 1959, s. 35; B.S. Oransay, *Önasya Mecmuası*, sayı: 50 1969-70 M. Forlanini, SM, 1979, s. 165 vd.

⁹⁷ Garstong-Gurney, a.g.e, s. 35.

⁹⁸ Tiliura'nın TC 10 mektubu..

ver. Sen kendi başına [] ve şöyle ben daha sonra gideceğim⁹⁹. Burada Kuššar ve Šamuha'ya gidilmediği takdirde Tiliura'ya geçilmesi ve sonradan esirin Hurama'ya gönderilmesi tembih ediliyor¹⁰⁰. Šamuha ile Hurama Hitit metinlerinde datma Mitanni, Halep ve Nuhašše işleri münasebetiyle Šamuha ile birlikte zikredilmektedir¹⁰¹. Boğazköy muntikasından çok uzakta olmadığı tahmin edilen Kuššara'dan doğuya doğru gidilirken Šamuha'ya geliniyor. Oradan bir yol ile Tiliura'ya bir diğer yolla da Hurama'ya gidilmiş olmalıdır¹⁰².

Šamuha'nın yerinin tespitine yardımcı olacak esas kaynak KUB XXXI 79 nolu mektupdur¹⁰³. Bu mektup Pittiārik¹⁰⁴, Arziā¹⁰⁵ ve Šamuha arasında gemiyle yapılan erzak taşınmasından söz etmektedir. Šamuha'nın yiyecek ihtiyacı Pittiārik'te ki bir gemiye yüklenir, fakat su seviyesi düşük olduğundan bir miktarının başka bir gemiye yüklenmesi gerekmektedir. Ve gönderilen mal iki seferde nakledilmektedir. Başka bir teslimat da Arziā'dan bir küçük botla Šamuha'ya getirilmektedir. Her iki kervan da büyük bir tekneye yüklenmişti. Tabletlerin fragman halinde olmalarından

⁹⁹ Gorstang-Gurney, a.g.e., s. 36; B.S. Oransay, *Önasya Mecmuası*, sayı: 50, 1969-70, Lebrun, PIOL 11, 1976, s. 5 vd.

¹⁰⁰ E. Bilgiç, *Bellekten*, X, Sayı: 39, 1946, s. 393.

¹⁰¹ E. Bilgiç, *Bellekten* X, Sayı: 39, 1946, s. 393.

¹⁰² E. Bilgiç, a.g.e., s. 398.

¹⁰³ CIH: 214 bk. Lebrun PIOL 11, 1976, s.6.

¹⁰⁴ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Erdem, *Dizin*, 1973, s. 112. Del Monte-Tschler, RGTC 6/1, 1978, s. 319-320 RGTC 6/2, 1992 s. 127 P.Cornil, *Hethitica*, 10, 1990, s. 66.

¹⁰⁵ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Erdem, *Dizin*, 1973, s. 19-20 Del Monte-Tschler, RGTC 6/1, 1978, s. 45; RGTC 6/2, 1992 s. 14.

dolayı hangi limandan bu gemilere yükleme yapıldığı bilinmemektedir. Garstang, nehir olarak Malatya ovasına doğru akan (Söğütlü'nün altında) Fıratı düşünmektedir. Ancak, öyle görülüyor ki Fırat denizciliğe elverişli olmadığından Şamuha için uygun bir yer değildir. Fakat bu bölgede daha önce denizcilik için hiç kullanılmayan yalnız bir tek nehir vardır. Bu da Hititçe Maraşantia, yani Halys'dir. Halys geniş bir nehir değilse de adı geçen metin gözönüne alındığında o, küçük botlar için kullanılabilir demektir¹⁰⁶.

Garstang'a göre Zara'da veya Zara yakınındaki bir yer Şamuha için uygundur. Bundan dolayı idari bir merkez olarak Şamuha'nın görüldüğü Yukarı Ülke, Halys'in yukarıdaki suları ile çevrelenen dağlık bölge olmaktadır. Pittiarık ise Halys'in denizciliğe uygun olduğu bir noktada Şamuha'nın üstünde bir yer olabilir. Arziia ise Şamuha'nın altında Zara ile Sivas arasında bir yerdedir teklifini getirmektedir¹⁰⁷.

Şamuha'nın Yukarı ülke sınırları içerisinde yer aldığı, III. Hattuşili dönemine ait metinlerle doğrulamaktadır. Daha evvel belirttiğimiz gibi, Hattuşili otobiyografisindeki anlatıma göre: Kardeşi onu Yukarı Ülke'nin idarecisi yapmıştır ve ondan önce onu Zida'nın oğlu Armadatta idare etmiştir. Armadatta ise doğal olarak Hattuşili'ye karşı hiç bir dostluk göstermeyerek ona karşı soğuk davranmıştır. Metnin devamında

¹⁰⁶ Garstang-Gurney, *Georg.*, 1959, s. 34 vd.

¹⁰⁷ Garstang-Gurney, a.g.e., s. 34 vd.

“karısıyla ve oğullarıyla birlikte bana büyü yapmaya çalıştı ve Şamuha'yı tanrıça'nın şehrini büyüledi” demektedir. Armadatta Yukarı Ülke'nin idaresini Hattuşili'ye kaptırdıktan sonra Şamuha'da yaşamıştı¹⁰⁸.

Urhi-teşup kral olduktan sonra Amcası Hattuşili'den Şamuha'yı alır¹⁰⁹. Çünkü, III Hattuşili metinde “Urhi Teşup; tanrı lütfunu bana gösterince, o beni kiskandı ve bana zorluk çıkardı ve benim egemenliğim altında olan bütün tebamı alıp götürdü” demektedir¹¹⁰.

Urhi-Teşup ile Hattuşuli arasındaki savaş metnin devamında; “Şimdi ben ona şu sözleri söylediğim zaman gel ona, o Maraşşantia'dan dışarı yürüdü ve Yukarı Ülke'ye geldi ve Şipa-ziti'de onunla beraberdi. Ve o onu Yukarı Ülke'nin askerlerini toplamak için atadı”¹¹¹ şeklinde belirtilirken ona paralel bir metinde ise “Fakat o (Urhi-Teşup) bunu duyduğu zaman o Maraşşantia'dan kaçtı ve Şamuha'ya geldi” ifadesinin yer alması¹¹² Yukarı Ülke ile Şamuha arasındaki ilişki hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Hattuşili daha sonra Şamuha'nın İstar'ına ve Nerik'in fırtına tanrısına kendisi ve yeğeni arasında hüküm vermesi için başvurur ve “Ondan sonra İstar'ın ilahi kuvvetini gördüm, halbuki o hiç bir yerde

¹⁰⁸ III. Hatt. Oto vs. II st. 74-79; A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 22-23; H.Ottan, StBoT 24, 1981, s. 16-17; KUB XXI 27 Vs I s. 8-21 bk. A. Göetze, ANET, 1950, s. 393 vd. Ayrıca bk. A. Ünal, TH, 4, 1974, s. 32 vd.

¹⁰⁹ S. Alp, *Anatolia* 1, 1956, s. 77-80, A.Ünal, a.g.e., s. 34.

¹¹⁰ III. Hatt. Oto. Res.III St. 54-67; A. Göetze, a.g.e., s. 26-29; H. Otten, a.g.e, s. 20-30; bkz. S. Alp, a.g.e., s. 77,80.

¹¹¹ III. Hatt. Oto Rs. II st.1-6. A. Goetze MVAeG 29/3, 1925, s. 30-31, H.Often, StBoT 24, 1981, s. 20-22, bk. A. Ünal, TH, 4, 1974 s. 34 vd.

¹¹² KBo II 29 Vs. II St. 1-30, A. Göetze, a.g.e., s. 49-51, Ayrıca bk. S. Alp, *Anatolia* 1, 1956, s. 78.

Urhi-Teşup'u bırakmadı, o onu domuz ahırındaki bir domuz gibi Şamuha'ya hapsetti" der¹¹³.

Başka bir metne göre: Hattuşili, Şamuha'yı kuşatınca, şehre girdiği anda duvarlar ilahi kudretin tesiriyle, kendiliğinden yıkılmaktadır¹¹⁴. Bu da bize Şamuha'nın çok dayanıklı (sağlam) surlarla çevrilmiş olduğunu göstermektedir.

Şamuha panteonu hakkındaki bilgilerimiz imparatorluk dönemine ait belgelere dayanmaktadır. Şamuha panteonunda Hititli tanrı ve tanrıça adları yanında Hurrili tanrı ve tanrıça adları da yer almaktadır. Lakin Luwili tanrı ve tanrıçalar bulunmamaktadır¹¹⁵.

Metinlerin ışığında Şamuha'nın tanrılarını şöyle sıralayabiliriz.

a) DİSTAR, yemin tanrıları listesinde ve bayram Ritüellerinde, LIŞ¹¹⁶, GAŞAN¹¹⁷

b) DİSTAR ŞERI¹¹⁸, DİSTAR LİL¹¹⁹, DLIŞ LİL¹²⁰ boş arazinin efendisi.

c) Güneş tanrıçası, Şamuha'nın DUTU'su¹²¹

¹¹³ III. Hatt. Oto. Rs IV st. 29-40, A.Goetze, a.g.e. s. 34-35. H.Otten, a.g.e., s. 24-27.

¹¹⁴ KBo VI 29 Vs. II st. 31-40, A.Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 49-51 Ayrıca bk. S.Alp, *Anatolia 1*, 1956, s. 80.

¹¹⁵ Lebrun, RHA 36, 1978, s. 137.

¹¹⁶ KUB XXI 17, KUB XXXI 76 Vs. I st. 7.

¹¹⁷ KUB II 13 Rs VI st. 16.

¹¹⁸ KUB XXXII 130, Vs I 25.

¹¹⁹ KUB VI 45 Vs I st. 43.

¹²⁰ KUB XXX 56 Rs. III 21.

¹²¹ KUB XHL 52 Rs. IV st. 4.

d) DINGIR.6E6 "Kara Tanrıça"¹²²

e) Hava Tanrısı, DU (Yemin tanrıları Listesinde) DIM¹²³ Antahşum-bayramın 17. gününde (Hava Tanrısına) tapılır¹²⁴.

f) Abara; yemin tanrıları listesinde¹²⁵.

g) Tamininka'nın İstar'ı

h) Hava tanrısı Pihašaši, Šamuha'nın hepat'ı, erkek ve kadın tanrılar, Šamuha'nın dağları ve nehirleri- Hava tanrısı Pihašaši-Arinna'nın güneş tanrıçası, göğün hakimesi Hepat, harabelerin Hava tanrısı, büyük babamın sarayının tanrıları-Halpa'nın Tesup'u, Halpa'nın Hepat'ı boş arazilerin hakimesi, Yüksek tapınağın hakimesi, Šamuha'nın Abara'sı, Šamuha'nın erkek ve kadın tanrıları, dağları ve nehirleri¹²⁶. Del Monte-Tischler; "Büyük babamın sarayı" ekonomik-kültürel bir yapı olduğundan burada muhtemelen üç ayrı grup değil daha ziyade Šamuha'nın Tanrılarının düzenli bir sıralandırılmasıyla karşı karşıya kalındığını ve bu sıralama sırasında dağlar ve nehirlerle yanlış eseri iki defa değinilmiş olduğu savunulmaktadır¹²⁷.

i) Šamuha'nın genel tanrıları (DINGIR MEŠ) Murşili'nin Duası¹²⁸, AN-TAH-ŠUM Bayramı¹²⁹.

¹²² KUB VIII 71, st. 9; KUB XXXII 133 Vs. I. st. 8 vd.

¹²³ KBo I 4 Rs IV st. 15, KUB XXVI 39 Vs I st. 9.

¹²⁴ KBo XII 136 Vs. 2'de, KBo X 20 Rs. III, st. 2.

¹²⁵ KUB XXXII 92 Vs.? st. 4.

¹²⁶ KUB VI 45 Vs. I st. 40-45 Vs. II st. 6-10.

¹²⁷ Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1978, s. 338-341.

¹²⁸ KUB XIV 13 Vs. I, st. 16.

¹²⁹ KBo IV 13 Vs. I, st. 38.

i) Gaššultvira Šamuha'da rüyasında Lelvani'yi görüyor¹³⁰.

j) Šamuha'nın fırtına tanrısının, kraliçeyi Šamuha'ya davet edeceği ve orada- yapılabilme arzusunu içeren bir dua vardır¹³¹.

k) Kraliçe Šamuha'da rüya görüyor¹³².

Ayrıca Šamuha şehri ile ilgili olarak "Šamuhaziti ismi yer almaktadır. Lebrun, m Šamuhaziti "Šamuha'nın Adamı"¹³³ isminin açıkça Luuı varlığına, yani Kizziuatna'nın etkisini gösterdiğini belirtmekte ve Šamuha'nın/Šapuha'ya dönüşmesinden de Hitit İmparatorluğu'nun Hurrileşmeye başladığını (Hurrilerden etkilendiğini) ileri sürmektedir¹³⁴.

Šamuha'da değişik işlevlere sahip olan yapılar arasında ÉNA4 KIŠIB "depo binası"¹³⁵, É-GAL huhhas "büyük babamın sarayı"¹³⁶ ve bu saray içerisinde taburesi olan bir banyo "É DU₁₀-UŠ.ŠA"¹³⁷ yer almaktadır. Muhtemelen bu saray I-Şuppiluliuma'nın babasının eski ikametgahıdır¹³⁸. Ayrıca İstar¹³⁹ ve Kara Tanrıça¹⁴⁰ için yaptırılmış tapınaklar da bulunmaktadır.

¹³⁰ KBo IV 6 Vs. st. 21.

¹³¹ KBo XVI 97 vs. st. 13-14.

¹³² KUB XV 30, Rs. III, st.8.

¹³³ E. Benveniste, BSL 48, 2, 1952, s. 32 ve E. Laroche Les Noms, 1966, s. 325.

¹³⁴ Lebrun, RHA 36, 1978, s. 137 vd.

¹³⁵ ÉNA4 KIŠIB: BOTU 23. A. Rs. III st. 21

¹³⁶ É.GAL huhhas: KUB VI 45 Vs. I st. 40-46= 46 Vs. II st. 6-10, KUB XII 5 Vs I 1 vd.

¹³⁷ É-Du₁₀.US-SA: KUB XII 5 Vs. I st. 1-20.

¹³⁸ KBo XIV 3 RS. III 23; KUB XIX 10 Vs. 18 = KUB XIX 11+KBo XXII 12 Rs IV 18.

¹³⁹ KBo VI 29 Rs. III st. 1-40.

¹⁴⁰ KUB XXXII 133. Vs I st. 1 vd.

Bilindiği gibi Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlular Anadolu'nun o günkü büyük şehirlerinde birer Karum'a, küçük şehirlerinde ise birer vabortuma sahipti. Tüccarlar bu büyük şehirlerin eteklerinde (eteğindeki mahallerde) otururlardı. Šamuha'da Koloni devrinde ki bu vabartumlardan birisidir. Kuššara ve Prušhanda'da olduğu gibi Šamuha'da da bir saray "ekallum" bulunmaktadır¹⁴¹.

Šamuha	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıça'nın	
	Adı	Metin Yeri		
	LÚ DUB.SAR.GIŠ	KUB XXXII 133	DİŠTAR	(Yemin tanrıları listesinde ve bayram rituellerinde)
	LÚ A-ZU	KUB XII 5 Vs. I 6	DİŠTAR ŠERİ	KUB XXXII 130, I, 25
	LÚ MEŠ NAR	KUB XII 5 Vs. I 9	DİŠTAR LIL	KUB VI 45 Vs. I 43
	LÚ SANGA	KBo III 29+Rs. III 1-8	DİŠTAR LIŠ	KUB XXI 17, KUB XXXI 76 Vs I 27
			DİŠTAR GAŠAN	KUB II 13 Rs. IV 16
			DINGIR. LÚ MEŠ	KUB VI 45 Vs I 44
			DINGIR-SAL MEŠ	KUB VI 45 Vs. I 45
			D ^{Hepat}	KUB VI 45 Vs. I. 40
			D ^{LIŠ-LİL}	KUB XXX 56 Rs. III 21
			D ^{UTU}	KUB OXL 53 Rs. IV 4
			D ^{Abara}	(Yemin tanrıları Listesinde KUB XXXII 92 Vs? 4
			DINGIR-GE ₆	KUB VIII 71, 9-KUB XXXII 133 vs. I 8 vd.
			D ^U	(Yemin tanrıları listesinde) KUB VI 45 Vs I 39, 40
			DINGIR ^{MEŠ}	KUB XIV 13 Vs I 6; KBo IV 13 Vs. I 38
			DİŠKUR	KBo I 4 Rs. II 15; KUB XXVI 39 Vs I 9; KBo XII 136 Vs. 2; KBo X 20 Rs. III 2.

¹⁴¹ ICKI. I, 52, 56, VAT 6209, J. Lewy, HUCA 27, 1956, s. 70.

Şamuha	Kutlanan Bayramın		Yapıtların	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
	DİŞTAR için Bayram Ritualeri	KBo XI 28; KUB XX 28; KUB XXVII 1; KUB XXXVII 3; IBoT II 50; KUB XXVII 6; KBo VIII 120; KUB XII 5	ÉNA ⁴ KIŞIB É-GAL huḫḫas	BOTU 23 A Rs. III 21 KUB VI 45 Vo I 40 vd.= 46 Vs. II 6 vd, KUB XII 5 Vs I 1 vd.
	Tamintnka'nın DİŞTAR'ı için Bayram Ritvali	KUB XII 5	É.DU ₁₀ - UŠ-ŠA	KUB XII 5 Vs. I 1 vd.
	DUTU için Bayram Ritualeri	KUB XXV 32; KUB XXVII 70 Vs. II 19-54	III. Tuthalya'nın İkametgahı	KBo XIV 3 Rs. IV 23; KUB XIX 10 vs. I 8 = KUB XIX 11+KBo XXII 12 IV 18
	DINGIR.GE ₆ için Bayram Ritualeri	KUB XXXII 133	DİŞTAR için Tapınak	KBo VI 29+Rs. III 1 vd.
	AN.TAH.SUM ^{SAR}	KBo XII 136 Vs. 2; KBo X 20 Rs. II, 2	DINGIR.GE ₆ için toprak <u>EKALLUM</u> "Sray"	KUB XXXII 133 Vs.I 1 vd. ICK I, 1, 52, 56 VAT 6209

Zazzisa¹⁴²

Lokalizasyon:

- A Göetze, JCS 1960 s. 46 → (Kuzey doğuda)
- F. Cornelius, Or 27 (1958) s. 241 →
Bo.18 (1961) s. 241 → (Çorum'da)
Gesch.(1973) s. 133 → (Kızılırmak'ta Amasya'nın
güneyinde)
- E. Von Schuler, Kask (1965) s. 33 → (Yukarı Ülkede)

¹⁴² Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 164; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 497; RGTC 6/2, 1992, s. 194; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 88.

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Zazziša, Murşili yıllıklarına göre¹⁴³. Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer almaktaydı. Fakat Muvattalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler arasında ise Zazziša bulunmaktadır¹⁴⁴.

Bu şehrin geçtiği diğer metin yerlerini incelediğimizde:

Şuppiluluma'nın Mitanni ülkesi kralı Mattiuaza ile yaptığı muahedenin tarihi girişinde¹⁴⁵ Tuthalya zamanında imparatorluğun çevresindeki on beş vilayet halkının katıldığı İsuua'da bir isyan çıktı. Bu isyanda ayaklanan yerler; Gurtaliia, Arauanna, Zazša, Kalašma, Timna, Haliya, Karna, Turmitta, Alha, Hurma, Harana, Tegarama, tepurzila, Hazga ve Armatana olarak belirtilmektedir.

Zazša, Arauanna ile Kalašma şehirleri arasında yer alırken, Zazša ile Turmitta şehirleri arasında Kalašma, timna, Haliya ve Karna şehirleri zikredilmektedir. Turmitta ile Tegarama şehirleri arasında ise Alta, Hurma, harana şehirleri kaydedilmektedir.

İsuua Ülkesinde ortaya çıkan bu isyana Zazša ve Turmitta şehirlerinin de katılması, Zazša ve Turmitta'nın güney doğuya lokalize edilen İsuua Ülkesi'nin yakınlarında olup olmadığı konusunda düşündürmektedir.

¹⁴³ KBo III 4 Rs. III st. 69 trans ve tercü. için bk. A. Göetze MVAeG 38, 1933, s. (daha ayrıntılı bilgi için bk. Yukarı Ülke)

¹⁴⁴ III. Hatt. Oto Vs. II st. 52-63 trans. ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 20-21, H. Otten, StBOT 24, 1982, S. 14-15.

¹⁴⁵ KBo I 1 Vs I, 1 vd. Weidner, PD, 1923, s. 2vd.

KBo XXII 22 st. 3-4'de İsuğa şehri ile Zazziša şehrini bir arada görmekteyiz. Fakat metin çok kırıklı fragman bir metin olduğundan tam olarak çözemiyoruz.

KBo XXII 71 (=KUB XIV 13 I 15) st. 1-9'da Sarišša ile Zazziša arasında Hanhana Zarruyiša ve Kattila şehirleri yer almaktadır.

KUB XXXIX 57 Rs. IV st 3-4'de ise Zazziša şehrinin dağlarına ve nehirlerine, fırtına tanrısına bir boğa, tahtadan bir heykel kaydedilmektedir.

İshupita ¹⁴⁶

Lokalizasyon:

- J. Gorstang, AAA 10, 1923 s. 178 vd. →
 A. Göetze, RHA 1 (1930) 25 vd. → (Turhal'ın doğusunda)
 Cavaignac, RHA 2 (1931) s. 107 →
 J. Donmaville, RHA 14 (1956) 48 vd. →
 Garstang-Gurney, Geogr (1959) 25 → (Amasya yakınında)
 F. Cornelius, Or Ns 27 (1958) 249(3) →
 RHA 17 (1959) 106 →
 Gesch. (1973) 144 → (Divriği ve Zara arasında)
 E. Von Schules, Kaskär (1965) 41 (232) → (Amasya, Turhal,
 hattının doğusunda)
 A. Ünal, (1974) s. 191, TH 3/1 → (Amasya'da veya civarında)
 H. Otten, RIA V (1976-1980) 178 →
 M. Forlanini, Hethitica VIII (1978) →
 105 s. 99

¹⁴⁶ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973 s. 59; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 146-147; RGTO 6/2, 1992, s. 53; P. Cornil, Hethitica X. 1990, s. 37.

S. Alp, HBM (1991) s. 13

→ (Çekerek Nehrinin
Doğusunda)

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Maşat metinlerinde bu kent çoğu kez İşhupitalı birliklerle (ERİN MES URU İşhupitta) bağıntılı olarak anılmaktadır. Bu mektuplara göre bu birlikler Hitit büyük kralının emrindeydiler. HKM 18, Rs 17 vd'da¹⁴⁷ İşhupitalı birlikler Yukarı Ülke'nin birlikleri ile birlikte anılırlar. HKM 71, Rs 17'de¹⁴⁸ ise İşhupita'lı birlikleri, Karahna ve Šakaddunuva Dağı'nın birlikleri ile birlikte karşımıza çıkar. Eğer bu yerlerin birliklerinin sırası bu yerlerin coğrafi durumuna göre yazılmışsa, İşhupita karahna ile Šakaddunuva arasında yer almalıdır¹⁴⁹. HKM 96 Rs 17 vd'da¹⁵⁰ İşhupita Ülkesi'nin [birlikleri <nin>(?)] Yukarı Ülke'nin birlikleri ile Šakaddunuva Dağı birliklerinin arasında görüldüğü bölüm fazla bir delil sunmamakla birlikte, İşhupitta'lı birliklerin Šakaddunuva birliklerinin yanında olduğunu gösterir¹⁵¹.

¹⁴⁷ Trans. ve tercü. için bk. S. Alp, HBM, 1991, s. 146-149.

¹⁴⁸ Trans ve tercü. için bk. S. Alp, a.g.e., s. 254-257.

¹⁴⁹ S. Alp, HBM, s. 13'de: Šakaddunuva'yı büyük bir olasılıkla Zullia (Çekerek) Nehrinin batısına lokalize edip, İşhupita'nın da bu durumda Çekerek'in doğusunda, Karahna'nın ise Çekerek'in batısında olması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁵⁰ Trans ve tercü için bk. S. Alp, a.g.e., s. 198-301.

¹⁵¹ Bk. S. Alp, a.g.e. s. 13.

HKM 20 Vs. 6 vd'a göre¹⁵² İşhupita'lı birlikler, Kaşu ve Pipappa'nın emri altındadır. HKM 72 Rs. 30 vd.a göre de¹⁵³ bu birlikler Kaşu'nun emri altındadır¹⁵⁴.

Maşat hykte ele geçen mektuplar arasında, majeste mektuplarının en çoğuna sahip Kaşu'ya gönderilmiş olan 10 numaralı mektuptan¹⁵⁵ İşhupita şehrinin bu yüksek devlet memurunun yetki alanına girdiği anlaşılmaktadır. bu kişi Gaşgalar'la yapılan barış görüşmelerinde önemli bir rol oynamış, bu görüşmeler için İşhupita'ya gitmiş ve majestelerinin talimatlarıyla gerektiğinde barış görüşmeleri yapmış ve gerektiğinde de askeri faaliyetleri dzenlemiřtir¹⁵⁶.

şuppilultuma son yıllarında ülkede düzeni kurmasına rağmen Haşasa'ya yürümek zorunda kalmıştı. Fakat, o ne Haşasa'ya ne de Gaşgalı Pihhuniia'ya karşı bir şey yapabildi. Aksine kuzeydoğu sınırını düşmanlarının hakimiyetine bırakmak zorunda kaldı. İşhupita gibi ayaklanan Gaşga eyaletlerine karşı da hiçbir kesin başarı elde edemedi¹⁵⁷.

¹⁵² Trans ve terc. için bk. S. Alp, a.g.e., s. 152-153.

¹⁵³ Trans ve terc. için bk. S. Alp, a.g.e., s. 256-259.

¹⁵⁴ Bk. S. Alp, a.g.e., s. 13.

¹⁵⁵ Trans ve terc. için bk. S. Alp, HBM, 1991, s. 132-137.

¹⁵⁶ Alp, a.g.e., s. 14.

¹⁵⁷ KBo XIV 6 (fr. 43), trans. ve terc. için bk. H.G.Güterbock, JCS, 10, 1956, s. 115, ayrıca bk. KUB XIX 9 (K.Riemschneider JCS, 16, 1962 s. 110-121).

Šuppiluluma'nın ölümünden sonra onun yerine geçen II. Arnuvanda'nın ağır hastalığından dolayı, Kızılırmak'ın alt mecrasını (Aşağı Ülke'yi) yöneten eyalet valisi Hannutti Aşağı Ülke'den İşhupita'ya doğru giderken yolda öldü, bunun üzerine İşhupitalılar isyana yöneldiler¹⁵⁸.

II. Arnuvanda Tekkuişna (?) ve Katapa'ya yaptığı gibi İşhupita'ya doğru ilerlemeyi gerçekten denemişti. Fakat bir başarı elde edemedi¹⁵⁹.

Murşili hükümdarlığının ilk yıllarında Gaşgalara karşı sefer düzenledi. İlk önce Turmitta ülkesine giderek orada tekrar hitit idaresini sağladı. Daha sonra o İshupita'ya saldırıp, Hamessena'yı yaktı. Düşmanlık yapan İshupita ülkesinin Gasga şehri olan Hamessena'yı (İshupita'yı) tekrar Hitit idaresi altına aldı ve tekrar asker vermekle yükümlü kıldı¹⁶⁰.

Mursili hükümdarlığının 1. yılında¹⁶¹ Tıpişa Ülkes'ne yaptığı saldırılarla Yukarı Ülke'yi Tıpişa'lı düşmana karşı korumaya çalıştı. Fakat ancak Kathaidduva'yı yakıp yıkmayı ve bu şehrin sakinlerini Hattuşa'ya sürmeyi başardı. Fakat bundan sonra tekrar isyan eden İşhupita'yla uğraşmak zorunda kaldı. İşhupita'nın isyanında Pazzana ve Nunnuta adlı iki kişi önemli ölçüde rol oynamış olmalıdır¹⁶². Her ikisinde Hitit ordusu İşhupita'ya geldiğinde, Gaşga ülkesine kaçtılar. Bunlardan birinin

¹⁵⁸ KUB XIX 29 Rs IV st. 10 vd. trans. ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 18 vd.

¹⁵⁹ E. von Schuler, Kaskaer, 1965, s. 44.

¹⁶⁰ KBo III 4 Vs. I, st. 43-48. transv e tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 24-27.

¹⁶¹ KBo III 4 Vs. I, st. 49-58, trans ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 27-31.

¹⁶² E. Von Schuler, Kaskaer, 1965, s. 45.

Kammama'ya kaçtığını tespit edebiliyoruz. Murşili ise İştahara'dan hareketle Palhuişsa'ya saldırdı, bunu duyarak yardıma koşan Gaşga grupları geri çekildiler. Daha sonra Murşili, Kammama ve diğer Gaşga yerleşmelerinden bu iki isyancının hudut dışı edilmesini talep etti. Murşili tarafından tehdit edilen bu yerler talebe uydular, kaçakları öldürdüler ve boyun eğdiklerini açıkladılar¹⁶³. Ertesi yıl aynı yerler tekrar ayaklandı.

Murşili hükümdarlığının 3. yılında İşhupita şehrinden ilerleyerek Palhuişsa şehrine saldırdı. Palhuişsa şehrinde Pişhuru düşmanı Murşili'ye karşı savaşmak için gelince Murşili ise Palhuişsa şehrinde Pişhuru düşmanı öldürüp şehri ise tamamen yakıp yıktı¹⁶⁴.

Murşili Turmitta, İşhupita ve Pişhuru'daki Gaşgalı düşmanlara büyük zarar verdi. Fakat onların yayılma gücü Murşili'nin başarılarına rağmen kesilememiştir. Çünkü Muvatalli idaresinde onlar yeniden ayaklanmıştır¹⁶⁵.

Muvatalli'nin sırtını kuzeye dönmesi sonucu Gaşgalar imparatorluğun içine kadar ilerledi. Çekerek ve Kelkit ırmağı arasındaki Gaşga grubu güneye doğru en çok ilerleyendi. Pişhuru, İşhupita ve Daistipaşsa şehirlerinin Gaşgaları Hitit eyaletlerinden Landa ve Marista'ya saldırdılar, oralarındaki kaleleri zayıf düşürmek istiyorlardı. Hatta Maraşşantıla nehrini geçtiler ve Kaneş ülkesini istila ettiler. Bu durumda Muvatalli bu Gaşga

¹⁶³ KUB XIV 15 Vs. I st. 5-22 tarns ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 32-37, ayrıca bk. E. Von Schuler, a.ge. s. 45- 46.

¹⁶⁴ KBo III 4 Vs. II st. 1-6 trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 42-45.

¹⁶⁵ E. Von Schuler, a.g.e. s. 45-46.

ülkelerinin idaresini Hattuşili'ye verdi. Hattuşili ise bunların bir kısmını yendi, bir kısmını birliğine soktu ve bunun sonucunda da nüfusu azalmış bu yerlerde yeniden yerleşmeyi sağladı¹⁶⁶.

III. Arnavanda'nın büyük bir olasılıkla babası IV. Tuthalya zamanındaki savaş olaylarının anlatıldığı bir metin fragmanında IV Tuthalya'nın Gaşgalar'a karşı iki savaş yaptığı (biri Anziliğa'da), metnin arka yüzünde ise İşhupita ve Tuma yer adlarının ve Tuthalya'nın bir seferinin anlatıldığı görülmektedir¹⁶⁷.

III. Hatt.Oto. Vs. II st. 3-6'da¹⁶⁸ Pişhuru, İşhupita ve Daiştipaşşa gibi Gaşga ülkelerinin Landa Ülkesi'ni ve Marišta Ülkesi'ni (tahkimli şehirleri) istila ettikten sonra Maraşşantila nehrini geçip kaneş ülkesine saldırması, İşhupita'nın (Pişhuru ve Daiştipaşşa ülkeleri ile birlikte Landa Marišta ülkelerinin yukarısında (kuzeyinde), Maraşşantila Nehri'ne varmadan kuzeydeki Gaşga bölgesinde bulunduğunu düşünebiliriz. Muvatalli'nin kardeşi III. Hattuşili'nin idaresine verdiği ülkeler arasında İşhupita, Marišta'dan önce geçmektedir. Eğer bu ülkeler coğrafi bir sıralama içerisinde verildi ise, İşhupita Ülkesi'nin Marišta ülkesi ile birbirlerine çok yakın oldukları sonucunu çıkartmak olasıdır¹⁶⁹.

¹⁶⁶ III. Hatt. Oto vs. II st. 3 vd. trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 10 vd. Ayrıca bk. E. Von Schuler, a.g.e, s. 55-56, Garstong-Gurney, Geogr. 1959, s. 22; S. Alp, HBM, 1991, s. 14-15.

¹⁶⁷ KUB XXIII 61, ayrıca bk. E. Von Schuler, a.g.e, s. 61.

¹⁶⁸ Trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e., s. 10-11.

¹⁶⁹ III. Hatt. Oto Vs. II st. 56-63 trans ve tercü için bk. A. Göetze, a.g.e s. 14-15.

Yine III. Hatt. Oto Vs. II st.1 vd.'da Pišhuru, Išhupita ve Daištipašša gibi Gašga ülkelerinin saldırılarından sonra Kuruštama ve Gaziura şehirlerinin de düşmanlık yapması Išhupita ve Marišta'nın Kuruštama ve Gaziura'nın kuzeyinde bulunduğunu belirtmektedir¹⁷⁰.

III Hatt. Oto. Vs. II st. 31 vd'da ise Pišhuru düşmanının Karahna ve Marišta'yı sınır yapmasına ve daha evvelde belirttiğimiz gibi išhupita'nın Pišhuru ile olan coğrafi ilişkisine dayanarak Karahna'nın Marišta ile Išhupita Ülkesi arasında bulunduğu savunulmaktadır¹⁷¹.

Turmitta Ülkesi'nin anlatıldığı bölümde daha ayrıntılı olarak ele aldığımız KUB XLVIII 105 Rs. 37 vd'da ise¹⁷², Išhupitta ve Gaggadduva kentleri Tapikka'nın eyaletleri olarak zikredilmektedir. Metnin 38. satırında ise Išhupita'lı birlikler için yapılacak teslimatlardan da bahsedilmektedir. Ayrıca KUB XXXVI 115 Rs. III St. 6-8'de¹⁷³ yer alan Gašga Antlaşması'nda Išhupita'lı adam Nanaziti, Kaggadduva'lı adamlarla birlikte anılmaktadır ki bu da Išhupita'nın konumunu saptamakta yardımcı değer bir kanıttır¹⁷⁴.

¹⁷⁰ S. Alp, HBM, 1991, s. 14-15.

¹⁷¹ Garstang-Gurney, Geogr. 1959, s. 25.

¹⁷² M. Forlanini, S.M, 1979, s. 173-178.

¹⁷³ E. Von Schuler, Kaskaer, 1965, s. 137.

¹⁷⁴ S. Alp, HBM, 1991, s. 14-15.

KBo XIV 16 st. 3-6'da ise Işhupita şehrinden sonra Kaşipaha şehrinden bahsedilmektedir. Metin fragman halinde olduğu için ilişkisinin ne olduğu tam olarak anlařılmıyor¹⁷⁵.

şehir	Görevlinin		Tanrı Tanrıçanın		Yapıtın	
	Adı	Metin Yeri			Adı	Metin Yeri
Samuha	BELU ^{MES}	KBo XVI 97 Vs. 16	DTabşsuva	KBo I 4 Rs IV st. 33-34; KBo XXII 39, KBo V 9 Rs IV st. 8;	É	KUB XLVIII 105 (+ KBo XII 53) Rs. st. 37- 38.

Mariřta¹⁷⁶

Lokalizasyon:

- Fr. Cornelius, Or. Ns 27 (1958) 247 → (Fırat kaynak kolunun kuzeyi)
 RHA 17 (1959) s. 106-108 →
 Garstang-Gurney, Geogr. (1959) 13 → (Çorum)
 E. Von Schuler, kaskäer (1965) 47 → (Çekerek nehrinin üst
 kesiminde)
 A. Ünal, Hattusili III Th 3/1 → (Çekerek'in yukarı
 kısımlarında)
 (1974) s. 201 vd.
 M. Forlanini, Studia Mediterranea → (Akçakışla)
 Pavia (1979) s. 180 ff.
 ASVOA 4.3 (1986 Tav. XVI 3) I.K →

¹⁷⁵ H.G.Güterbock, JCS, 10, 1956, s. 115.

¹⁷⁶ Metin yerleri ve lokalizasyon için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 92; Del Monte-Tischler, RGTO 6/1, 1979, s. 262-263; RGTC 6/2, 1992, s. 102; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 56.

- J. Freu, Les Archives.... (1983) 162 →
 S. Alp, Fs. Otten (1988) 2 →
 HKM (1991) s. →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Marišta, Eski Hitit dönemine ait metinler arasında sadece Telipinu Fermanı'nda geçmektedir. Bu metnin¹⁷⁷ 37. paragrafında ÉMEŠ NA4 KIŠIB "Depo binası" olan şehirlerin sıralamasında (21. satırda) Šamuḫa şehri ile birlikte zikredilmektedir¹⁷⁸

Orta Hitit dönemine (III. Tuthalya) tarihlenen Mašat mektuplarından Marišta hakkında önemli bilgiler elde etmekteyiz:

Kral tarafından Hulla, kaşşu ve Zilapiia'ya gönderilen HKM 17 numaralı mektupta¹⁷⁹ (St. 1-20) Hulla Kaşşu ve Zilapiia Hattuša'da iken Gaşgalılar bu fırsatı değerlendirerek sığırları sürüp kovalamış ve yolları devamlı olarak kesmişlerdir. Bunun üzerine kral kışın Hulla'yı oraya gönderdiğini Gaşgalar'ın ilk önce Hulla'nın oraya geldiğini işittiklerini daha sonra işittiklerini belirtmektedir. Bu arada Pizzumukisuanna ise krala düşmanın Marišta'ya doğru ilerlediğini söyleyince, kral, []

¹⁷⁷ BOTU 23A III 21 trans ve tercü için bk. Sturtevant-Bechtel; Chrestomathy, 1935, s. 175 vd. R.S. Hardy, AJSL 58, 1941, s. 190 vd; I. Hoffmann, TH, 11, 1984, s. 40 vd.

¹⁷⁸ M. Forlanini, SM, 1979, s. 181 (Šamuḫa Karaḫna'ya belki'de Marišta'ya yakın idi.)

¹⁷⁹ Trans ve tercü. için bk. S. Alp, HBM, 1991, s. 142-147.

Pipitahi'yi gözetmesi için gönderdiğini ve bu gözcülerin en kısa zamanda Marista şehrinde olacaklarını belirtmektedirler.

Kral tarafından Pişeni'ye gönderilen HKM 24 numaralı mektupta ise¹⁸⁰, kral ilk önce Pişeni'nin gönderdiği 2 mülteci'yi getirdiklerini belirttikten sonra Pişeni'nin kendisine bir mektup göndererek: "arabalı savaşçılar Kaşepura şehrine gittiler. Gaşgalar Kaşepuralılar'ın ekinlerine saldırınca onlar açlığa maruz kaldılar. Bu askerler Kaşepura şehrine saldıran Gaşgaların peşinden gidecekler" demektedir. Bunun üzerine Kral, Kaşepura şehri askerlerinin Marišta şehrine [] Takşa'nın götürmesini, onun gidip sarayın ürününü ve samanını almasını ve Kaşepura şehri askerleri için) bu mahsuli bölmesini istemektedir. Rs. 40'da ise Şapa şehri geçmesine rağmen metnin bu kısmı kırık olduğundan Şapa şehri ile ilgili ne gibi bir olayın vuku bulduğunu bilemiyoruz. Metnin Rs. 42 vd. ise Yukarı Ülke'nin askerlerinin, Urşapikannuvala şehrinin askerlerinin, Şanahuitta şehri askerlerinin yukarıya bırakılması söylenmektedir.

Metnin devamında ise Kral, o ülkenin (Kaşepura şehrinin) içerisinde açlık çıktığını, Marišta şehri askerlerini götürmesini ve onların gidip, sarayın ürününü ve samanını almasını, şehre yukarıya getirmesini, onları bölerek ayırmalarını, ayrıca Keşepura şehri askerlerine destek olmasını (yardımcı olmasını) erzakları bol bol düzenlemesini ve yıllık erzağı da

¹⁸⁰ Trans . ve tercü için bk. S. Alp, HBM, 1991, s. 158,163.

hazırlamalarını istemektedir. Daha sonra kral, Pişeni'nin Kalzana şehri sivil tutsaklarının ne kadarını Marišta şehrine vermesi gerekiyorsa onu daha sonra ona bildireceğini belirtmektedir.

KBo XVIII 79 Rs. 24-36'da "Senin bana yazdığın köleler ile ilgili olarak ise; Köleler; köleleri bana gön[der] bak; ben 20 köle buldum, [...], Marišta'da; [ben] onları sana [göndereceğim]; Fakat orada ayaz bir soğuk olduğu için, eğer [biz onları gönderseydik, onlar yolda öldürecektik. Şimdi [ise] sen [bana]böyle yazıyorsun; soğuk [.....] çağıncaya kadar aynı şekilde onları gönder!..... bak, altında (?) Talmaliia'lı adamlar kimselere kadar [..... bir] köle vardı; mHirhira [....., ve onu yakaladım; ve bak onu [.....]" ifadelerinin yer alması, Marišta'nın, iklim şartlarının çok kötü (yani ayaz ve soğuk bir hava'nın mevcut) olduğu bir yerde bulunabileceğini göstermektedir¹⁸¹.

Murşili'nin hükümdarlığının 19. yılında "Šadduppa, Karahna ve Marišta ülkeleri bir Gaška ülkesi olan Taggašta tarafından işgal edilince, Murşili ağır silahlarla ve yardımcı birliklerle Taggašta ülkesine karşı yola çıkar. Onlar ise majestelerin (yani Mursili'nin Taggašta'ya doğru geldiğini işitince aşağıya haber verirler¹⁸². Forlanini, Šadduppa, Karahna ve Marišta ülkelerinin aynı coğrafi mekan içerisinde bulduklarını ve bu şehirlerin Taggašta ülkesi ile (sınır) veya birbirlerine çok yakın olabileceklerini söylemektedir¹⁸³.

¹⁸¹ Del-Monte-J.Tischler , RGTC 6/1, 1979, s. 262-263.

¹⁸² KBOV8 Vs I st. 1-11 trans ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 146-147. Ayrıca bk. E. Von Schuler, Kaskäer, 1965, s. 47.

¹⁸³ M. Forlanini, SM, 1979, s. 179,181.

Murşili'nin hükümdarlığının 26. yılında¹⁸⁴ Uıdduvaşına, ve Astimaḥusa ülkelerini istila ettikten sonra Marišta üzerinden Hattuša'ya gelip, Kışi Maraššantiya şehrinde geçirmesi, Marišta'nın Maraššantiya nehrinin kuzeyinde olabileceğini belirtir.

Muvatalli Yukarı Ülke'nin idaresini III. Hattuşli'ye verdikten sonra, kendisi başkenti Dattaša'ya nakledip, Hatti'nin insanlarını ve tanrıların da beraberinde oraya götürmüştür. İşte Muvatalli'nin bu icraatından sonra Gaşgalılar ayaklanarak imparatorluğun içlerine kadar ilerlediler. Gaşga Ülkeleri olan Pişhuru Ülkesi, İşhupita Ülkesi ve Daistipašša Ülkesi, La[nda]¹⁸⁵ ve Marišta Ülkesi'ni ele geçirdiler. Böylece düşman Maraššanta Nehrini geçti, Kaneš ülkesini ve Daistipa ülkesini istila ettiler. Ha [] şehrini, Kruštama Şehrini ve Gaziura Şehrini istila ettiler. Hatti'nin terk edilmiş ordugâh yerlerine (muhtemelen terk edilmiş Hitit yerleşmelerine) saldırdılar¹⁸⁶.

Buradaki anlatıma göre Landa ve Marišta Maraššantiya/Kızılırmak'ın yukarı mecrasında (kuzey kısmında), Kaneš, Daistipa¹⁸⁷, Ha.....

¹⁸⁴ KBo XVI 17 Rs. III st. 18 vd. tarns. ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG38, 1933, s. 188, 198; H. Ertem, Pala Tum(m)ana, 1980, s. 74-77. Ayrıca bk. e. von Schuler, Kaskâer, 1965, s. 50.

¹⁸⁵ A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 15'de ve Grastong Gurney, Geogr. 1959, s. 2'de La []'yı La [nda] olarak tamamlamıştır.

¹⁸⁶ III. Hatt. Oto vs. II st. 1-10 tarns ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e. s.14-15, H. Otten, St. BOT 24, 1981, s. 10 11; ayrıca bk. E. von Schuler, Kaskâer, 1965, s. 56; Garstong-Gurney, Geogr. 1959, s. 22.

¹⁸⁷ Ülkeleri.

Kuruştama ve Gaziura şehirleri ise Maraššantıa/Kızılırmak'ın aşağı mecrasında (güney kısmında) bulunmalıdır¹⁸⁸.

Otobiyografinin daha sonraki bölümlerinde¹⁸⁹ ise Pişhuru düşmanı gelip Hitit topraklarını istila ettiği zaman Karahna ve Marišta'nın sınır olduğunun belirtilmesi bir taraftan Taggašta'nın, diğer taraftan ise Talmalıa bölgesinin sınır olarak belirtilmesi, Marišta'nın Karahna ile olan sıkı coğrafi ilişkisini doğrulamaktadır. Ayrıca Karahna ve Marišta Ülkelerinin bir Gaşga ülkesi olan Pişhuru'ya çok yakın olmalıdır. Çünkü Pişhuru düşmanı istila ettiği yer olarak ilk önce Karahna (Landa) ve Marišta'yı bildirmektedir¹⁹⁰ Karahna Landa ve Marišta ülkelerini düşman istilasından kurtarmaya Hattuşili muvaffak olmuştur¹⁹¹. Daha sonra ise Muvatalli tarafından bu şehrin idaresi Hattuşili'ye verilmiştir¹⁹².

Marišta, III. Hattusili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında İşhupita ve Hişšeşhapa şehirleri arasında yer almaktadır¹⁹³,

¹⁸⁸ Bk. A. Göetze, OA, 1, 1924, s. 7-9; M. Forlanini, S M, 1979, s. 179-181.

¹⁸⁹ III. Hatt. Oto Vs. II st. 31-33 trans ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 16-19; H. Otten, SIBOT 24, 1981, s. 12-14..

¹⁹⁰ A. Ünal, TH 3/1, 1974, s. 201-202 bk. E. Von Schuler, Kaskäer, 1965, s. 54.

¹⁹¹ III. Hatt. Oto. Vs. II 31-42 trans ve tercü için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 16-19; H. Otten, a.g.e., s. 12-14.

¹⁹² III. Hatt. Oto Vs. II 57-62 trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e., s. 20-21; H. Otten, a.g.e., s. 14-15.

¹⁹³ III. Hatt. Oto Vs. II st. 57'de. Yine III. Hattusili dönemine ait bir metin olarak KBo VI 29 Vs. I st. 26-29'da ise III. Hattusili'nin idaresine verilen şehirler arasında Marišta yer almamaktadır.

Hissashapa¹⁹⁴**Lokalizasyon:**

- Garstang-Gurney, Geogh (1959) 12 vd. → (Hattuşa'nın doğusunda)
- Fr. Cornelius, Or. 27 (1958) →
- RHA 17 (1959) 387 →
- Anatolica I (1967) 71 →
- Gesch., (1937) 212, 226 → (=Delice kıyısında Yerköy)
- E. Von Schuler, Kaskär (1965) 54 vd. →
- Carruba, StBoT2, (1966) 8, a.n. 2 →
- Rosenkronz, BN Nf I (1966) 126 →
- Otten, ZA Nf 25 (1969) 258 →
- StBoT B (1988) s. 46 →
- A. Ünal, TH 3/1 (1974) 190 → (Hattusa'nın kuzey ve
K.doğusu)
- M. Forlanini, SM → (Zulila nehri yakınında)
- (1979) 182,

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Murşili, hükümdarlığının 18. yılında Timmuhala, Tiaššilta ve Karaššuuanna şehrini yendikten sonra Kašimula şehrine aşağıya inerek Katapa şehrinde kışı geçirdi¹⁹⁵. Murşili, bahar olunca yani saltanatının 19.

¹⁹⁴ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 49; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 111-112; RGTC 6/2, 1992, s. 40; P.ornil, Hethitica, X, 1990, s. 33.

¹⁹⁵ KUB XIX 37 Vs. II, st. 1 vd. A. Göetze, MVAeG 38, 1933. s. 166 vd.

yılında Mala nehrinde bayramı kutladıktan sonra, Timmuḫala Gaşgaları'nın eski yerleri tekrar ele geçirdiği haberi gelince (Hişšaḫapa) Heşhaşpa'da orduyu teftiş etti. Ve ordunun komutanlığını kendisi alarak Timmuḫala şehrine gitti. Timmuḫala halkının bir kısmı kaçtı, bir kısmı da Hittitler'in eline düştü. Daha sonra ise Tapapanuua, Tahappiḫuna ve Karassuua yerleşim yerlerini yakıp yıktı¹⁹⁶.

Murşilli'nin kışı Katapa'da geçirip bahar olunca Mala nehrinde bayramı kutlaması ve Timmuḫala'dan gelen haber üzerine Hişšeḫapa'ya gitmesi, Hişšeḫapa'nın Katapa şehri, Mala nehri ve Timmuḫala şehri ile sıkı bir coğrafi ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca buradaki anlatıma dayanarak Heşhaşpa muhtemelen Mala nehrinden sonra varılan mahal olmalıdır.

Hişšeḫapa KUB XIX 9 Vs. II st. 13-37'de¹⁹⁷ III. Hattuşili döneminde de Gaşga saldırılarına maruz kalmış bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁸.

Bu metinde "Gaşgalar'ın [tümü] içeri girmişlerdi, bu taraftan [(onlara) x] sınır olmuştu, Hişšaḫapa'ya kadar inmişlerdi, Hattuşili ise Vistavanta şehrinde Gaşgalı düşmanla karşılaştı" ifadesinden sonra,

¹⁹⁶ KUB XIX 37 Rs. III st. 1 vd. A. Göetze, a.g.e. s. 172 vd. ayrıca bk. E.von Schuler, Kaskâer, 1965, s. 49.

¹⁹⁷ Trans. ve tercü. için bk. A. Ünal, TH, 1/2, 1974, s. 6-7 Ayrıca bk. M. Forlanini, SM, 1979, s. 182'de; bu metnin 3. satırında geçen ^{ID} Zulila'ya dayanarak Hişšaḫapa'nın Zulifa nehri yakınlarında olduğunu belirtmektedir.

¹⁹⁸ E. von Schuler, Kaskâer, 1965, s. 54.

Hışsaşhapa şehrinde Hattuşili'nin babası II. Murşili'ye ait bir (É halentuva) halentuva evininde var olduğu belirtilmektedir¹⁹⁹.

Daha sonra Hışsaşhapa ülkesi diğer ülkelerle birlikte Muvatalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verildi. Hattuşili ise diğer mahallerle birlikte Hışsaşhapa'yı da Gaşgali düşmanların istilasından kurtardı, oralarda yeniden yerleşmeyi sağladı²⁰⁰.

Hışsaşhapa, Muvattalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında Marışta ve Katapa şehirleri arasında yer almaktadır²⁰¹.

KUB XIX 9 Vs. II st. 16-18'de Hattuşili, Hışsaşhapa'ya kadar inmiş olan Gaşgali düşmanlı Uistaunta şehrinde karşılaştığı için Hışsaşhapa ve Uistaunta şehirlerinin birbirlerine çok yakın belkide sınır olduklarını söyleyebiliriz.

Yine aynı metinde Gaşgali düşmanın bir taraftan x şehrini diğer taraftan Takurunuua şehrini sınır yaptı ifadesinden sonra, Gaşgaların Hışsaşhapa şehrine kadar indiklerinin belirtilmesi, Hışsaşhapa'nın Takurunuua şehri ile bir coğrafi ilişkisinin var olduğunu düşündürmektedir.

¹⁹⁹ KUB XIX 9 Vs. II. st. 19 (Éha-li-in-du-ua)

²⁰⁰ III. Hatt. Oto Vs. II st. 52-63 (tarns.ve tercü., için bk. A. Götze, MVAeG 29/3 1925, s. 20-21. Ayrıca bk. E. von Schuler, a.g.e., s.54.

²⁰¹ III. Hatt. Oto Vs. II st. 52-53 A. Götze MVAe G 29/3, 1925, s. 20-21.

H_iššāšhapa şehrinde kutlanan bir bayram töreninin anlatıldığı KBo XVII 83 Vs II ve Rs. III'de H_iššāšhapa şehri fırtına tanrısı Zippalanda ve ve Nerik fırtına tanrıları ile birlikte görülmektedir.

Yine aynı metinde 6-8. satırlar arasında geçen "H_iššāšhapa şehri fırtına tanrısının bayramının 1. tableti bitti []. H_iššāšhapa şehri fırtına tanrısının evinin [] Katarga şehrinde yapar" anlatımına göre H_iššāšhapa şehri bu bayramda Katarga şehri ile ilişkili olarak görülmektedir.

KUB XVII 89 Rs IV. 1-10'da H_iššāšhapa'nın D_išKUR'u Zippalanda, Kulišna, Pitūarik ve Šariša şehirleri D_U'su ile birlikte geçmektedir.

Bir bayram metni olan KBo XVIII 79 st. 7-%'da Anku a ve H_iššāšhapa şehirlerini bir arada görmekteyiz.

Ankuva'nın D_Katahha'sı için yapılan bir törenin anlatıldığı KUB XI 27 Vs I st. 25-28'de H_iššāšhapa şehri D_U'su, Zippalanda, Nerik ve Zahpuna şehri D_U'su ile birlikte görülmektedir.

Fragman bir metin olan KBo XVII 82 st. 'de H_iššāšhapa şehri fırtına tanrısı, Ziplanda, Šahpna ve Šamuha şehri fırtına tanrıları ile birlikte geçmektedir.

HT.8 st. 11-13'de ise H_iššāšhapa şehri fırtına tanrısı Hurma, Šarišša şehri fırtına tanrısı ile birlikte zikredilmektedir.

KUB V G RS IV st. 9-17'de H_iššāšhapa'nın D_U'su Tauriša şehri D_LAMA'sı e Katapa şehrinin D_U'su ile birlikte karşımıza çıkmaktadır.

Hiššašhapa'nın DU'su Šamuha şehrinin kırlarının tanrıçası Istar için yapılan bir kült töreninin anlatıldığı KUB XXVII 1 Rs IV st. 50-53'de Zippalanta Nerik ve Kulišna şehri DU'su ile birlikte geçmektedir.

KUB VI 45 Vs II st. 3-4'de Hiššašhapa'nın DU'su, Kulišna'nın DU'su ile birlikte geçmekte ve bu mahallerin tanrıları ve tanrıçaları bir arada verilmektedir²⁰².

Antlaşmalarda yer alan Yenin Tanrıları listesinde ise; Hiššašhapa şehrinin fırtına tanrısı (DU); (DIM) KBo V 3 I st. 42-43'de²⁰³, Zippalanda, Šapinuva, Nerik (Hiššašhapa) Šahpina; KBo IV 10 Vs. 52-53'de²⁰⁴ (Hiššašhapa), Zippalanda, Nerik; KBo XXII 39 Rs. IV st. 10-13'de²⁰⁵ Nerik, Lihzina, (Hiššašhapa), Šahpina, Šapinuva, Pittiḫarik, Šamuha ve Šarišša; KUB XIX 50 Rs. IV st. 4-6'da²⁰⁶ (Hiššašhapa), Šamuha, Šapinuva, Šahpina, Hurma, Šarišša, Šartia, Zippalanda; KUB XXI 1 Rs. IV 5-7'de ise²⁰⁷ (Hiššašhapa) Šapinuva, Šamuha, Hurma, Šarišša, Lihzina Uda ve Šapina şehirlerinin (DU'su) fırtına tanrısı ile birlikte zikredildiği anlaşılmaktadır.

²⁰² F. Cornelius, *Anatolica I*, 1967, s. 71.

²⁰³ Suppiluliuma ile Hajaša Ülkesi kralı Huqqana arasında yapılan antlaşma, bk. J. Friedrich, a.g.e., s. 103-163.

²⁰⁴ Tarhuntašša ülkesi kralı ulmi-Tesup ile yapılan antlaşma bk. yayın yerleri için bk. CIH-106.

²⁰⁵ Amurru kralı Duppi-Tesup ile II. Mursili arasında yapılan antlaşma yayın yerleri için bk. CIH 62.

²⁰⁶ II. Mursili ve Sehanehri memlekeleri kralı Manapadatta arasında yapılan antlaşma, bk. J. Friedrich, a.g.e s 14-15.

²⁰⁷ Uilusa beyi Alaksandus ile Muvattalli arasında yapılan antlaşma J. Friedrich, a.g.e s. 50-102.

Şehir	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıcanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hışsaşhapa	LÜAZU	KBo XVII 83 III 26	DÜ DİŞKUR	HT 8 12; KBo IV 10 VS. 52; KBo XVII 82 VS? 8; KBo XVII 83 VS. II 6, RS. IV 6; KBo XXII 39 Rs. III 11; KUB XI 27 Vs I 28; KUB XIX 50 Rs. IV 4; KUB XXI 1 Rs. IV 5; KUB VI 45 Vs II, 3; KUB XXVII Vs I, 52; KBo V 3 Vs I, 43; KBo XVII 83 Rs. III 5' KBo XVII 87, 3, 10; KBo XVII 89 Rs IV, 6; KUB V G Rs. IV 9;

Şehir	Kutlanan Bayram		Yapıtın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hışsaşhapa	EZEN	KBo XVII 83 Rs. IV 6; (KBo XVIII 87, KBo XVII 89, KBo XVII 82)	E ₁ halentuua E ₂ TUM (DÜ)	KUB XIX 9 Vs II 19; KBo XVIII 83 Rs II, 6;

Katapa²⁰⁸

Lokalizasyon:

Mayer-Garstong, Index (1923), 14 →

A. Göetze, RHA 1 (1930) 26 →

RHA 15 (1957), 98, 103 → (Alaca veya Sorgun ve Mecitözü arasında)

²⁰⁸ Metin yerleri e lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 72-73; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 197-201. RGTC 6/2, 1992, s. 75-76; P. Cornil, Hethitica X, 1990 s. 45-46.

- F. Cornelius, RHA 13 (1955) 55, →
 Orion, 27 (1958) 245, →
 RHA 17 (19587) 109, →
 BO 18 (1961) 216, →
 Ori n 32 (1963) 12, →
 Anatolica 1 (1967) 72, → (Kerkenez dağında)
- Garstang-Gurney, Georg. (1959) 13, → (Küçük köhne yakınında)
- H. G. Güterbock, JNES 19 (1960) 13, →
 JNES 20 (1961) 91-94 →
- H. Klengel, MIO 8 (1961) 21,a.n. 27 →
- R. Werner, Bo 18 (1961) 76 vd. →
- E. Von Schuler, Kaskäer (1965) 28, a.n. 124 → (Alaca ile Mecitözü
 arasında)
- E. Laroche, Noms (1966) 268 →
- K. Balkan, İnadık (1973) 51 vd. →
- A. Ünal, TH 3/1 (1964) 195 vd. → (Çekerek ile Ortaköy arası)
- H. Otten, RIA V (1976-80) 486 →
- Forlaninini, SMEA 18 (1977), 209 ff →
 SM (1979) 182 →
 ASVOA 4.3 (1986) Tav. XVI 2mk → (Forse il monticola di Babalı o
 quello di Çamurlu).
- Hethitica VIII (1987) 105 sqq →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Hitit kralları, yalnızca ordu komutanları değil aynı zamanda baş rahip idiler. Krallar yaz mevsiminde savaşlarla uğraşırken, kış mevsiminde zamanının büyük bir kısmını tanrılara ibadet ederek geçiriyorlardı. Vakitlerinin önemli bir kısmını da bu maksadla yapılan seyahatler dolduruyordu.

Nuntariiašhās Bayramı ²⁰⁹ ise bu seyahatlerden biridir. Kral sonbaharda seferden döndükten sonra başkent Hattusa'nın çevresindeki şehirlere²¹⁰ yaptığı günlük ziyaretlerle dini görevini yerine getirir. Bu kült gezisinin başlangıç noktası ise Katapa şehridir. Nuntariiašhās Bayramının birbirini kısmen izleyen onaltı gün şu şekilde sıralanmaktadır:²¹¹

1. ve 2. günler Katapa şehrinde
3. gün Hakkura şehrinde
- Aynı gün Tatašuna şehrinde
4. gün Hišurla şehrinde (nehir yakınında)
- Aynı gün Taḥurpa şehrinde
5. gün Arinna şehrinde
6. gün Tatišga şehrinde

(Bayramın 7 ve 11 günler arası kırık)

²⁰⁹ CTH: 626 trans. tercü. için bk. C. Karasu, Belleten, Cilt LII, sayı: 203, 1988, s. 407-428.

²¹⁰ nuntariiašhās Bayramında geçen coğrafi yer adları için bk. C. Karasu, a.g.e. s. 418-428.

²¹¹ Şehirlerin sıralanması için bk. M. Forlanini, SM, 1979, s. 180.

- 12.gün Harranašša şehrinde
13. gün..... Zippalanda şehrinde
14. gün..... Katapa şehrinde (2. defa geliyor)
15. gün..... Taḥurpa şehrinde (2. defa geliyor)
16. gün Tippuva şehri yolu ile Hattuša'ya hareket ediyor.
- Aynı gün yol üzerinde Nirḫantaşehrinde (Nehir kenarında tören)
- daha sonra Hattuša'da (Nerik şehri yolunda tören)²¹²

Bayram programında 14. günü Katapa şehrinden sonra 15. günü Taḥurpa şehrine varılması, Katapa ile Taḥurpa arasındaki mesafenin en fazla 1 gün olduğunu göstermektedir²¹³.

Bayramın 13. günü Zippalanda şehrine 14. günü Katapa şehrine, 15. günü Taḥurpa şehrine varılması, bu şehirler arasındaki mesafenin 1'er gün olduğunu ve Katapa'nın Zippalanda ve Taḥurpa şehirleri arasında yer alıp, Zippalanda şehrinden sonra varılan mahal olduğunu göstermektedir²¹⁴.

²¹² Yol güzergahı için bk. A. Göetze, RHA 15, fas. 61 1957, s. 92.

²¹³ F. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958, s. 242-245; *Anatolica* I, 1967, s. 72.

²¹⁴ Cornelius, *Anatolica* I, 1967,s. 72.

Bayramın 14. günü Katapa'dan hareketle Hattuša'ya varıncaya kadar 15. günü Taḥurpa şehrine, 16. günü Tipuva ve Nirhanta şehirlerine, daha sonra aynı gün Hattuša şehrine geçilmesi, Katapa ile Hattuša arasındaki mesafenin 2 gün, Taḥurpa ile Hattuša arasındaki mesafenin de 1 gün olabileceğini ve katapa ile Hattuša arasında Taḥurpa (Tippuva-Nirhanta) şehrinin bulunduğunu göstermektedir²¹⁵

AN-TAH-ŠUMŠAR Bayramı²¹⁶ ise ilkbaharda kutlanan bir nebatat bayramıdır. AN-TAH-ŠUMŠAR Bayramının 1. günü eğer kral Hattuša'da ise kraliçe ile birlikte doğrudan Taḥurpa'ya gider. Fakat kral başka bir şehirde kışı geçirdiyse, ilkbaharda bulunduğu şehirden doğru Taḥurpa'ya gider. Katapa şehrine yukarıya gidilmez. Çünkü Katapa'da tanrılar için ayın ve festival yapılmayacaktır. Eğer kral isterse Katapa'ya gider, fakat tanrılar için ayın yapmak ve büyük meclisi toplantıya çağırma söz konusu değildir.

Bu bayramda Hattuša, Taḥurpa ve Katapa arasındaki mesafenin birer gün olduğu konusunda bize ışık tutmaktadır. Ayrıca metnin 11 satırında geçen "Kral Taḥurpa'ya gitti. Fakat yukarıya Katapa'ya çıkmadı" ifadesi, Katapa'nın yüksek bir yerde olabileceği fikrini uyandırmaktadır²¹⁷.

²¹⁵ Cornelius, *Orientalia*, 27 1958 s. 242, 245.

²¹⁶ CT: 604 tarns. tercü. için bk. H.G.Güterbock; JNES 19 (1960)

²¹⁷ Cornelius, *Bior XVII*, 1961, s. 216, Yukarıda belirttiğimiz ifadeye dayanarak, Katapa'nın Kerkenez Dağı'nda ki kale tepe olduğunu söylemektedir. Ayrıca Kerkenez dağı'nda demir ve kömür yataklarının bulunduğunu, Hititlerin demiri kullandığını (demir kullanma tekniğinin geliştiğini) belirterek Kerkenez Dağı dünyanın en eski endüstri merkezidir demektedir.

Inandık'ta bulunan Eski Hitit dönemine tarihlenen bir arazi bağış belgesinde²¹⁸. "Büyük kralın Tuttula'nın oğlu Pappa'yı himayesine alarak onu Katapa Şehri "Kraliçesine" (Katapa Şehri'nde tapınılan tanrıçaya) hizmet için verdiği zikredilmiştir.

Arazi bağış belgesinin st.13-14'de geçen A-NA SAL-LUGAL É URU Katapa KI IDDIN cümlesinde bulunan SAL-LUGAL É bir isim tamlaması teşkil etmektedir. Burada SAL-LUGAL, Katapa şehrinde tapınılan bir tanrıçaya, Hitit kaynaklarında sık görülen Katapa SAL-LUGAL²¹⁹, "Katapa şehri Kraliçesine" delâlet etmektedir.²²⁰.

H. Otten v. Soucek tarafından ileri sürelen Katapa şehrinde erken tarihlerde bir tapınak (É) bulunduğu hakkındaki görüş²²¹, şimdi Inandık Bağış belgesinde É URU Kata-ta-pa KI (st. 13) Katapa şehri='nin tapınağı ifadesiyle de doğrulanmaktadır²²².

KBo XIII 241 Vs'de²²³. Katapa'nın kraliçesi için düzenlenmiş olan bir kült treni anlatılmaktadır: "1 sığır, 5 koyun, [.....] 1. klsru-yünden, [.....] sarayın adamları tarafından [verilir] [..... Katapa'nın kraliçesine] 1 sığır 2 koyun, 1 KA-DU kabı bira sarayın adamları tarafından [verilir] [Katapa'nın kraliçesine] 5? koyun, 5 kalıp peynir, 1 DUG kabı [.....

²¹⁸ K. Balkan, Inandık, 1973, s. 27.

²¹⁹Bk. J. Friedrich, SV II, s. 220; E. Laroche, Recherches sur les Noms des Dieux Hittites, 1947, s.104.

²²⁰ K. Balkan a.g.e. s. 12.

²²¹ StBoT 8, 1969, s. 104.

²²². Balkan, a.g.e., s. 12.

²²³ CIH, 521, 767.

verirler] [Katapa'nın] [kraliçe]sine, meyvanın bayramı için 2 KADU, kabı bira, 2 porisu un [verirler.] [.....] adamları, 1 koyun, 1 KA-DU kabı bira, 1 parisu un [.....] 3 koyun, 3 KA-DU kabı bira, 3 parisu un [verirler.....]; 1 koyun, 1 KA-DU kabı bira, 1 parisu un [verirler adamları] 1 KA-DU kabı bira, 2 porisu un [.....] sa[rayın adamları (tarafından)] verilir. 6 KA-DU-kabı bira 1 porisu un majestelerinin sarayının adamları (tarafından) [verilir] [.....] 1 KA-DU kabı bira, 1 sütü un rahibin sarayının adamları tarafından [verilir] [.....] [x] ILA-DU kabı bira [x] un [.....] Kralın adamları (tarafından) [verilir] 1 KA-DU kabı bira, 1 sütü un Katapa'nın kraliçesinin Halentu evinin²²⁴ rahibi[nin] bu ada[mları] verirler. 2 KA-DU-kabı bira [x]un Katapa'nın kraliçesinin uyrukları verirler. KA-DU kabı bira 1 sütü un [Katapa'nın] kraliçesinin Santapı'sinin hizmetkarları verir-2 KA-DU kabı bira, 2 sütü un [Katapa'nın] kraliçesinin Tiyasarpi'sinin hizmetkarları verirler.

HT 2 I 1-27'de 3 Yüksek rahibin 1 şarkıcısı²²⁵, majestelerinin sarayının 1 şarkıcısı, Atalarının sarayının 1 şarkıcısı, Depo evinin 1 şarkıcısı, Karupaḥa sarayının 1 şarkıcısı. Katapa şehrinden toplam 5 (şarkıcı). Hatkara'dan 1 şarkıcı, Kupara'dan 1 şarkıcı, Zikarpışna'dan 1 şarkıcı, Šamita'dan 1 şarkıcı, Hāštiriḫa'dan 1 şarkıcı Kazakalpatuna'dan 1 şarkıcı, Alanta'dan 1 şarkıcı, Pipiniḫa'dan 1 şarkıcı, Atimiša'dan 1 şarkıcı,

²²⁴ Bu metinde "majestelerinin sarayının adamları" ve "halentuva evinin adamları" ifadelerinin yer alması bir de KUB XIX 37 II 38'de, KUB V 4 III 3'de Kralın kızı Katapa'da geçirmesi, Kralın, Katapa'da bir sarayının ayrıca, bir de halentuva evinin bulunduğunu açıkça göstermektedir.

²²⁵ Katapa bölgesindeki yer alan şehirleri şarkıcıları ile birlikte görebilmekteyiz.

Haliz pura'dan 1 şarkıcı, Kaşpuruna'dan 1 şarkıcı, Hapınuya'dan 1 şarkıcı. Lazumila'dan 1 şarkıcı, Kuiluna'dan 1 şarkıcı, Tatalupa'dan 1 şarkıcı Antaluta'dan 1 şarkıcı, Zimimpa'dan 1 şarkıcı, Taitanta'dan 1 şarkıcı Taharıpa'dan 1 şarkıcı, Hamahula'dan 1 şarkıcı-Katapa bölgesinden toplam 25 şarkıcı". Buradaki anlatıma göre Katapa'da majestelerinin bir sarayı, Atalarının bir sarayı, Depoevi ve Korupaşa sarayı bulunmaktadır. Ayrıca Katapa bölgesinde yer alan mahaller (şarkılarıyla birlikte) de belirtilmektedir.

HT 2'deki listede bulunan kadın şarkıcıların ve KBo X 10'daki listede de bulunan kadınların geldikleri yöreler; Katapa, Kartapaşa, Pařananhila, Ulusna, Şalma, Taqiniña, Kukuqaya'dır. Bu nedenle bu yörelerin belirli bir grup meydana getirdikleri sonucunu aktarmak mümkündür²²⁶.

Katapa antlaşmalarda yer alan yemin tanrıları listesinde görülmektedir; KUB XXI 1 IV 18-19²²⁷, KBo IV 10 Rs.2²²⁸, KUB XIX 50 Rs IV 17-18'de²²⁹ Katapa, Ankuva ile Tahurpa arasında yer alırken, KBo V 3 I 55'de²³⁰ Tahurpa ile Dunna arasında yer almaktadır. KBo V 28 Rs. 39'da²³¹ ise Dunna şehrinden önce kaydedilmektedir.

²²⁶ M. Forlani, SMEA XVIII, 1977, s. 208.

²²⁷ CIH: 76.

²²⁸ CIH: 106.

²²⁹ CIH: 69.

²³⁰ CIH: 42.

²³¹ CIH: 88.

AN-TAH-ŠUM ŠAR Bayramına ait bir metin olan KUB XXX 39 Vs I 'de Tahurpa ve Katapa şehirlerini bir arada görmekteyiz.

KUB X 31 Rs VI'da Katapa Tahurpa'dan önce geçmektedir.

KBo II 17'de Katapa, Šahpi I, Piškurunuva ve Zippalanda şehirlerinden sonra tekrar Katapa'dan bahsedilmektedir.

KBo XVII 4 II 8-10'da ve KUB XVII 14 Vs I st. 5-6'da Katapa Hattuša ile Arinna arasında bulunmaktadır. Ayrıca 2 BoTU 18 Rs IV st. 12-13'de Hattuša'dan sonra Katapa'dan sözedilmektedir.

Muvatalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında Katapa, Hiššeššapa ile Hanhana arasında yer almaktadır²³².

KUB VI 45 Vs I'de²³³ (Muvatalli'nin duasında) Šahpina ile URUKÜBABBAR-ti arasında bulunup, Šamuha ve Šahpina şehirlerinden sonra zikredilmektedir.

KUB XIX 37 II st. 35-38'de²³⁴, Muşili kuzey seferi sırasında Timuhalaya, Fırtına Tanrısına kurban sunduktan sonra da Kaşimula şehrine geçer ve oradan da Katapa şehrine giderek kışı orada geçirir. Buda bize Timuhalaya ve Kaşimula şehirlerini geçtikten sonra Katapa'ya

²³² III. Hatt. oto Vs. II st. 53-63. trans ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG, 29/3, 1925, s. 18-21, H.Otten, StBoT 24, 1981, s. 16-23.

²³³ bk. Hakmış.

²³⁴ Trans. ve tercü için bk. A. Göetze, MVAeG38, 1933, s. 170-171.

varıldığını ve kışı geçirebilmek için yeterli konuma sahip olduğunu göstermektedir.

KBo IV 13 st 25, 32'de (Kurban Listesinde) Katapa, Tapıka ve Tapşanuanta şehirleri arasında verilmiştir.

KBo XIII 214 13-17'de ve KUB V 3 Rs IV st 5'de Katapa Ankuva'dan önce belirtilmektedir.

Katapa'nın gerek anlaşmalardaki yemin tanrıları listesinde geçmesi, gerekse (bk. şema) nuntarišašhaš, AN-TAH-ŠUMŠAR, KI-LAM vs... önemli bayramların kutlanmasıdaki önemli şehirlerden biri olması ve burada tanrı ve tanrıçalar için birçok kült törenlerinin düzenlenmesi, onun hem Eski Hitit, hemde imparatorluk döneminde çok önemli bir kült merkezi olduğunu göstermektedir.

Şehir	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıcanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Katapa	LÚÉ.GAL	KBo XIII 241 vs.18-19	D ₁ MES DMUNUSMES	KUB VI 46 II 13
	LÚKISAL-LUH	KBo XIII 241 Vs.18	D ₂ Šartija MUNUS LUGAL	KUB VI 46 II 13
	LÚhaptija	KBo II 12 II 24[30,36V2], 19, 28, 37; XX 3 Vs. 5, 9	(D)MUNUS- LUGAL	KBOV31 55, KUB XXIII 77a VS7;
	LÚGUDU	KUB XI 33 III 6, 11, 20	DU Tetešnaš	KUB VI 46 II 13; KBo I 4 RS.IV 23; KBo IV 10 Rs 2; KUB VI 46 II 14
	LÚUR.BAR.RA	KBo II 12 II 24 (30,36V2) 19, 28, 37; XX 3 Vs. 5,9	DU UTU	KUB XXX 62+13 KBo XVIII 4 II 10; HT (SBOT 8, 24)
	MUNUS SIR	HT 2 I 6, 27=KBo II 31 Rs. 14]	[D Hant]itašsu DU HI.A	KUB VI 46 II 14
	LÚGAL SUKKAL	HT 2 I G	humanetes DINGIR MEŠ	KBo IV 13 I 29

GAL LÚ.MEŠ MESEDI LÚASIRLU LÚAGRIG BEL MADGALTI LÚTE-MU LÚMEŠ GIŠ TUKUL GID-DA	KUB XVIII 7 Vs. 1 (CTH 580) KBo XIII 241 Vs. 18, 19 KBo XVI 78 I. Rs. 13 KBo XIII 234 Vs. 20 KBo IX 124 7 KBo XIV 142 IV 13	D _U DU _u ahiš D _H epát DIŠTAR	KBo II 17 Vs. 9; KUB V/ IV 16; KUB XXVIII 104 IV 18. KUB XI 27 I 20 I 20 KBo XVI 83
---	---	---	---

Şehir	Kutlanan Bayramın		Bulunan Yapıların	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Katapa	EZEN AN.TAHSUM ŞAR	KBo X 20 I 3 vd; KUB XIX 37 II 35 vd; KBo IV 13 (+Kubx82); KUB XXX 39 Vs. 1 Vdb.	Majestelerinin Sarayı (É. GAL) Atalarının Sarayı (É. huhha) Depocvi (É. NA ₄) Karupaha Sarayı (É. URU Karupaha)	HT 2 I 1-27 KBo XIII 241 Vs.I " " " " "
	EZEN KI-LAM	KBo II 12; KBo XVII 14; KBo XX 3, 16, 30	Kralın İkâmetgahı	KUB XIX 37 II 38, KUB V 4 III 3; KBo XIII 241 VsI KUB XV 12 I 7-11, KUB
	EZEN nuntartišnaš	KUB X 48 II 9 vd (CTH 626)	Kraliçenin ikâmetgahı	XV 6,10, KBo XIII 241 Vs I. KUB IX 16 ve KUB XVIII 7 KBo XIII 241 Vs. 17-18.
	EZEN HUR.SAG Piskurunuva	KUB XLIV 4 Vs 17-19	Saray ve tapınak É. halentuva	Inandık arazi bağış belgesi.
	EZEN ze-e-ni	KUB XXV 10, v vd	SAL-LUGAL É URU Katapa	
	EZEN hamešhandaš	KUB XLV 4 Vs. 1-23		
	EZEN İrhaš	KUB XLIV 4 Vs. 25		
	EZEN šelhaš	KUB XLIV 4 Vs. 27.		
	EZEN MU	KUB V 4 III 3 vd.		
	EZEN Tethešnaš			

Hanhana²³⁵

Lokalizasyon:

- A. Gözte, RHA 1 (1930), 20 an. 40 → (
- J. Garstang, AJA 47 (1943) 55 → (Köhne)
- E. Bilgiç, AFO 15 (1945-1951) s. 30 →
- Garstang-Gurney, Geogr. (1959)12 vd. → (= Euagina/Köhne)

²³⁵ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 39; Del Monte-Tisciler, RGTC 6/1, 1979, s. 76-77; RGTC 6/2, 1992, s 25; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 22-23.

- Fr. Cornelius, RHA 17 (1959) 109 →
 Orientalia NS 27 (1958) →
 Orientalia NS 32 (1963) s. 240 →
 Anatolica I (1967) 73 a.n. 47 → (Sivas'ın kuzeyinde, KB VI'de
 ki Hanhana, Kralın ikamet
 ettiği kentle
 karıştırılmamalıdır).
- K. Balkan, İnandık 51973) 44 vd. → (İnandık)
- A. Ünal, TH 3/1 (1974) 188 → (Nerik civarında aranmalı)
- S. Alp, Belleten 164 (1977) b. 659 ff → (İnandık)
 FS. E.Edel (1979) 13 ff → (İnandık)
 HKM (1991) 272 vd. →
- E. von Schuler, Kaskâer, (1965) s. 176 vd → (Hanhana'nın Nerik ile
 Yakınlığı dolayısıyla antik
 phazimontiste yani Merzifon-
 Amasya çizgisinin kuzeyinde
 aranmalıdır).
- Guterbock, JNES 20 (1961) s. 97 n. 53 → (Alaca höyük)
- M. Forlanini, SNEA 18 (1977) 205 → (Alaca höyük)
 SM 1(1979) 176 → (İnandık)
 SMEA, 22 (1980) 76 f → (N. Sungurlu)
 ASVOA 4.3 (1986/ Tav XVI 2. m.k → (Sungurlu)
- J. Freu, Les Archives (1983/179 sqq →
- V. Haas, L.Jakob,Rost,AOf II (1984)10 ff →
- E. Laroche, Hethitica VI (1985) 92 sqq →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Hanhana'nın yeri bakımından çok önemli bir belge olan arazi bağış belgesi Inandık'ta ele geçmiştir. Bu arazi bağış belgesinin tarns. ve tercü. ise K. Balkan tarafından yapılmıştır²³⁶.

Bu belgede: "Hanhana'nın yöneticisi Tuttula, 2 Zidi'yi evlat edindi(?) ve onu kızı Zizzatta ile evlendirdi. Ona [bir ev?] bağışladı. Tutulla'nın oğlu ve büyük kral tarafından (himaye altına alınan) ve Katapa şehri tapınağında Tanrıça Katahha'ya (rahip olarak hizmete verilen) Pappa'ya ve ahfadına, büyük kral tarafından onaylanan, bu bağışa karşı çıkmaları ve zidi ile ahfadına karşı talepte bulunmaları yasaklanmaktadır.

K. Balkan'a göre, geçerli nedenlerden ötürü I Hattuşili dönemine tarihlendiği bu arazi bağış belgesinin ışığı altında Inandık-Hanhana'dır. Bağış belgelerini kaleme alan yazarlar arasında Hanhana'da önemli bir yer tutmuş olsa gerektir. Çünkü şimdiye kadar malum olmuş olan Bağış belgelerinin beşi²³⁷. konularında bilgi sahibi olan Hanhana'lı yazıcıların kaleminden çıkmıştır²³⁸

²³⁶ Tarns. tercü. bk. K. Balkan, Inandık, Ankara 1973, s. 1-4 (Inandık= Hanhana eşleşmesi bk. S. Alp, *Belleter*, XLI, s. 161 vd.

²³⁷ LS 2; 3; 11 (?) 19 (şehrin adı kırılmıştır ve 26)

²³⁸ K. Balkan, a.g.e., s. 5; krş. K.K. Riemschneider, M10, 6, s. 337 dipnot 71.

S. Alp ise²³⁹ Inandık'ın, Eski Hitit kenti olan Hanhana'nın yöneticisi Tuttulla'nın oturduğu ve görev yaptığı yer, başka bir deyimle Hanhana'nın, Inandık tabletinin bulunduğu şehrin Hitit çağındaki adı olduğunu belirtmektedir.

III. Hattuşuli dönemine tarihlenen bir Kehanet metni olan KUB V 1 Hanhana Haharva Dağı²⁴⁰ ve Nerik ile ilgilidir. Güterbock'a göre²⁴¹ KUB V 1 numaralı metinde aşağıda sıralanan coğrafi sonuçları çıkartmak mümkündür.

1 - Majesteleri Nerik'ten Hanhana'ya dönecekler ve Hurna'ya saldıracaklar mı? ve oradan ilerleyerek Tanzila'ya saldıracaklar mı? ifadesine göre, Hanhana, Hurna'ya yapılan bir saldırı için üs olarak kullanılır.

2 - Tanizila bir dağ üzerinde bulunup, Zihhana onun yakınında olmalıdır. 86 vd'da, geçen "Haharya dağlarının halkına karşı o majestelerin kampanyaları olduğunda, Hanhana'ya girip Hurna'ya saldıracak mı? Hurna'nın arkasından yukarıya doğru Tanizila'ya saldıracak mı? ve orada ne kadar gün geçireceğini gözönüne almaksızın Nerik önlerine doğu (aşağıya) inecek mi?" ifadesine göre Tanizila'nın bulunduğu dağ Haharva olmalıdır.

²³⁹ S. Alp, *Belleken*, XLI, 1977, s. 651.

²⁴⁰ H. Gannet, RHA 83, 1968, s. 119 vd; V. Haas Nerik, 1970 s. 335, H. Otten, RLA IV, 1974, s. 48.

²⁴¹ Güterbock, JNES XX, 1961, s. 93-95.

3 – Tanzila'ya doğru yürünebilecek olan dört kasaba Haharu'nın eteğinde veya yakınındadır. Nerik ise yine aynı dağın eteğindedir. Haharu dağının eteğindeki diğer kasabalar ise Astigurka, Pikainarešša'dır. Talmališa Vs I. 65, Vs II 55 Rs. III 61, Rs IV 66'da Astigurka'nın yakınındadır. Vs. I 65 ve 68'de geçen "O Haharu dağından aşağıya doğru Talmališa'ya saldıracak mı? ifadesine dayanarak Talmališa'nın vadisinin dip tarafında ovada değil ama daha ziyade yamaçta olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür.

4 – Haharu yalnızca bir dağ değildir. Haharu -bir dağ silsilesi-bölgesidir. Haharu bölgesi ayrıca Nerik'te ibadet edilen kutsal bir dağdır. metnin Rs IV 83'ün de onun tanrıçalığına bir gönderme vardır. Ve o Nerik'in tanrıçalarından biri olarak²⁴² Muvatalli'nin duasında listelenmiş olarak görülür. Bu şehirde ibadet edilen başka bir kutsal dağ da Zalijanu'dur. bu da geniş Haharu bölgesindeki bir tepe veya dağ olabilir²⁴³.

S. Alp'e göre²⁴⁴ Inandık Hattuša'dan kolayca ulaşılabilir bir yerde idi ve arazi de doğal bir engel yoktu. Bu nedenle Hititler Hanhana'yı oldukça zayıf oldukları yüzyıllarda bile yönetimleri altında tutabilmişlerdi.

²⁴² KUB VI 45 Vs 71.

²⁴³ Güterback Nerik'i (Kızılırmak'ın) Devrez ile kesiştiği yerin altında Kızılırmak doğu düzlüğüne yerleştirip, Haharya'yı da Ada dağı ve bölgesiyle birlikte tanımlamaktadır. Fakat Conellus, Or. Ns 27 (1958) 231 ff 291'de Güterback'un görüşüne katılmayı, Haharya Dağı ve bölgesini Yıldız Dağ (Kızılırmak ve Yeşilirmak arasında, Sivasın kuzeyinde olabileceğini belirtmektedir.

²⁴⁴ S. Alp a.g.e. s. 651-52.

Buna karılık diğer önemli bir kùlt şehri olan Nerik I. Şuppiluliuma ve oğlu II Murşili gibi kudretli krallar zamanında bile Gaşgalılar'ın işgali altında kalmıştır. Bunun stratejik nedeni herhalde büyük ölçüde Gaşgalılar tarafından tutulmuş olan Haharu dağı olmalı idi. Bu nedenle Haharu Dağını Çankırı'nın kuzey doğusundaki dağ silsilesinde aramak gerekir. Çünkü yalnız bu dağın Gaşgalılar tarafından tutulması Hitit ordularının Nerik bölgesine girişlerini önleyebilirdi. J. Jakar ise²⁴⁵ Inandık-Hanhana eşlemesini kabul etmeyerek sebeplerini şöyle açıklamaktadır.

Bu belge Hattuşa'da hazırlandığı zaman damadı Zidi'ye tuttula hediye etmişti. Belgenin Tutulla'nın sahipliği altında olduğunu varsayarsak, Alp'in varsayımı ikna edici bir hale geliyor. Fakat mantıksal olarak Tutulla'nın oğlu Pappa veya onun varisleri tarafından bu hediyeye karşı yapılacak herhangi bir hukuki iddia için bu belge Zidi'nin veya onun varislerinin sahipliğinde olmalıdır. bu hediye metinde de belirtildiği gibi bağlayıcı değildir ve Hitit kralının ulakları tarafından ulaştırılmıştır. Eğer Zidi'ye verilen hediye Hanhana'da bulunuyorsa ve Zidi tapınak kompleksinde bu dökümanı muhafaza için yaşıyorsa, Alp'in Hanhana-Inandık eşlemesini red etmek için bir sebep yoktur. Ama böyle bir durumda bu döküman neden Hattuşa'da yazıldı ve neden Hanhana'da yazılmadı? Bunun gibi resmi dökümanların yalnızca Hitit başkentinde yapılmadığı bilinmektedir. Ama başkent yanında diğer önemli kentlerde de bu kanuni dökümanlar

²⁴⁵ J. Jakar MDOG, 112, 19870 s. 88-89.

yapılırdı. (Mesela Hanhana). soruna konu olan gayri menkulün Hanhana 'da olmadığı durumda Zidi'nin (tıpkı kayınbiraderi Pappa gibi) resmi atanmaya veya cezalandırmaya paralel olarak ikametini defalarca değiştirmiş olabileceği dikkate alınmalıdır. Esasen K. Balkan Zidi, Pappa ve prens Aşkalıta [kraliyet mahkemesinin (sarayının) önemli bir üyesi ve bu dökümanda imzaya taraf olanlardan biri] KBo III 34 11'de bahsedilen aynı şahıslar olduğundan şüphe etmekte ve I. Hattuşili döneminde Hattuša'da resmi saray görevlileri tarafından cezalandırıldıkları biliniyor. Prens Aşgalıta Hurma valiliği görevinden alınmış Ankuva'da AGRIG memuru yapılmıştır. Öte yandan Zidi ise kraliyet sarayında iyi tanınan aristokrat bir kadın olan Haštariša'nın başından aşağı şarabı dökünce bu kötü davranışından dolayı cezalandırıldı. Balkan tarafından da savunulduğu gibi belki de bu Zidi I. Hattuşili'ye karşı çocukları ve diğer yüksek memurlarla beraber entrikalara girmiştir. Bu noktalara ilaveten merkezi platoda çok önemli bir sınır kasabası olan Hanhana'yı merkezi Hitit illerine çok yakın bir yere yerleştirmek coğrafi mülahazalarla çok zordur. Hanhana'nın Nerik yakınlarında kurulduğu ve hemen yakınında Hititlere geleneksel olarak düşman olan Haharu Dağı bölgesinin bulunduğu gözönüne alınmalıdır.

III. Hatt. Oto Vs II

st. 57-60

III. Hett. Oto Rs. III

st. 32-35

KBo VI 29 VsI

st. 26-28

<u>H</u> išš <u>e</u> š <u>h</u> apa	Hakmiš	<u>H</u> akmiš
Katapa	İstahara	İstahara
<u>H</u> an <u>h</u> ana	<u>H</u> an <u>h</u> ana	<u>H</u> an <u>h</u> ana
Tarah <u>h</u> na	<u>H</u> attena	Tarah <u>h</u> na
<u>H</u> attena	Ziplanta	<u>H</u> attena
Durmitta	Durmitta	Kuruštama

Bu üç listenin mukayese edilmesi yol kavşaklarının Hanhana ve Hattena'da olması gerektiği açıkça gösterir. Üç listede de ortak olan Hanhana (Tarahhna) Hattena (düz yoluna)'ya Katapa ve Hiššešhapa'dan veya Hakmiš ve İstahara'dan yaklaşılr. Hattenadan sonra alternatif yollarla ya Durmitta'ya ya da Kurustama'ya varılır²⁴⁶.

İstahara bölümünde daha ayrıntılı olarak bilgi verilen ve Nerik bölgesindeki askeri operasyonlardan bahseden önemli birdini metin olan KUB XXII 25 numaralı metne göre²⁴⁷. Hanhana ve Hattena kentleri birbirlerine yakın idiler ve onlar (Šarišša ile birlikte) Gašgalar'a karşı yapılan savaşlarda bir hareket üssü olarak kullanılmaktaydı²⁴⁸.

²⁴⁶ Gorstang-Gurney, Geogr. 1959, s. 13.

²⁴⁷ Forlanini, RIL 126, 1992, s. 282-283-284

²⁴⁸ S. Alp a.g.e. s. 649-50.

Bir şehir listesi olan KBo I 58'de; Šarišša, Šamuha, Hanhana, Tappagal, Hattena Hakutahha ve Hakmiš şehirleri sıralanmaktadır. Eğer burada belirli bir güzergah izlendi ise, Šarišša ve Šamuha'dan sonra Hanhana'ya Hanhana ve Tappagal'dan sonra Hattena'ya; Hattena ve Hakutahha'dan sonra Hakmiš'e varılmaktadır. KUB XXII 71 I 3'de ise, Šarišša, Hanhana, Kumrušepaš, Zarruuiša, Kattila ve zazziša şehirlerinin geçmesi, Šarišša'dan sonra Hanhana'ya varıldığı fikrini desteklemektedir.

KBo I 58'de ve KBo XXII 73'de Hanhana Hakmiš'den önce geçerken, KUB XI 28'de Hanhana, Durmitta ve Hakmiš'ten sonra zikredilir. Ayrıca KUB XLIV 18'de ise Hakmiš'ten sonra Hanhana, Hanhana'dan sonra Kruštama'ya gelmektedir²⁴⁹.

Bu metin örneklerine dayanarak Šarišša, Šamuha, Hattena ve Hakmiš şehirlerinin Hanhana ile çok yakın ve birbirlerine sınır komşusu oldukları sonucunu çıkartmak mümkündür.

KUB XXVI 2'de AGRIG yöneticileri ile birlikte Nenašša, Hupišna, Tauanuua, Hanhana, Tauniia, Takkupta, Turmitta ve Ahhiiaua şehirleri kaydedilmektedir.

Bu AGRIG Listesine göre Hanhana Tauanuua ve Tauniia arasında yer alıp, Hanhana ile Durmitta arasında ise Tauniia ve Takkupta bulunmaktadır.

²⁴⁹ Muvattalli tarafından III Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler arasında Hanhana'da yer almaktadır. Daha geniş bilgi için bk. Hakmiš bölümüne.

KUB XXVI 2'de AGRIG yöneticileri ile birlikte Nenašša, Hupišna, Taḡanuua, Hanḡana, Taḡiniša, Takkupta, Turmitta ve Ahhīaya şehirleri kaydedilmektedir.

Bu AGRIG Listesine göre Hanḡana Taḡanuua ve Taḡiniša arasında yer alıp, Hanḡana ile Durmitta arasında ise Taḡiniša ve Takkupta bulunmaktadır.

KUB VI 45 Muvatalli'nin duasında st. 43-45 de geçen "Alazhana'nın fırtına tanrısı, Haḡana'nın tanrı Telipinususu, Haḡana'nın tanrı Maması, Takuška Dağı, Haḡana'nın tanrı ve tanrıçaları, dağları ve nehirleri" ifadesi, Alazhara şehri ile Takuška Dağı'nın Haḡana'ya çok yakın (sınırları içerisinde) olabileceğini göstermektedir. Ayrıca Haḡana'nın dağları ve nehirleri ifadesinde Haḡana'da şimdi isimlerini bilemediğimiz birçok dağların ve nehirlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

KUB IV 13 (Kurban Listesinde) st. 21-22'de "Zalpa şehri tanrılarına 1 koyun, Haḡana şehri tanrılarına 1 koyun, Ankuva şehri tanrılarına 1 koyun, Durmita şehri tanrılarına 1 koyun" verildiği bildirilmektedir.

Bu metne göre Hanḡana, Zalpa ve Ankuya arasında geçmekte ve Hanḡana ile Turmitta arasında ise Ankuua zikredilmektedir.

KBo XII 52 II 7' ved'da "1 ev (É), bunun altında 10 NAMRA [.....] Hanḡana'da 10 koyun" ifadesi geçerken, daha önceki paragraflarda Kapita ve Zirišna şehirleri için de aynı ifadenin verilmesi, Hanḡana, Kapita ve Zirišna şehirlerinin birbirlerine çok yakın olabileceğini gösterir.

Bu bilgilerin ışığı altında Hanḫana kenditi'nin hem Gašgalılarla yapılan savaşlarda bir hareket üssü olarak kullanıldığı hemde çok önemli bir kült şehri olduğu anlaşılmaktadır.

Şehir	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıcanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hanḫana	LÚ AGRIG	KBo XX 86 r. 11; KUB XI 28 Iv 4; KUB XXVI 2 Vs. 6	D _U (URU Alazhana) D _U Telipinu D _U mamaš DINGIR.LÚ MEŠ DINGIR. SAL MEŠ DINGIR MEŠ D _U	KUB VI 45 (= 46) II 43; KUB VI 45 (=46) II 43; KBo I 1 Rs. 45; KUB VI 45 (=46) II 44; KUB VI 45 (=46) II 45; KUB VI 45 (=46) II 45; KBo IV 13 Vs I 21; KUB XIV 13 81 RS. 13;

Şehir	Kutlanan Bayramların		Yapıt	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hanḫana	EZEN AN.TAḤŠUM ŠAR (Antahšum Bayramı) EZEN EZEN ITU (DU)	KBo IV 13 I 21; KBo XIII 234 Rs. 1-24; KBo XXI 81 Rs. 13.	É	KBo XII 52 II 8;

Tarahna²⁵⁰

Lokallasyon:

Garstang-Gurney, Geogr. (1959) 14

→ (Skylax nehri kıyısında

→Hattina ile→ Hanhana

arasında)

Fr. Cornelius, RHA 17 (1959) 109

→ (Roma döneminde Daranamu)

H.G.Güterbock, JNES 20 (1961)

→

²⁵⁰ Metin yerleri ve lokallasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 136; Del Monte-tischler, RGTO 6/1, 1992, s. 405.

Muvatallî'nin Yukarı Ülke'nin idaresini Hattuşîli'ye verip, kendisinin de başkenti Dattaşa'ya nakletmesi Gaşgaların yeniden ayaklanmasına neden olmuştur. Hattuşîli KBo XXI 11'de²⁵¹ etraftaki tüm Gaşga şehirlerinin isyan ederek [x ülkesine ve] Tarahna ülkesine saldırılar düzenlemesi üzerine Muvatallî'nin kendisini Hakmiş ülkesinde kral yaptığını belirtmektedir. Böylece Tarahna'nın Gaşga hakimiyet bölgesine çok yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Daha sonra Muvatallî diğer ülkelerle birlikte Tarahna ülkesinin idaresini de Hattuşîli'ye vermiştir²⁵². Tarahna Hattuşîli'nin hakim olduğu bu ülkeler sıralamasında Hanhana ile Hattena arasında yer almaktadır.

Yine III. Hattuşîli dönemine ait bir metin olan KBo VI 29'da²⁵³. Muvatallî tarafından III. Hattuşîli'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında ise (Hakmiş, Iştahara, Tarahna, Hattena, Hanhana) Tarahna, Iştahara ile Hattena arasında yer almaktadır. Bu durumda Hakmiş, Iştahara, Tarahna Hattena ve Hanhana ülkelerinin birbirlerine çok yakın olup, aynı coğrafi bölge içerisinde yer aldıklarını söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Hattena²⁵⁴

²⁵¹ KBo XXI 11 Vs. st. 1-10 trans. tercü için bk. A. Ünal, TH, 1/2, 1974, s. 14-15.

²⁵² III. Hatt. Oto Vs. II st 52-63.

²⁵³ KBo VI 29 st. 26-28.

²⁵⁴ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 46. RGTO, 6/1, 1979, s. 101-102; RGTC 6/2, 1992, s. 36; P.Comul, Hethitica X, 1990, s. 31.

Lokalizasyon:

- E. Forrer, Provinz, (1920) s. 56 →
- A. Göetze, RHA 1 (1930) 29 →
- J. Garstang, AJA 47 (1943) 55 → (= Sulusaray)
- Bassert, Königssiegel (1944) s. 135-219 →
- A. Göetze, RHA 15 (1957) 97 vd. → (Mecitözü, Amasya ve Zile arası)
- Garstang-Gurney, Geogr. (1959) 14 → (=sebastopolis/Sulusaray)
- F. Cornelius, RHA 13 (1955) 53
RHA 17 (1959) 43 → (Gürün'ün Kuzey veya kuzeydoğusunda Tohma vadisinde)
- Gesch. (1973) 143 → (Malatya yakınında)
- H.G.Güterback, JNES 20, 1961 s. 97 n. 53 →
- R. Werner, Bo 18 (1961) 76 vd. →
- A. Ünal, TH 3/1 (1974) 204 f. →
- M. Forlanini, SMAE 18 (1977) 204 f. → (bei Mamure)
- , SM → (Alacahöyük)
- I (1979) 180 Anm. 76.
- , ASVOA 4, 3(1986) → (Alacahöyük)
- Tav. XVI 2) m.K.
- , Hethitica VIII (1987) →
- 105 s. 99.
- J. Freu, Les Archives (1983) 181 →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Muvatallî'nin duası olan KUB VI 45 st. 51'de geçen "Hattena'nın dağları ve nehirleri, tanrı ve tanrıçaları" ifadesine dayanarak, Hattena'da isimlerini tespit edemediğim dağların ve nehirlerin bulunduğu görülmektedir. Aynı metnin st. 50-55'de sıra ile Landa, Hattena, Harpiša, Kalimuna ve Hakmiš şehirlerinin bildirilmesi, Hattena'nın Landa ve Harpiša arasında yer aldığını²⁵⁵, Hattena ile Hakmiš arasında ise Harpiša ve Kalimuna şehirlerinin bulunduğunu göstermektedir.

VBoT 68 AGRIG listesinde²⁵⁶ st. 15-19'da; Taḫniḫail, Tuhupḫail, Alisail, Zipishunail, Ammunail, ve Hattena şehirlerinin AGIRC'leri, Asa adamı (LU GIS PA) tarafından Arinna'dan Hattusa'ya giden krala bildirilir. Buna göre yukarıda sayılan bu şehirlerin Arinna ile Hattuša arasında yer alan mahaller olduğunu düşünmek pek hatalı olmayacaktır.

III. Hattuşili tarafından Nerik'in yeniden restore edilmesi ile ilgili bir metin olan KUB XX 11 st. 7-10'da²⁵⁷ "ve ben Hattuşili'yi kardeşim Hakmiš ülkesinde [kral yaptı,] ve tüm Gašga şehirleri [düşmanlık yaptılar Tilijura ve Hattena ülkesi" ifadesinden sonra metin çok kırıklı

²⁵⁵ A. Göetze, RHA 1 1930 18 vd. H.G. Güterback, JNES 20 1961 88 vd. Garstang Gurney, Geogr. 1959, s. 9-10.

²⁵⁶ Garstang-Gurney, Geogr. 1959, s. 25'de belirttiğine göre, bu Muvatellî'nin duasına dayanarak tanrıça Belattaln Landa ve Hattena'da aynı tanrıçanın tapınaklarına sahiptirler ve birlikte eşit kabul edilirler. A. Ünal, TH 3/1, Heidelberg 1974 s. 198 Landa ve Hattena sadece adı geçen tanrıçanın kutsal şehirleri olduğu için Landa'nın Hattena civarında olacağını söylemek doğru değildir.

²⁵⁷ A. Ünal, TH, 1/2, 1974, s. 14-17.

olduğundan metnin bu kısmında Tiliura ve Hattena ülkesi arasındaki ilişkinin ne olduğunu tam anlayamıyoruz.

KUB XXXI 68 Vs I st 14-15'de geçen "..... ben Lilayandas ve büyük adamlar Hattena şehrinde majestelerinin huzuruna gittik" ifadesi kralın Hattena'da ikamet ettiğini (belki kralın küçük bir sarayının bulunduğu ihtimalini göstermektedir)²⁵⁸.

Hattena'da Hanhana, İstahara ve Šarišša gibi Gaşgalılar'a karşı düzenlenen operasyonlarda üs olarak kullanılması onun Gaşga hakimiyet bölgesine yakın bir sınır kenti olabileceğini göstermektedir.

Hattena'nın Hanhana, İstahara, Hakmiş ve Haharua Dağı ile olan ilişkileri bu şehirlerin incelendiği bölümlerde bahsedilmiştir.

IV. Tuthalya tarafından Šahurunuğa'ya verilen araziler arasında²⁵⁹ Hanhana şehri ülkesinde Kuzinišini ve Kušhušri şehri [], Hattena şehrindeki müstahkem mevki (kale)²⁶⁰, Hattena ve Aštilupi şehri yer almaktadır.

Hanhana ülkesinin şehirleri olarak Kuzinišini ve Kušhušri şehri zikredilirken, Hattena şehri içerisinde ise müstahkem mevki (kaleden) bahsedilmesi, Hattena şehrinin sınırda şehir olup üs olarak kullanıldığını birkez daha vurgulamaktadır.

²⁵⁸ R. Stefanini, Athenaeum, 40, 1962 s 22 vd.

²⁵⁹ KUB XXVI 43 Vs. st 46-47 trans ve tercü. için bk. F. İmparati, RHA32, 1974, s. 28-29.

²⁶⁰ HAL-SI: "Festung" bk. J. Friedrich, H.W, 1952, s. 307.

Şahurunuğa'ya verilen arazler arasında Hanhana ve Hattena şehirlerinin de yer alması, IV. Tuthalya zamanında bu mahallenin idaresinin kısmen de olsa Şahunuva'ya verildiğini göstermektedir.

Ayrıca bu metin, Hanhana ve Hattena mahallerinin birbirlerine çok yakın (belki sınır) olduklarını da belirtmektedir.

Şehir	Görevlinin		Tanrı Tanrıçanın		Yapıtın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hattena	IJ AGRIG	VBOT 68 II 19	DINGIRLU ^{MES}	KUB VI 45 II 51=46 III19	EZEN ITU ^{KAM}	KBo II 4 IV 29- 37KUB LVI 48 II 22, 25
			DINGIR.SAL ^{MES}	KUB VI 45 II 51=46	D Teliptnu için yapılan bayram	KUB LIII 12 IV 9
			D _U	KBOXII 140 VS 110;		

Durmitta²⁶¹

Lokalizasyon:

A.Göetze, RHA 1 (1930) 25. → (Kuzey'de Samsun yönünde)

Sturtevant Bechtel, Chrestomathy →

(1935) 94

G. Kopancjan, ArOr 22 (1954) 501 vd → (=Arapkir yakınında)

J. Lewy, Huca 27 (1956) 66 vd. a.r. 28 →

Garstang-Gurney, Geogh. (1959) 17. → (=Yenihan yakınında)

²⁶¹ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973 s. 27-28; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1 1979, s. 442-444; RGTC 6/2 1992 s. 175; A. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 81-82.

J. Freu, Les Archires (1983) 170 →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Hatti ülkesinde Assurca bir isme sahip olan tek şehir Durh-mid olup, bu isim Assur'daki Dur-sarrukin gibi üretilmiştir. Çevredeki Hattili halk ise bu ismi kendi dillerine uyarlayarak şehre Durmitta adını vermiştir²⁶².

E. Bilgiç "takriben 40 kadar Kapadokya tabletinde geçmesine rağmen iyi cins bakır üretiminde mühim bir rol oynayan Turhumit'in yeri hakkında açık bir bilgi edinilemez. Birçok metinde Uahşuşana, ve Şalatuar'dan önce sayılmakta ve puruşhatum da daima bunlarla birlikte geçmekle, beraber diğer bütün metinlerin gözden geçirilmesi sonucunda Turhumit'in bu üç şehre yakın olmadığı kanatına varılıyor. Hitit metinlerindeki Turmitta'nın eksiriya İşuğa Gaşga ve Mitanni işleri münasebetiyle kaydedildiğine bilhasa dikkat etmek gerekir²⁶³. Turmitta'nın eksiriya bu memleketlerle bir arada zikri bir tesadüf eseri olmamalı ve her üçünü de ilgilendiren bir sahada bulunduğu bir delil olarak görülmelidir. Bu nedenle Turhumit kelime bakımından da benzerlik arzettiği bugünkü Darende olabilir. Çünkü Anadolu'da en bol bakır yataklarının bulunduğu doğu mntikasının kenarına düşmektedir. Durhumit ve Darende eşitliği kabul edilirse BIN IV 7. metinde verilen

²⁶² E. Bilgiç, *Belleter*, X, Sayı: 39, 1946, s. 408.

²⁶³ Garstang, *Index*, 1923, s. 13.

Turhumit-Uahšuşana, Şalatuuar sırasında izah etmek mümkün olabilir. Yani Turhumit'ten kalkılarak Kaniš'e uğramadan, doğrudan doğruya Kayseri'nin güneyinden Niğde civarında bulunacağını söylediğimiz Uahšuşana'ya gelindiği ve oradanda kuzey istikametinde ve yakında bulunan Şalatuuar'a geçildiği düşünülebilir. Kayseri'nin güneyindeki Everek'de de tablet bulunmuş olması böyle bir aşağı yolun mevcudiyetine işaret sayılabilir demektir²⁶⁴.

Şuppiluliuma'nın Mitanni Ülkesi kralı Mattiyaza ile yaptığı anlaşmanın tarihi girişinde²⁶⁵ Tuthalya zamanında imparatorluğun çevresindeki on beş vilayet halkınında katıldığı İşuua'da bir isyan çıktığı belirtilmektedir. Schuler'e göre ayaklanan yerler arasında Gaşga alanına sınırdaş olan veya buraya konması gereken bir kaç yerden bahsedilmektedir. Bunlar, Arauanna ve Kalaşma (imp'un kuzeybatı kanadında), (Yukarı Ülkede ki) Zazziša (daha sonra da Gaşgalılara ait olan) Turmitta ve belki de Hazga'dır²⁶⁶.

Murşili'nin Şuppiluliuma kahramanlıkları adı altında kaleme aldirdığı yıllıklarda, Babası I. Şuppiluliuma zamanında Hatti ülkesinde bir salgın çıktı haberi üzerine Hakmiš, Tahmutaru, Hursamma, Tuħmiłara ve

²⁶⁴ E. Bilgiç, *Belleteri X. Sayı 39*, 1946, s. 409.

²⁶⁵ KBo I I Vsl, st. 1vd. trans. ve tercü için bk. E. Weidner, PD, 1923, s. 2 vd.

²⁶⁶ Garstong-Gurney-Geogr., 1959, s. 41; E. von Schuler, *Kaskäer*, 1965, s. 33 .

Durmitta, Tapapanuua, Dahari (nehri) ülkelerinin silaha sarılıp isyan ettikleri bildirilmektedir²⁶⁷.

Bu metin bize; Durmittea ülkesinin, Hakmiş, Tahmutaru, Hurşamma, Tuħmiğara ülkelerini geçtikten sonra varılan mahal olup, onun Dahara nehrine varmadan Tahmiğara ve Tapapunuua ülkeleri arasında yer alabileceğini belirtmektedir.

Murşili kral olduğu zaman etraftaki bütün ülkeler düşmanlık yapmaya başlamıştır. Bu düşman ülkelerinden biride Durmitta'dır. Murşili saltanatının 1. yılında Durmitta ülkesinde bulunan Gaşga şehri Durmitta ülkesindeki Hitit şehirlerine karşı savaşa geçer. Diğer Gaşgalılarda Durmitta ülkesi için yardıma gelir (ve Durmitta ülkesine saldırırlar). Bunun üzerine Murşili Durmitta ülkesinde bulunan Gaşga ülkesinin başlıca halkını oluşturan Halilalı'lar ve Duduşgalı'lar üzerine saldırır ve onların namralarını sığırlarını ve koyunlarını alarak Hattuşa'ya getirir. Halıla ve Duduşga şehirlerini yakıp yıkar²⁶⁸.

Bu iki şehrin mahvedildiğini duyan Gaşga ülkelerinin tümü yardım gönderir, onlarda savaşmak için gelirler. Fakat, Murşili tanrılarının yardımıyla Gaşga ülkesinin yardımcı kuvvetlerini de yener, onları da

²⁶⁷ KBo XIV 20+44+KUB XXXIV 33-34 Vs1 CTH.61 tarns-tercû için bk. H.Ertem, Pala, Tumanna, 1980, s. 68-71.

²⁶⁸ KBo III 4 Vs. I st. 30-35. trans-tercû. için bk. A. Götze, MVAeG 38, 1933 s. 22-23.

öldürür. Sonuçta Durmitta ülkesinin Gaşga şehri tekrar (ikinci kez) köle olur ve onlar Murşili'ye asker vermeye devam ederler²⁶⁹.

Bu savaştan önce Hitit egemenliği altında bulunan ve bir Gaşga ülkesi olan Durmitta, otaritenin zayıflamasını fırsat bilerek ayaklanır ve krala karşı savaş başlatır. Fakat, Murşili'nin Gaşgalılarla yaptığı savaşlar sonucu Durmitta ülkesindeki Gaşgalılar tekrar Hitit Devleti'nin idaresi altına girer ve Hitit ordusu için asker vermekle görevlendirilir.

Durmitta ülkesinde bulunan Gaşga şehirleri ise Halila ve Duduşga'dır. Durmitta ülkesinde hem Gaşga şehirlerinin bulunması, hemde diğer Gaşga ülkelerinin onlar için yardıma gelmesi, Durmitta Ülkesinin Gaşga hakimiyet bölgesine yakın bir yerde olabileceğini göstermektedir.

Murşili, Turmitta'dan sonra İşhupitta ve Pişhuru'daki Gaşgalarla savaşarak, onlara büyük zarar verince Gaşkalar kısa zamanda güçsüzleşmişlerdi, fakat, onların saldırganlıkları Murşili'nin kısmen olan başarılarıyla kesilememiştir. Çünkü Muvatalli zamanında onlar yeniden isyan ederek faaliyete geçmişlerdir.

Muvatalli'nin başkenti Dattaşa'ya nakletmesi ve III. Hattuşili'nin de GAL LU ME-ŞE-DI olup, Yukarı Ülke'yi idare etmesi ile bütün Gaşga ülkeleri isyan eder. Pişhuru ülkesi, İşhupita ülkesi, Lattipaşsa ülkesi gibi Gaşga ülkeleri iki tahkimli şehir olan Landa ve Marišta Ülkesini istila

²⁶⁹ KBo III 4 Vs I 36-48. trans.-tercü. için bk. A. Götze, a.g.e. s. 22-27.

ederler. Sonra Gaşgalı düşman Maraşşantiya nehrini geçerek Kaneş ülkesini vurmaya başlarlar..... Kuruştama ve Gaziura şehirleri hemen düşman olurlar ve Hatti'nin istila edilen şehirlerini cezalandırmaya başlarlar. Durmitta ülkesi düşmanı da Tuḫupiya ülkesini cezalandırmaya başlar. Gaşgalı düşmanlar İppaşşana ülkesi iskan edilmemiş olduğundan ona hiçbir şey yapamaz. Şuātara ülkesine kadar ulaşır²⁷⁰. Hattuşili ise küçük bir ordusu ile bu düşman ülkelerinin hepsini yener ve onları yöneten düşmanın başı olan lideri öldürdüğü zaman düşman dağılır. Böylece Hatti ülkesinin zaptedilmiş olan şehirleri de serbest kalıp, düşman ülkeleri ile savaşmaya başladılar. İşte Hattuşili Gaşgalı düşmanla uğraşırken, Muvatalli Hattuşili'nin arkası sıra gelerek Anziliya ve Tapikka şehirlerinin tahkimleştirir²⁷¹. O, Hattuşili'nin yakınlarına gelmeden Hatti Ülkesi'nin birlikleri ve savaş arabalarını geri çekerek ve Hatti'nin tanrılarını ve halkını yerlerinden alarak, onları Tarḫuntaşşa şehrine götürüp, orayı kendine yurt olarak tutar. Fakat Durmitta ve Kuruştama'ya gitmeyip, Hattuşili'ye bu ülkeleri bırakır²⁷².

Moraşşantiya (nehir geçiliyor), Kaneş ülkesi, Kuruştama ve Gaziura şehirlerinden sonra Turmitta ülkesinden bahsedilmesi ve Muvatalli'nin Durmitta ve Kuruştama ülkesine gitmeyip buraları Hattuşili'ye

²⁷⁰ III. Hatt. Oto Vs. II St. 1-13. trans. tercü için bk. A. Goetze MVAeG 29/3, 1925, s. 14-17; H.Otten, StBoT 24, 1981, s. 11-17.

²⁷¹ A. Ünal, TH, 4, 1974, s. 31 vd.

²⁷² III. Hatt. Oto Vs. II st.31-35. trans. tercü. için bk. A. Göetze, ag.e. s. 16-19. H. Otten, ag.e., s. 11-17.

birakması²⁷³ Durmitta'nın Kuruštama ve Gaziura şehirleri ile çok yakın (sınır) olabileceğini göstermektedir²⁷⁴.

Durmitta'nın Tuḫuppiya'yı vürmeye başlaması ve ayrıca AN-TAH-SUMŠAR Bayramı'nın anlatıldığı bir kurban listesi olan KBo IV 13 st. 21 ve 23 arasında²⁷⁵ (eger bu metinde şehirler coğrafi bir çerçeve içerisinde verilmiş ise) Durmitta'nın Ankuva ile Tuḫuppiya arasında bildirilmesi, Durmitta'nın Ankuva ve Tuḫuppiya şehirleri ile birbirlerine çok yakın (sınır) olabileceklerini belirtmektedir²⁷⁶.

III. Hattuşili'nin Oto. Vs II st 50-63'de Muvatalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen Iṣḫupita, Marišta, Hiššešhapa, Katapa, Hanhana, Tarahna, Hattena, Turmitta, Pala, Tumanna, Kašija Soppa, IDŠIG, Hakmiš ve Ištahara ülkelerinin sıralamasında Durmitta Hattena ile Pala arasında yer alırken²⁷⁷; III. Hat.Oto Rs. III st. 31-35'de ise yine Muvatalli tarafından III.Hattuşili'nin idaresine verilen Durmitta, Ziplanta, Hattena, Hakmiš, Ištahara ülkelerinin sıralamasında ise Hattena ve Ziplanta'dan önce zikredilmektedir²⁷⁸.

²⁷³ Cornelius, *Orientalia* 27, 1958, s. 248-249. Durmitta ↔Kurutama.

²⁷⁴ Ganstang-Gurney, *Geogr.* 1959, s. 15-16.

²⁷⁵ Yayın yerleri için bk. CTH: 625.

²⁷⁶ Cornelius'a göre: KBo IV 13'de Anukaya-Durmitta-Takkupsa dikkate şayandır. Durmitta Gasga bölgesinde idi yani imp. dışkenar bölgesindeydi. Oradan Muvatalli döneminde Tuḫuppiya tehdit ediliyordu. O sebeple Durmitta'yı Tuḫuppiya'da kuzey doğrua ayrılan yolda aranmalıdır. (Cornelius, *RHA* 13, fas. 57, 1955, s. 54. Ayrıca Anukaya-Turmitta ilişkisi için bk. Gersteng-Gurney, *Geogr.* 1959 s. 16-17.

²⁷⁷ Tarns. tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e, s. 18-21.

²⁷⁸ H. Otten, a.g.e., s. 16-23.

Bir rituel metni olan KUB LV 43 st 20-27'de Tanrı Zithariġa'nın KUS²⁷⁹ kurġa'sını Tuġuppiġa ġehrine götürürler ve onu Ĥattuġa'daki kapıdan dıġarıya çıkarırlar. Ülkede (bu) koruyucu tanrının KUS²⁷⁹ kurġa'sı (diye) baġırırlar (adı verilir). Ĥatenzuġa'nın koruyucu tanrısı'nın KUS²⁷⁹ kurġa'sını ise Durmitta ġehrine götürürler ve onun adını alarak ona Zapitiskuġa'nın koruyucu tanrısı (diye) baġırırlar (adı verilir). Ĥatenzuġa'nın koruyucu tanrısı'nın KUS²⁷⁹ kurġa'sını ise Durmitta ġehrine götürürler ve onu aġuġa kapısı²⁸⁰(ndan) dıġarıya çıkarırlar ve onun adını alarak ona Zapatiġkuġa'nın koruyucu tanrısı (diye) baġırırlar (adı verilir).

Tanrı Zithariġa'nın KUS²⁷⁹ kurġa'sının Tuġuppiġa ġehrine götürüp, oradan da Ĥattuġa'daki kapıdan dıġarıya çıkarılması, Tuġuppiġa'nın Ĥattuġa'nın yakınında bir yerde olabileceğini gösterir.

Ĥatenzuġa'nın koruyucu tanrısının KUS²⁷⁹ kurġa'sı ise Durmitta ġehrine götürülüp, Durmitta'daki aġuġa kapısından dıġarıya ıkartılması, Ĥatenzuġa'nın Turmitta yakınlarında olabileceği ve Durmitta'da KA-GAL aġuġa adında bir kapısında var olduğunu belirtmektedir.

Ayrıca bu metin daha önce belirttiğimiz gibi Durmitta'nın Tuġuppiġa'ya olan yakınlığını bir kez daha ispatlamaktadır.

²⁷⁹ KUS kursas: "Haut, Fell, Leder" - "Schild-orlage(?), Tep,pich (?)", J. Friedrich, HW, 1952, s. 118.

²⁸⁰ KA-GAL asusas: S. Alp Beamtenn, 1940, s. 14.

Metnin Rs III st. 2-3'de, metnin bu kısmı çok kırıklı olmasına rağmen burada geçen LU MEŠ ŠANGA ŠALMEŠ ŠANGA, LU GUDU¹² Turmitta şehrindeki görevliler olabilir.

Zippalanda da kutlanan bir ilkbahar bayramı ile ilgili metin olan KUB XI 24 VsI st. 14-18'de, "O üç yassı ekmeği kırar, bunların üzerine biraz kesilmiş ciğer koyar ve <onları> Arinna'nın Güneş Tanrıçasının ve Turmitta'nın Mezullasının önüne koyar. Metnin daha önceki bölümlerinde ise Šulupaši ve Urauna şehirlerinin DMezullası ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası için aynı şekilde tapınılması, Durmitta'nın, Arinna, Šulupaši ve Urauna şehirlerinden sonra varılan mahal olabileceğini gösterir.

KUB XLVIII 105+KBo XII 23²⁸¹ bazı eyaletlere ait bir dizi şehrin sahip bulunduğu kutsal mallarla ve hediye olarak NAM.RA'ların verilmesi ile ilgili bir metindir.

Şehirler ise şöyle sıralanmaktadır²⁸²;

a) Uašhantiša ülkesinin;]-aš-ši (I 2-5), Šananauša (6-8), Ušhantiša (9), Kipitta (10-13) Uhhluša (14-15), Kapitatamna (10-17)

b) Durmitta Ülkesinin U-iš-šina (19-28), Nenašša, (29-30), Uvalma (31-35), Tenizidaša (36-37), Piddaniša (38-41), [Mall]idas kurita (42 -

²⁸¹ Trans. tercü için bk. A. Archi-H. Klengel, AOF VII 1980 s. 143-157. Bu metnin coğrafi açıdan incelenmesi için bk. M. Forlanini, SM, 1979 s. 173, 178 (Forlanini'ye göre bu metinde geçen yer adları topografile sıralama ile güney doğudan kuzeybatıya doğru sıralanır.

²⁸²M. Forlanini, a.g.e. s. 173 vd.

43) 4 isim yok (II 1-11),] x-ratta (II 12-13), Kalašmitta (14-15), Tamettaia (16-19), Durmitta (20-22), 3 isim yok (23-29).

c) Gaššija eyaletinin; Aššuuašša (-) (II 31-33), Hartana (34-35).

d) Tapika eyaletinin, Gaggadduua (39-40), Lapišhuna (41), Ištaru (42), Anziliia (43-46)...

Durmitta ülkesinin mahalleri (köyleri) olarak geçen yer adları b şıkında verilmiştir. Fakat bu mahaller arasında Nenašša'nın da Durmitta Ülkesinin bir şehri olarak verilmesi çok ilginçtir. Çünkü bunlar çok farklı yerlere lokalize edilmektedir²⁸³.

Bu metinde Turmitta'nın şehirlerinden sonra Kašija'nın şehirlerinin zikredilmesi nedeniyle Turmitta'nın Kašija'dan fazla uzak olmadığı söylenebilir. Forlanini'ye göre gerek VBOT 68 AGRIG listesine gerekse KBo IV 13 kurban listesine göre bu mümkün gözükmemektedir. Çünkü bu metinlerde Kašija'dan hiç söz edilmemektedir²⁸⁴.

Yine bu metne göre Turmitta ülkesi sınırları içerisinde yer alan mahallere (köylere) Namraların yerleştirildiği ve onların orada yaşadıkları anlaşılmaktadır.

KUB XXVI 69 V St 10-16'da ^mUR.ŠA [G-X]'in İaupapa'daki 12 NAMRA'sı İumiarina'da 2 kadın, İuhaštıla'da 2 kadın, [x]'de 1 kadın,

²⁸³ M. Forlanini, ag.e. s. 175.

²⁸⁴ M. Forlanini a.g.e. s. 175.

Armapija evinde 2 f Lapa yapıcısı, Zalputa'da bir kadın, Turmita ülkesinden toplam 20 NAM.RA toplanır. Ayrıca metnin st 1-10'da ise 7 NAM.RA'nın öldürülmesinden, 65 NAM.RA'nın yokedilmesinden ve 10 tanesinin satılmasından söz edilmekte ise de bunlar kesin olarak Turmitta ile bağlantılı değildir.

Burada kadın namraları ile birlikte Iıaupapa, İumıarini, URUluhaštila, URU_x, URU Zalputta şehirleri sıralandıktan sonra 16. st'da Turmitta ülkesinin toplam 20 NAM.RA'sından söz edilmesi, isimleri saydığımız bu yer adlarının Turmitta ülkesinin sınırları içerisinde yer alan köyler (mahaller) olduğunu gösterir. Ayrıca bu metindeki anlatımdan Turmitta'nın bu mahallerine NAM.RA'ların yerleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

KUB XI 28 III 13 vd'da Turmitta'nın yöneticisi (LU AGRIG)²⁸⁵ ahçıların, kralın, kraliçenin evine tahta meşale, yiyecekler (ve) kapkacakla girer. Metnin devamında ise Hakmiš'in yöneticisi, Zimišhuna'nın yöneticisi ve Hanhana'nın yöneticisinden bahsedilmesi, Durmitta'nın Hakmiš, Zimišhuna ve Hanhana şehirlerine yakın olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Bir başka AGRIG Listesi olan KUB XXVI 2 Rs st. 2-10'da Nenašša, Hupišna, Tuvanuu, Hanhana, Taviniıa, Takkupta şehirlerinden sonra, Durmitta'nın yöneticisinden, daha sonrada Ahhiıauua şehrinin

²⁸⁵ LU AGRIG: Datti, Mestleri, 1982, s. 438-442.

yöneticisinden bahsedilmektedir. Eğer bu şehirler gerçekten belirli bir güzergah veyahut belli bir coğrafi çerçevede yer alırsa, yukarıda adını saydığımız şehirler geçirildikten sonra Turmitta'ya daha sonra da Ahilāua'ya varılabileceği akla gelbilir.

Muvatall'nin duası olan KUB VI 45'de²⁸⁶ st. 10-11'de yer alan "Durmitta şehrinin D¹Telipinusu tanrı ve tanrıçaları, Durmitta şehrinin dağları ve nehirleri "ifadesi (eğer mecazi bir anlatım yok ise) Durmitta şehrinde şimdi adlarını bilemediğimiz dağların ve nehirlerin olabileceğini gösterir.

Yine aynı metinde st. 8-14'de Durmitta Lihšina şehri ile Nenašša şehri arasında yer alması daha öncede belirttiğimiz gibi Durmitta-Nenašša yakınlığı (ilişkisi hakkında) konusunda yardımcı olmaktadır.

KUB LIII 42. Kol 5'de Durmitta şehrinde sonra kattelaskan, HUR.ŠAG I-ia-ii [xxx, Harziunas ve HUR-ŠAG Kamma[li]a şehirleri sıralanmaktadır. Fakat metin çok kırıklı olduğundan bu şehirlerin birbirleriyle olan ilişkileri hakkında bir bilgi edinemiyoruz.

KBo XXI 108 Rs IV, V'de Durmitta, Tahirpa'dan sonra geçmektedir.

KBo XI 73 VsI vd.'da ise Durmitta şehrinde sonra Tahirpa şehrine gidilmektedir.

²⁸⁶ CTH 381 tercü için bk. A.Göetze, ANET, 1950 s 397 vd.

Şehir	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıcanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Turmitta	LÜ AGRIG LÜ MEŞ MUNUŞ ŞU.GI LÜ MEŞ URZIR LÜ MEŞ ŞAN GA	KUB XI 28 II 13; KUB XXVI 2 RS. 9 KUB XXXI 54, 9 (KUB XXXI 56, 4) KUB XXXII 70 IV6 KBo XXV 192 4-5 KUB LVI 34 RS VI?, 12	D Teliptı DU D GUL-sa-as D Mezzula DINGIR MEŞ DINGIR-LU MEŞ DINGIR-ŞAL MEŞ	KBo I 1 Rs. 45, KBo I 4 IV 22, KBo XXI 39 IV 21, KUB VI 45 II 10, KUB LII 42 r.KOL 5-6 IBOT I 23 II ? 5,3 KUB XXX 60+I 23 KUB XI 24 I 18, 5 KBo IV 13 I 22, KUB XIV 13 I 5 KUB VI 45 II 10 KUB VI 45 II 10

Şehir	Kutlanan Bayramların	
	Adı	Metin Yeri
Durmitta	AN.TAŞUMŞAR EZEN Zıpalanda'da kutlanan bayram ritueli Bayram ritueli	KBo IV 13, 22 KUB LV 43 L.Rd 6. KUB XI 24 I 14-18 KUB XXX 60+I 23

Pala ve Tum(m)ana.

Muvattalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler arasında Pala ve Tum(m)ana'da yer almaktadır. Pala ve Tum(m)ana ülkelerinin diğer şehir ve ülkelerle olan ilişkisi hususunda ilk başvuracağımız kaynak Prof. Dr. Hayri Ertem'in "Hitit Devletinin iki eyaleti Pala-Tum(m)ana ile Yakın Çevrelerdeki Yerlerin Lokalizasyonu Üzerine Yeni Derlemeler" konulu çalışmasıdır. Prof. Dr. Hayri Ertem, E. von Schuler dışında diğer bilim adamlarının Pala'yı "Yukarı Ülke yakınlarında

görmek istediklerini, halbuki metinlere göre Pala'nın "Yukarı Ülke" ile hiç bir ilişkisinin olmadığını savunmaktadır. (Pala Tummana hakkında ayrıntılı bilgi için bk. H. Ertem, Pala,Tum(m)ana, 1980, s. 1vd.).

Kasila²⁸⁸

Lokalizasyon:

- A. Göetze, Kizzuvatna (1940) 26 →
 JCS 14 (1960) 46 → (Hitit imparatorluğunun kuzey batısında)
- F. Comelius, RHA 16 (1958) 2, 13 →
 a.n. 11 →
 Or. 27 (1958) 241, 395 →
 RHA 17 (1959) 237 →
 Or. 32 (1963) 237 →
 anatolica 1 (1967) 70 a.n. 35 →
 Gesch. (1973) 139, 234 vd. → (KUB XIII 2 XXVI 24'de Kaşıja'yı ayırır (Fırat'ta Zeugma)
- Garstang-Gurney, Geogr (1959) s. →
 E. Weidner, RIA III (1959) 150 →
 J.G. Macqueen, An. St. 18 (1968) → (=Bolu-Gerede arasında yada Beypazarı ile Ilgaz arası)

²⁸⁸ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 31; Del. Montet-Tischler, RGTC6/1, 1979, s. 188.; RGTC 6/2, 1992, s. 70; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 43.

Ph. H.J.H.ten Cate, Records (1970) 67 →

a.n. 68, 70. a.n. 87.

A. Ünal, TH 3/1 (1974) 197 vd.

→ (Kendistyle coğrafi bağlantısı olan Kalaşma, Hulana-nehri ülkesi ve Arayanna'da Pala ve Yukarı Ülke arasındaki sınırda aranmalı)

H. Otten, RIA V (1976-80) 464 →

M. Forlanini, SMEA 18 (1977) 207 vd. → (um Ankara)

, SM, (1979) 174 vd. →

, ASVOA 4/3 (1986) Tav. →

XVI 5) m.K.

A.Archi H. Klengel, AoF7 (1980) →

J. Freu, Les Archives. (1983) 206 vd. →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Şuppiluluma'nın babası III. Tuthalya zamanında etraftaki düşman ülkeleri her bir taraftan imparatorluk topraklarını istila ederken²⁸⁹. Bu düşman ülkelerinden bir olan Arayanna şehri düşmanın ise Kaşîa şehrinin tümünü mahvetmesi, ayrıca Muşîli'nin²⁹⁰, Arayanna ülkesi ile Kaşîa ülkesinin birbirlerine çok yakın olduğunu göstermektedir. Başka

²⁸⁹ KBO VI 28 VsI st. 10'da yayın yerleri için bk. CTH. 88.

²⁹⁰ KBO III 4 Rs. III st. 47-55 trans. ve tercü için bk. A. Götze a.g.e. s. 66 vd.

bir deyişle Kaşîa'nın düşman (sınır) komşularından birinin Arauanna ülkesi olduğu anlaşılmaktadır²⁹¹.

Kaşîa, Muvattalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında Tummana ile Şappa ülkeleri arasında kaydedilmektedir²⁹².

Yukarı Ülke bölümünde daha ayrıntılı olarak ele aldığımız ve I Şuppiluliuma'nın kahramanlıklarını içeren KUB XIX 10 Vs I st. 8-17'de²⁹³ Şuppiluliuma'nın babası Yukarı Ülke'de iken Masa ve Kammala ülkesi askerlerinin IDŞIG ('Hulana) ve Kaşîa ülkelerine saldırılar düzenlemesi üzerine, Şuppiluliuma'nın babası (III. Tuthalya)'nın bu ülkelere giderek onları yerle bir ettiği (mahvettiği) belirtilmektedir.

Buradaki anlatıma dayanarak Kaşîa ve Hulana'nın birbirlerine çok yakın (sınır) olduklarını ve ayrıca Maşa ve Kommala ülkelerinin Kaşîa ve Hulana nehri ülkesi ile (düşman) sınır komşusu olduklarını söyleyebiliriz²⁹⁴.

KUB XL 15+XXVI 24 VS. II st. 7-11'de (DUGUD Yemininde) "[veya], (eğer) bi[r]isi saraydaki bir kişiden kötü bir şey duyarsa (yada) sarayda bir [isi] bir başkasına hakaret ederse (ve) [eğer o bizim için], Kaşîa ülkesinin

²⁹¹ H. Ertem, Pala-Tum(m)ana, 1980, s. 31-33.

²⁹² III. Hatt. Oto vs. II st. 53-63. trans ve tercü için bk. A. Göetze a.g.e. s.

²⁹³ H. G. Güterbock, JCS X, 1956, s. 65.

²⁹⁴ H. Ertem, Pala, Tum(m)ona 1980 s. 33'de, Kasîa ülkesinin düşman ülkelerinden birinin Masa Ülkesi olduğunu belirtmektedir.

birlikleri, intikam için [konu olmazsa] "ifadesi yer alırken Vs1'de Kašša, Atarayana, Šapa, Hartana, Taharama, Haršuvanta, Ninuvaša ve Zaziša'nın belli başlı kişilerinden bahsedilmektedir²⁹⁵. Vs. I'de birbirini takip eden satırlarda Kašša ülkesi, Kašša değişik yazılışıyla, yine değişik Artayana (+Araūanna) ve Šappa ile birlikte geçerken, st 3-10'da ise Kašša ile Zaziša arasında Araūanna (Artauanna), Šappa, Hartana, Taharam, Haršuuān'da ve Ninuua şehirleri kaydedilmektedir²⁹⁶.

KUB XIII 2 Rs III st. 33-35'de²⁹⁷ (BEL MADKALTI enstrük siyonunda) "Eğer orada Kašša'lı ERIN MEŠ, Himuya'lı ERIN MEŠ, Tagarama'lı ERIN MEŠ ve Išuva'lı ERIN MEŠ var ise onları her konuda gözle" anlatımına dayanarak (eğer bu ülkelerde coğrafi bir çerçeve içerisinde verildi ise) Kašša ülkesinin Himuua, Tegarama ve Išuua ülkeleri ile yakınlığı söz konusudur.

Turmitta bölümünde ayrıntılı olarak ele aldığımız KUB XLVIII 105+KBo XII 53 Rs. st. 7-12'de Kasita eyaletinin mahalleri (köyleri) olarak Aššuuāšša ve Hartana şehirleri zikredilmektedir.

III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler arasında Kašša'nında yer alması onun Gašga hakimiyet bölgesine yakın bir yerde olduğunu gösterir.

²⁹⁵ E. von Schuler, Or Ns 25, s 233 vd.

²⁹⁶ H. Ertem, a.g.e. s. 33'de Kasita'nın Arauanna (Artauanna) ve Sappa ile olan yakınlığını onaylamaktadır.

²⁹⁷ Yayın yerleri için bk. CTH: 261.

Sappa²⁹⁸**Lokalizasyon:**

- Mayer-Garstang, index (1923) 41 →
- F. Cornelius RHA 17 (1959) 109 →
- Anatolica 1 (1967) 69 →
- Gesch. (1973) 216 → (= Şebinkarahisar)
- Gars. Gurney, Geogr. (1959) 45 → (Fraktın, yakınında)
- A. Göetze, JCS 14 (1960) 46 → (= Şapura, Hitit İmp. Kuzey
Batısında)
- E. Van Schuler, Kaskäer (1965) 55 → (Hitit İmp.'un Kuzey
Batısı'nda, Kızılırmak'ın
batısında)
- Mac queen, A.S. 18/1968) 174 →
- Ph. HJH ten Cate, Records (1970) →
- 75 a.n. 222
- A. Ünal, TH 3/1 (1974) 211 vd → (Kuzey ve Kuzey Batı'da,
gaşgalarla olan münasebeti
nedentyle)
- M.Forlanini, SMEA 18 (1977) 208 → (Beypazarı)
- J. Fru les Archives ...(1983) 205 sqq →

²⁹⁸ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 122 Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 345-346> RGTC 6/2, 1992, s. 138; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 69.

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Murşili, Hitit Devleti'ne bazen dost bazen de düşman olan Kalašma ülkesine Apurru'yu bey olarak atamış ve ülkenin idaresini de ona vermişti. Fakat Murşili ile araları açılınca Apurru aniden Šappa ülkesine saldırıp general Tarhini ile savaştı. Apurru bu savaşta Tarhini'nin kuvvetlerine yenildi ve ancak kendisini zor kurtarabildi. Bunun üzerine Kalašma ülkesinin sınır kentleri düşman tarafına geçtiler²⁹⁹. H. Erteme göre, bu sınır kentleri yada çok yakınındaki kentler belki de KUB XXVI 24+ KUB XXXI 42'de sayılan; Ataraḡanna, Šappa, Ḥurtana, Taḡaramma, Ḥaršuuanda, Ninnuḡaš, Ḥa?-za-ia? (Zaziša)³⁰⁰ ve Tilip [-gibi kentler olabilir. Çünkü bu kent büyükleri (LÙMEŠ DUGUD)³⁰¹ "Kalašma ülkesinin LÙMEŠ DUGUD'u olarak belirtilmektedir³⁰².

Bu metinlerdeki anlatımlara dayanarak Šappa'nın Kalašma ülkesi ile sınır olabileceğini³⁰³, Ataraḡanna ve Ḥurtana ile bir coğrafi ilişkisinin mevcut olduğunu ve Šappa ile Zaziša şehirleri arasında ise Ḥurtana, Taḡaramma, Ḥaršuuanta ve Ninuḡa şehirlerinin yer aldığını söyleyebiliriz.

²⁹⁹ KBO XVI 17 RS. III (KBO II 5 III) 24 vd. da. trans. ve tercü. için bk. A. Götze, MVAeG 38, 1933, s. 180-192.

³⁰⁰ Del Monte-Tischler, a.g.e. s. 188'de Kasila bölümünde bunu Zazisa olarak belirtmiştir.

³⁰¹ LU^{MES} DUGUD:

³⁰² H. Ertem, Pala, Tum(m)ana, 1980, s. 27-29.

³⁰³ H. Ertem a.g.e. s. 28'de bu metindeki ifadelerle dayanarak Sappa'nın Kalasma ülkesine sınır olabileceğini belirtmektedir.

Šappa'nın III. Hattuşili'nin idaresine verilen ülkeler sıralamasında³⁰⁴. Kašija ile IDŠIG (Hulana) nehri ülkesi arasında yer alması, Onun Gašga hakimiyet bölgesine olan yakınlığı ve ayrıca Kašija ve Hulana nehri ülkesi ile aynı coğrafi mekan içerisinde birbirlerine sınır olduklarını göstermektedir.

HKM 24 numaralı Maşat mektubunun³⁰⁵ 36-41. satırlar arası çok kırıklı olduğundan st. 40'da geçen Šappa'nın buradaki fonksiyonunun ne olduğunu tam olarak çözemiyoruz.

Hulana³⁰⁶

Lokalizasyon:

- Fr. Cornelius, Or. 27 (1958) 244 →
 RHA 17 (1959) 109 → (ŠIG "yün" ile ŠIG7 "yeşil" ideogramlarının karıştırılmaları sonucu Yeşilirmakla bir tutmuştur.)
- Or. 32 (18963) 244 →
 Anatolica I (1967) 63 vd. → (Kilikya'da Kalykadnos/Göksu)

³⁰⁴III. Hatt. Oto. Vs. II st. 52-63 trans. ve tercü. için bk. A.Göetze, a.g.e., s. 20-21. H.Otten, a.g.e. s. 14-15.

³⁰⁵ S. Alp HBM, 1991, s. 158-168.

³⁰⁶ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 195- 50; Del monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 529-530, RGTC 6/2, 1992, s. 205-206; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 104.

- Gesch. (1973) 24 vd. → (hu-ut-na şeklindeki okunuş
KUB XXVI 43 Vs. 31 ve
sonrada sözlü dil olarak ta
Kilikya'da Kydnos/Tarsus
ırmağı ile bir tutulmuştur.)
- Garstang-Gurney, Geogr. (1959) 44 → (Zamantu su (Karmalāšš??)
Seyhan'ın yan kollarından
(Saros) Kilikya bölgesinde)
- E.von Schuler, Kaskäer, (1965) 55 → (Ülke olarak Gašga bölgesine
dahil değildir)
- Macqueen, An St. 18 (1968) 176 → (Kırmır (Kebirmır suyu)
Sakarya'nın (Son garios) sağ
yan kollarından Frigya'da)
- H.Ertem, Palo-Tum(m)ana (1980) → (ID SIĞ Ülkesini Devrekâni
çayı çevresinde, bugünkü
Azdavay-Eflanı-Daday üçgeni
içinde; kent adı Hulana'yı
Eflanide şehir adı Hulana'yı
Devrekâni çayında.)
- M.Forlanini, SMEA 18 (1977) 211 vd → (Porsuk Çay)
ASVOA 4.3 (1986) Tav XVI 5) m.K. →
- J.Freu, Luyila (1980) 245 → (Sangarios)
- Les Archives (1983) 209 vd. →

J. Mellart, AFO Beiheft 19 (1982) →

372 s.qq.

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Ülke'nin ismi; aynı adı taşıyan Hulana nehrinden gelmektedir. Her ikisi de ideografik olarak IDŠIG şeklinde yazılmıştır.³⁰⁷

Hulana Nehri Ülkesi, Hattuşili'nin hakim olduğu yerlerden biri olduğu için Gaşga topraklarıyla ilişkili idi ve Kaşıa ile Šappa ülkeleri arasında yer almaktaydı³⁰⁸.

Yukarı Ülke ve Kaşıa bölümünde ayrıntılı olarak incelediğimiz KUB XIX 10 Vs. I st. 8-17'de ki anlatım³⁰⁹ Hulana Nehri Ülkesi'nin Kaşıa ülkesi ile olan yakınlığını onaylamaktadır. Ayrıca Hulana'nın Maşa ve Kammala ülkeleri ile (düşman) sınır komşusu olduğunu da belirtmektedir³¹⁰.

Kimin tarafından yazıldığı belli olmayan KBo XVI 22'de yer alan mektup Kargamış kralı Talmi-teşup'a yazılmıştır. Fragman halde olan bu metinde Ahıaya kralı, "Sıppaziti, Hallaya şehri, Kuşşiriya adamları ve

³⁰⁷ Bk. E. Forner, SPAW 1919 s. 1039, Laroche, ArOr 17, s. 131, 139.

³⁰⁸ III.Hatt. Oto vs. II st. 53-63. trans ve tercü. için bk. A. Götze, a.g.e. s. 20-21 H.Often a.g.e. s. 14-15.

³⁰⁹ H.G. Güterback, JCS X, 1956, s. 65.

³¹⁰ M. Forlanini, SMEA fas. XVIII, 1977, s. 210 vd.

ŠIG/Hulana nehrinin "büyükleri" (LÚGAL)'nin de katıldığı askeri operasyonlardan bahsedilmektedir³¹¹.

Daha evvelde belirttiğimiz gibi Maša Ülkesi savaşçıları Hulana Nehri Ülkesini işgal etmişti.

Mira Kuḫalliḫa beyi Mašhuiluḫa Mursili'ye karşı yaptığı isyanda başarısız olunca Maša ülkesine kaçmıştı³¹².

II. Tuthalya ve oğlu Arnuvanda'nın Aššuḫa'ya karşı giriştiği seferin başlangıcında Hititler, Maša ve Arduka kuvvetleriyle Hulluḫanda tepesinde karşılaştılar. Sonra Arzuḫa kralı Kupanta-DKAL'ı yenerek Aššaratta şehrini aldılar ve Mira krallığının bir kısmına da girdiler. Hititler daha sonra batı istikametinde ilerleyerek Aššuḫa'nın mahalleri olan Karkiša, Luša ve Kurup'i'ye yöneldiler³¹³.

İşte bütün bu bilgilerin ışığı altında Forlanini, Hulana Nehri'nin batıda ve güneyde Maša Aššuḫa ve Arzuḫa/Mera ile hudut olduğunu belirtmektedir³¹⁴.

Bir arazi bağış belgesi olan KUB XXVI 43 Vs. 25 vd.'da³¹⁵ Saḫurunuḫa'ya verilen arazi listesinde şu şehirlerin varlığı ortaya

³¹¹ M. Forlanini, a.g.e, s. 210 vd.'dan bu metindeki anlatıma dayanarak Hulana Nehri Ülkesi'nin güney toprakları ile batı toprakları arasında ilişki sağladığını belirtmektedir.

³¹² Mira Kuḫalliḫa beyi Mašhuiluḫa ile Hitit kralı II. Mursili arasında yapılan antlaşma. KUB VI 41 Vs. st. 31-44.

³¹³ KUB XXII 21 (KUB VI 49) yayın yerleri; A. Göetze, Madd. (1928) s. 15 vd. Kizzu 1940 56 vd. (Arnuvanda'nın analleri).

³¹⁴ M. Forlanini, SMEA 18 s. 1977, s. 212.

³¹⁵ F. Imparati, RHA 32, 1974, s. 26-27.

çıkılmaktadır. Şalışa şehri, Büyük dağ, Hana tepesi Huatnuunda Tepesi, Parduanta, Şahirişa Nehri Ülkesi, ve Hulana Nehri Ülkesi....., Arinna³¹⁶.

Görölüyor ki Hulana nehrini Şahirişa nehri ile bir yakınlığı söz konusudur. (Şayet Şahirişa nehri Sakarya olarak kabul edilirse)³¹⁷.Forlanini, bu metin örneklerine dayanarak Hulana Nehri'nin muhtemelen Sakarya'nın en önemli kolu olan Porsuk Çayı olduğunu söyleyip. bu takdirde Hulana Nehri Ülkesi'nin Yukarı Ülke ile olan bir ilişkinin söz konusu olabileceğini belirtmektedir.

Yine bu arazi bağış belgesinde, Hulana nehri ülkesinin şehirleri olarak Irhanda ve kilekipra kaydedilmektedir³¹⁸.

IV. Tuthalya tarafından Şahurunu'a'ya verilen araziler arasında (KURURU ID)Hulana) Hulana nehri ülkesinin (Irhanda ve Kikkıpra şehirleri) yer alması, Hulana nehri ülkesinin idaresinin kısmen de olsa Şahurunu'a'ya verildiğini göstermektedir.

Zippalanda³¹⁹

³¹⁶ M. Forlanini, a.g.e., s. 212 bk. CTH: 225.

³¹⁷ M. Forlanini, a.g.e s. 212-213'de Sahrirra nehrini isim benzerliğine dayanarak onun Sakarya olduğunu kabul etmektedir.

³¹⁸ KUB XXVI 43 Vs. St. 31'de bk. F Imporati, RHA 32, 1974, s. 26.

³¹⁹ Metin Yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 166-168; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 506-509; RGTC 6/2, 1992, s. 196-198; P. Cornil, Hethitica X, 1990, s. 89-91; Ayrıca, Zippalanda'nın geçtiği metin yerlerinin trans ve tercü. için bk. M. Popka, TH 21, 1994, s. 96-325 (Zippolanda hakkında ayrıntılı bilgiler için bu esere bk.).

Lokalizasyon:

- A. Götze, RHA 15 (1957) 98 → (Alaca yakınındaki Karahisar)
 a.n. 54
- Garstang, Gurney, Georg (1959) 22 → (Küçük Köhne ve Akdağmadeni arasında)
- F. Cornelius, BiOr 18 (1961) 217.
 ———, Or. NS 32 (1963) 235
 ———. Anatolia I (1967) 72
 ———, Gesch, (1973) 42 → (Temlik veya Yapalak)
- R. Werner, Bi Or 18 (1961) 76 vd.
- A. Ünal, Theth 3/1 (1974) 225 vd.
- M. Forlanini, SM (1979) 182 vd.
- C. Karasu, Belleten LII, (1983) 427.
- M. Popko, TH, 21, (1994) 13, 91 → (Alacahöyük).

Metinlerden elde edilen bilgiler:

Zippalanda ile ilgili belgeler Eski Hitit devrinden İmparatorluğun sonuna kadar uzanmaktadır³²⁰ Bu metinleri inceleyerek yaptığımız Zippalanda şehrindeki görevliler, tanrı ve tanrıçalar, bayramlar ve yapıtlar listesine bakıldığında Zippalanda Hitit Devleti'nin önemli bir kült merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

³²⁰A. Ünal, TH, 3/1, 1974, s. 225 vd.

Zippalanda, birçok metinde geçmesine rağmen elimizde lokalizasyona yardım eden çok az sayıda metin bulunmaktadır ki, bu metinlere dayanarak bilim adamlarının görüşlerini verecek olursak:

Cornelius, Zippalanda'da kutlanan ANTAHŠUMŠAR³²¹ ve nuntarijašhas³²² bayramlarının zikredildiği metinlerdeki anlatıma dayanarak; ANTAHŠUMŠAR bayramında kralın yolculuğunun Hattuša'dan Zippalanda'ya üç gün sürdüğünü, yolculuğun ikinci günü Piškurunuğa üzerinden Harranašša'ya geldiğini belirterek her iki şehirde Zippalanda'ya bir gün uzaklıkta olduğunu söylemektedir. Ayrıca o, kralın ANTAHŠUMŠAR bayramında Harranašša üzerinden Zippalanda'ya gelirken Nuntarijašhas bayramında ise Harranašša'dan çıkarak Zippalanda üzerinden Hattuša istikametine devam ettiğini ve Ankuğa'nında Zippalanda'ya bir günlük uzaklıkta olduğunu dile getirmektedir³²³.

A. Ünal, Göetze'nin³²⁴ Alacahöyük'ün kuzeyindeki Karahisar Zippalanda ile özdeş tutmasına rağmen onun bu görüşüne katılmadığını, Çünkü Karahisar'da Hitit kalıntılarının olmadığını belirtmektedir. Ünal, Zippalanda'nın herhalde proto-hattik bölgede bulunduğunu ve III. Hattuşili'nin idaresine verilen yerler arasında Zippalanda'nın da yer alması nedeniyle, Hattušanın kuzey-kuzeydoğusu veya güneydoğusu şeklinde bir yeri düşünmek gerektiğini savunmaktadır³²⁵.

³²¹ CTH: 604. trans. ve tercü. için bk. H.G.Güterbook, JNES 19, 1960, s. 80-89.

³²² CTH: 626 trans ve tercü için bk. C. Karasu, *Belleten* LII, 1988, s. 407-428.

³²³ F. Cornelius, *Anatolica I*, 1967, s. 71 vd.

³²⁴ A. Göetze, RHA 15, 1957, s. 98, a.n. 54.

³²⁵ A. Ünal, TH, 3/1, 1974, s. 225 vd.

Karasu Zippalanda'nın Nuntarijaşhas bayramının 12. ve 16. günleri arasında Katapa'dan bir günlük yolculukla ulaşılabilecek bir uzaklıkta yer aldığı ve Zippalanda ile Tuhurpa arasında 1 günlük mesafe olduğu görüşündedir. Ayrıca KBo X 20 Rs IV st 13-18'de Harranaşsa'dan sonra Zippalanda ve Ankuşa'ya gidilmesi, KUB X 48 Vs. II st. 3-9'da da Harranaşsa'dan sonra Zippalanda'ya varılması nedeniyle Harranaşsa ile Zippalanda arasındaki mesafenin 1 gün olduğunu da ifade etmektedir³²⁶.

KBo XXX 155 st. 1-8'de³²⁷ Kral Zippalanda'dan Ankuşa gitmekte ve daha sonra tekrar Ankuşa'dan Zippalanda'ya dönmektedir. Ayrıca KBo XVI 71+Rs. IV st. 3'de³²⁸ de Zippalanda şehri AGRIG'i Ankuşa şehri AGRIG'i ile birlikte geçmektedir. Bu da Zippalanda ile Ankuşa'nın birbirlerine çok yakın olabileceklerini göstermektedir.

KUB XLIV 33 VsI st.10'da³²⁹ "KA-GAL-as URU Zippalanda" ifadesinden sonra "Pişkurunuşa Dağı'na varır" ifadesinin geçmesi, Zippalanda'nın Pişkurunuşa Dağı ile coğrafi bir ilişkisinin söz konusu olabileceğini göstermektedir.

³²⁶ C. Karasu , *Belleten LII*, 1983, s. 427.

³²⁷ M. Popko, TH, 21, 1994, s. 310.

³²⁸ M. Popko, a.g.e, s. 100 vd. , III vd.

³²⁹ M. Popko, a.g.e., s. 230 vd.

Zippalanda	Kutlanan Bayramların		Yapıtların	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
	EZEN4.ANTAH.ŠUMŠ. AR	KBo X 20 Rs IV 3-18; KBo XIII 90 5-7; KUB LIII 57+ IBOT III 35 Rs. V 4-6.	É	Bo 5110, 10; Bo: 6207 Vs. III, 4; KUB XXX 60+ KBo XIV 70 Vs. I 30- 32;
	EZEN4 nuntarijašhaš	KUB X 48 Vs.II 9-212;	É halentuğa	473/4 RS.III 6-8; VAT 7 474 Vs. II 7; KBo XXII 59 Rs? IV 3-5; KUB XXXIV 118Ş KBo XX 58 r.Kol-5; KUB XX 19ŞKUB LI 87 Vs. III 19; KUB LI 42 Vs.II 8-11; KUB LVII 6+KUB XXVIII 91 Rs. VI 6,7;
	EZEN4 KI-LAM	KUB LV1 Rs. IV 15		
	EZEN4 GURUN	KBo XIII 214 Rs.VI 16-18		
	EZEN4 hamešhandas	KUB XXV 2, 6; KUB XX28 KUB XLII 87 Rs IV 8		
	XII EZEN MESŠ EZEN 4 zennandas	KBo XIII 214 Rs.VI 16-18 KUB XLII 87 RsV 1- 12,17,22;		KUB LI 42 Vs. II 8-11
	EZEN4 ŠAG-UŠ EZEN4 Purullija	KUB XXIII 15 Vs I 6-7 400/d Kolophon, krş. KBo XVII 100 Kolophon; KBo XXIII 103 Rs. IV Kolophon 14-19; BO 5045 Rs.V 1-10 KUB LV 1 Rs. IV 14 KUB I 17 Vs. II 31 vd; KUB II 10 Vs. I 26 vd.,	É hlamnt É hll	KUB LVII 6+KUB XXVIII 91 Rs. VI 19-21 vat 4774 vs. II 7
	EZEN3 MU-ti EZEN4 ITU	KUB II 13 I 28 vd.; KUB LV 1 Vs. I 21-22, RS IV 13; KUB XLII 87 vs. II 8; KUB V 7 Vs. 12; KUB LV 1 Vs I 25, Rs IV 14, KUB XI 33 vs. III 1,-3 KUB LV 1 Vs I 23	É .DU10.UŠ.ŠA	
	EZEN 3 tethesnas	IBOT III 44 (+?) KUB XL 30 Vs. III 1-4		
	EZEN4 aškuvammaš EZEN 4 ŠA GEŠTIN EZEN4 GIŠ ŠAG.KUL			

Zippalanda	Görevlinin		Tanrı ve tanrıçanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
	LÙ AGRIG	KBo XVI 71+Rs. IV 2; KUBO XX4 Rs. 3	D _U	KBo VIII 109 1k-Kol. 8; KBo OXI 49 Vs I 18; KBo XIII 214 Rs Vi6; KBo XV 33 Rs IV 25, 39; KUB I 17 Ns. II 31; KUB XX 25+KUB X 78 Rs. VI 10; KUB XX 92 Vs. I 2,4,7,10,13,14, 18, Rs.VI? 7; KUB XI 30+KUB XLIV 14 Vs. III St. 18, 27, Rs. IV 7, 16; KUB XI 33 Rs.III 1; KUB XX 96 Vs. II 3, Vs. III 23, Rs. IV 4, 13,16, 17, 20; KUB XXVIII 104 Rs. III 17; KUB XXV 22 III 16; KUB XXV 9 Rs IV 6; KUB XX 66 Vs. III 6,12, Rs IV 8; KUB XXVIII 1 Vs. I 50; KUB XLI 29 Vs. III 6; KUB xh 28 VS. II ST. 4; KUB XLII 87 VS. II 2, RS. V 10, 15, 20; KUB XLIV 33 VS. II 3; KUB LII 42 VS. III ST 6-10; KUB LIV 63 VS 7; KUB LV 1 VS. I 21; KUB LVII 29 VS. II 11, RS. III 10; KUB LVIII 6+KUB XXVIII 91 VS. I, 10, 26, RS VI S. 15, 23; KUB LX 63, 12; IBOT I 29 Rs. 27; IBOT IIII 44 (+?) KUB XLI 30 Vs I, 6, Vs. III 24, Rs IV 11; BO 5045 Vs. II 10, RsV 5; KBo XIX Vs. II 22; KUB LVII 29 RS. III 10-11; BO 6207 Vs. III 4 KUB XX 92 Vs. I st. 3;
	LÙ MES NAGAR	KUB XL 96 III 14		
	LÙ MES	KBo II 2 rs. V 14; KUB		
	LÙ UKKIE	XX 92 Vsl 3		
	LÙ MES ŠU.GI	KBo VI 2 Vs. II 60 KBo XVI 71+Rs IV 25; KUB XLI 46 Rs. III st-10;		
	LÙ MES GIŠ TUKUL	KUB LVIII 27+Bo 5452 Vs. II 13;		
	LÙ UŠ-BAR	KUB XL 96 Rs. III 14		
	GAL DUMU MES	KBo X 20 Rs IV 14		
	E.GAL			
	LÙ ħami/ena	KBo XXV 176 Vs. 12		
	LÙ šankuni	KBo X 28 Vs. 10; XXV 176 Vs. 12		
	LÙ GUDU	KBo XVII 88 vs. II 17; KUB XXI 52 Vs I 4; KUB XI Vsl 14		
	LÙ ŠILA. ŠU.DUB (a)	KBo XXV 176 Vs. 12; KUB XX96 RS. IV 16		
	LÙ NAR	KBo XXV 176 Vs. 12		
	LÙ ŠANGA (Suppl)	KBo X20 Rs. IV 14; KBo X 26 Vs. I 30.		
	ŠAL MES KI-ŠIKIL	KBo IX 124, G; KUR XXXIII 103 I 5; KUB XX 92 Rs. VI 16.	D _{UTU} DINGIR MES	

Hakmis³³⁰**Lokalizasyon:**

- A. Göetze, RHA 1 (1930) 18 vd. → (Amasya)
 RHA 15 (1957) 98 → (Amasya)
 Kleinasien (1957) 92 vd. →
- E. Bilgiç, Afo 15, (1945-51) 30 →
- Carnelius, RHA 13 (1955) 51 →
 RHA 16 (1958) 1 →
 RHA 17 (1959) 110 →
 Orion 27 (1958) 233 →
 Bo 18 (1961) 216 →
 Orion. 32 (1963) 239 →
 Bo 21 (1964) 14 →
 Anatolica 1 (1967) 66, 68, 47, 48 →
 Gesech (1973) 8, 227 → (Komisa/Kemiş, Sivas Zara
 yolu yarası, Sivasın
 doğusunda)
- Garstang, Gurney, Geogr. (1959) 18 → (Kerkenez dağından güney
 batı)
- R. Werner, Bo 18 (1961) 76 vd. →
- E. von Schuler, Kaskäer (1965) 19 vd.an. →
- H. ten Cate, Anatolica 1 (1967) 47 → (Amasya)
- V. Haas, RIA 4/1 (1972), 49 vd. → (Hattušaš'ın kuzeyinde)

³³⁰ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 35-36; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 65-67; RGTC 6/2, 1992, s. 22-23; P.Cornil, Hethitica X, 1990 s. 20-21.

- J. Freu, les Archives(1983) 160 →
 E. Laroche, Hethitica VI (1985) →
 M.Forlanini, ASVOA 4.3 (1986) Tav XVI → (Büyük höyük, Mecltözü)

Metinlerden elde edilen bilgiler:

VBOT 68 numaralı metin³³¹ olan L Û AGRIG³³² Listesine Hitit coğrafyası üzerine yapılan ilk araştırmalardan beri çok büyük önem verilmiş ve şehir sıralamaları yanında güzergahlar için kullanılmıştır.

Göetze, Cornelius, Garstang-Gurney ve Forlanini'ye³³³ göre; bu listede üç ayrı coğrafi bölgede bulunan şehirler L Û AGRIG'leri ile birlikte sıralanmaktadır 3. grubda; Zalpuil, Tuhupilla, Zišparail, Gaštamuil, Ališail, Šakukkitiail, Haggamiššaiail, Tapikkaiail, İštaharal, Malazziail, Kalašmittiail, Uħhiūal³³⁴, (Arinna) şehirlerinin L Û AGRIG'leri Âsâ adamı (L Û GIŠPA) tarafından, Hattuša'dan matilla şehrine giden krala sayılır. Yine buların görüşüne gre; Kral Hattuša'dan Matilla'ya giderken, âsâ adamının saymış olduğu bu şehirler, Hattuša ile Matilla arasında yer alan mahaller olmalıdır.

³³¹CTH: 231.

³³²LU AGRIG: Daddı, Mestler, 1982, s. 438-442.

³³³ A. Göetze, RHA 1, 1930, s. 18 vd.; RHA 15, 1957, s. 98. Cornelius, RHA 13, 1955, s. 51; H.G.Güterbock, JNES 20 1961, s. 88 vd., Garstang-Gurney, Geogr., 1959, s. 9-10.

³³⁴ Şehirlerin sonundaki -il takısı için bk. H. Kronasser, Etymologie der hethitischen Sprache, 1966, s. 322-323; A.Kammenhuber, HdO, 1969, s. 460-463 vd.

Hakmiš şehri, bu listede Šakukkitija ve Tapikkija arasında yer almaktadır.

KBo IV 13 numaralı Kurban Listesindeki³³⁵ coğrafi yer adlarının sıralaması ile VBOT 68'deki LÜ AGRIG'leri zikredilen coğrafi yer adlarının sıralaması birbirine benzemektedir. Kurban Listesinin 25-32 satırlar arasında yer alan;

Pitama, Šanaḫuitta, Ḥakmiš, Taptika, Kappišnanta, Ištaḫara, Tapika, Katapa, Tapšanuḫanta, Ḥurna, Zapišḫuna, Malazziia, Taggašta, Iškaphizna şehirlerinin tanrıları için 1 koyun kurban edilmektedir.

Hakmiš, Kurban listesinde Šanaḫuitta ve Taptika arasında yer almaktadır. Ayrıca 2 BOTU 17A Rs. 9 vd-'da URU Ankuḫa, URU Taru, URU Šanaḫuidda, URU Ḥakmiš, URU Ḥattena ve tekrar URU Šanaḫuitta geçer. Buradan anlaşıldığına göre Hakmiš, Šanaḫuitta şehrini geçtikten sonra varılan mahaldir. Kurban Listesi ile VBOT 68'i karşılaştıracak olursak; her iki metinde de Hakmiš, Tapikka, Ištaḫara ve Malazziia şehirleri görülmektedir. Buda bize bu şehirlerin (belirli) aynı güzergah çizgisi üzerinde olabileceğini göstermektedir.

KUB VI 45, 46 numaralı metinde³³⁶ Muvatalli Ḥatti Ülkesinin tanrılarına, tanrıçalarına, dağlarına ve nehirlerine dua ederek yardım ister

³³⁵ CTH: 625.

³³⁶ CTH: 381 trans. tercü. için bk. Götze, ANET, 1950, s. 397 vd. Garstang-Gurney, Geogr. 1959 s. 116 vd.; A.

ve kendisine yardıma gelmeleri için yalvarır. Burada Muvatallî'nin yalvarma nedeni açıkça belli değildir. Belkide bu duayı ihtiyaçlarını karşılayana kadar yararlanmak için yazmış olabilir.

Dua ettikleri tanrıların mevkisine bağlı olarak bu olayların meydana geldiği tanrıların kült merkezlerinin coğrafi konumunu ve Muvatallî'nin tanrılarına yalvarma düşüncesinin nedenini belirlemek kolay değildir. Fakat bu duada, Hitit krallığının tanrı ve tanrıçalarının tam bir listesini ve onların kült merkezlerine göre sıralanışını görmekteyiz³³⁷.

Metnin 55-58 satırlar arasında;

55. Hakpišša şehrinin tanrıları, tanrıçaları, dağları ve nehirleri

56. kırım koruyucu tanrısı, kralın koruyucu tanrısı benim, majestenin büyükbabasının tanrı ve tanrıçaları

57. benim majestemin babasının tanrıları ve tanrıçaları

58 benim majestenin büyükannesinin tanrıları ve tanrıçaları;

55. satırda geçen Hakmiš şehrinin dağları ve nehirleri ifadesi, Hakmiš şehrinde şimdi isimlerini bilemediğimiz birçok dağların ve nehirlerin bulunduğu göstermektedir.

Ayrıca Hakmiš, bu metinde Kalimuna ve Gazzimura şehri arasında verilmiştir.

³³⁷ A. Göetze, ANET, 1950 s. 397 vd.

Ḫakmiš tanrıları için yapılan Sonbahar ve İlbahar Bayramlarının anlatıldığı KUB XXV 23'de³³⁸, Ḫakmiš, Urišta şehri ve Ḫaluanna Dağı ile birlikte geçmektedir.

Metnin IV 60-64 satırlar arasındaki anlatıma göre; Urišta'nın tanrıları ve Ḫakmiš'in tanrıları (D^Tellipinu D^Hu^uattašši, gökgörültüsünün fırtına tanrısı, yağmurun fırtına tanrısı için yapılan Sonbahar ve İlbahar bayramları Majesteleri IV. tuthalya'nın huzurunda yapılmıştır.

Vs I 11 vd. da tanrının heykelinin rahipler, melhemli rahipler, hür beyler [] tarafından Ḫalyanna Dağına taşınması, bu dağın insanların tirmanabileceği, fazla yüksek olmayan bir dağ (tepe) olduğunu akla getirmektedir. Onlar tanrının heykelini bu dağ üzerinde yer alan NA4 ZI.KIN "ḫu^uašī"nin önüne koyarlar ve harau ağacının altında dururlar. Ḫaluanna Dağının etrafı düşmanlardan korumak amacıyla kontrol altına alınır. Eğer Dağ kontrol altında değilse, Onlar heykeli ḫu^uašīde nehir tarafından harau ağacının altına koyarlar. Buradaki anlatımdan da Ḫaluanna Dağının bir tarafında bir nehrin yer aldığı (aktığı) anlaşılmaktadır.

EN KUR^{TI} (Vs I 16 vd.)³³⁹ kendisine verilen sunuları Ḫaluanna Dağı'nın etrafında bulunan şehirlere getirir ki herhalde şehir derken Ḫaluanna Dağı'nın etrafındaki küçük yerleşimlerden bahsediliyordu.

³³⁸CIH: 525.

³³⁹EN KUR^{II}: Daddi, Mestleri, 1982, s. 451, 452.

Vs I 32-33'de Tanrının heykeli ertesi gün Yukarıya (Halıanna Dağından 1 günlük mesafede olan) Hakmiş'e taşınır.

Rs. IV 2-3'de Ertesi gün Onlar Hakmiş şehrinin tanrılarını eve (tapınağa) taşırlar. Ve tapınakta Onlar tanrının heykelini aşağıya götürürler. Hakmişte bulunan tapınağın yüksek bir yerde olduğu, yukarı çıkarılması ve aşağıya götürülmesi, ifadelerinden açıkça bellidir ve sol kenar 2. satırda fırtına tanrısı rahibinin Hakmiş'den aşağıya gittiğinin belirtilmesi de bunu destekler.

Hakmiş'teki bu bayram kutlamalarında Urišta şehri adamlarının yükümlülüklerinin çok fazla olduğu görülmektedir. Urišta'nın tanrıları içinde sonbahar ve ilkbahar bayramları kutlanıyor. Fakat, Metnin çoğu yerinin kırık olmasından hangi tanrılar için kutlandığı anlaşılmıyor.

Urišta şehri'nin de Hakmiş ve Halıanna Dağına yakın bir mesafede olması gerekir.

Bir de Sol kenar 1-5 satırlarda ve Sağ kenar 1-4 satırlar arasında Hakmiş şehriyle birlikte Sağır insanların konuştuğu şehir ve bu şehrin adamlarından³⁴⁰ da bahsedilmektedir.

KUB LVI 48 numaralı metinde,³⁴¹ IV. Tuthalya zamanında Nerik kültü çerçevesinde yapılan (EZEN ITU) ay bayramı tasvir edilmiştir.

³⁴⁰ LU U.HUB: Daddi, Mestleri, 1982, s. 572.

³⁴¹ V. Haas, Nerik, 1970, s. 288-289.

Metnin IV. Sütununun 20-25 satırlar arasında ay bayramında sunu verilen şehirler sıralanmıştır. Fakat (25-25 satırlar arası) metnin tam bu kısmı kırıklı olduğundan, bu kırık kısımda kalan şehirler ve bu şehirlere verilen sunular bilinmemektedir. Metnin kırık olmayan kısmında ise;

“Arpa ezmesi, (kızılçık buğdayından yapılmış nemli) un malt ve bira ekmeği, ekmeği [, Hakmiš şehri ülkesi ve de Havarkina şehri ülkesi [, Hakmiš şehri ülkesi ve de Havarkina şehri ülkesi [, Hattena şehri ülkesine verirler”.

“Hakmiš ülkesine 30 koyun [, İštahara ülkesine 30 koyun [, Hattena ülkesine 10 koyun [, (verilir.)”

20-22. satırlar arasında;

KURURU Hakmiš

KURURU Havarkin[a

KURURU Hattena

23-25 satırlar arasında

KUR Hakmiš

KUR İštah[ara

KUR Hat[tena

şeklinde bir sıralama ile karşılaşırız.

Birde Hakmiš ve İštahara ülkeleri için 30 koyun verilirken Hattena ülkesine 10 koyun verilmesi, Hakmiš ve İštahara'nın farklı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Muvatallı tarafından Yukarı Ülke'nin idaresi III. Hattuşili'ye verildikten sonra, etraftaki düşman ülkeleri isyana kalkışırılar. Caşgalar

(Piškuru, Išhupita, Daištīpašša, Durmitta ülkelerinin Gaşgaları Hitit şehir ve ülkelerine saldırırlar. Bu Gaşga istilasından sadece Hakkmiş ve İştahara kurtulur³⁴².

Hattuşili, kardeşi Muvatalli'nin; kendisinin idaresine verdiği şehirleri ve ülkeleri sayarken, bu ülkelerden –özellikle– Hakkmiş ve İştahara ükesini yaptığı hizmetlerine karşılık verdiğini belirtmektedir³⁴³.

Hattusili, Muvatalli tarafından kendisinin idaresine verildikten sonra yeniden yerleşmeyi sağladığı yerlerin Durmitta şehri, Ziplanda şehri, Hattena şehri, Hakkmişşa ülkesi ve İştahara ülkesi olduğunu bildirmektedir³⁴⁴.

Şimdiye kadar verdiğimiz bu metin örneklerine göre Hakkmiş-İştahara ikilisinin birbirlerine yakın yada sınır olabilecekleri sonucunu çıkartmak mümkündür. Fakat, VBOT 68'de³⁴⁵ bulunan AGRIG listesinde Hakkmiş ile İştahara arasında Tapikka, KBo IV 13³⁴⁶ Kurban listesinde ise Hakkmiş ile İstahara arasında, Taptika ve Kappišnanta bulunmaktadır.

KBo 1 58'deki şehir listesinde³⁴⁷;

³⁴² III. Hatt. Oto vs. II st. 14-16 trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 29/3, 1925 s. 16,17 H. Otten StBot, 24, 1982 s. 10-11.

³⁴³ III. Hatt. Oto Vs. II st. 53-63 trans. ve tercü. için bk. A. Göetze a.g.e. s. 20-21, H. Otten, a.g.e. s. 14-15.

³⁴⁴ III. Hatt. Oto Rs. III st. 31-35 tarns ve tercü. için bk. A. Göetze, ag.e. s. 26-27, H.Otten, a.g.e. s. 18-21.

³⁴⁵ CTH: 231.

³⁴⁶ CTH: 625.

³⁴⁷ CTH 238.

URU Adunuva, URU zašzišša, URU Šarišša, URU Šamuha, URU Hanhana, URU Tappagal, URU Hattena, URU Hakutahha ve URU Hakmiš geçmektedir.

Eğer bu listede belirli bir coğrafi güzergah izlendiyse, Hakmiš, yukarıda saydığımız şehirler geçildikten sonra varılan mahaldir. Burada Hanhana ve Hattena Hakmiš'den önce yer alır. Hattena ile Hakmiš arasında Hakmiš den önce Hakutahha şehri geçtiğine göre, Hakutahha şehri için Hattena ile Hakmiš arasında bir sınır şehridir diyebiliriz.

Muvatalli tarafından Hattuşili'nin idaresine verilen şehirlerin sıralamasında yine Hanhana ve Hattena³⁴⁸ Hakmiš'den öncedir.

III. Hattuşili dönemine ait bir başka metin olan ve Muvatalli tarafından III. Hattuşili'nin idaresine verilen şehirlerin sıralandığı KBo VI 29'da ise Hattena ve Hanhana Hakmiš'den sonra geçmektedir. Ayrıca; KUB XLIV 18'de³⁴⁹ ve KUB XI 28 (AGRIG Listesi)'de³⁵⁰ Hanhana KUB LVI 48'de³⁵¹ ve 2 BoTU 17A'da³⁵² ise Hattena Hakmiš'den sonra verilmektedir.

KBo XXII 73'de³⁵³ de Hanhana Hakmiš'den önce yer almaktadır.

³⁴⁸ III. Hat. Oto Rs. III. st. 31-35'e göre Hattena, III. Hatt. Oto Vs. II st. 53-63'e göre Hanhana ve Hattena Hakmiš'den öncedir.

³⁴⁹ St. 11-13 arasında.

³⁵⁰ Rs. IV st. 1-15 arasında

³⁵¹ Rs IV st 20-25 arasında.

³⁵² St. 36-39 arasında

³⁵³ Vs 1 st. 3-6 arasında

Bazı metinlere göre Hanhana ve Hattena'dan sonra Hakmiş'in geçmesi, bazı metinlere göre de Hakmiş'den sonra Hattena ve Hanhana'nın geçmesi aynı güzergahın farklı tarifini göstermektedir. Ayrıca Hattena, Hanhana ile Hakmiş arasında yer almaktadır.

KUB XLIV 18'de³⁵⁴ URUTaḥurpi, URUNerik, URUHakmiş, URUHanhana, URUKuruštama şehirleri verilmiştir. Hakmiş burada Nerik ve Hanhana arasında yer almaktadır.

KBo XX 23'de³⁵⁵ Hakmiş ve Nerik ile birlikte Tašta şehri, KUB LIII 21'de³⁵⁶ ise Haḡalkina şehri geçmektedir.

Bir bayram töreninin anlatıldığı KUB LIV 98'de³⁵⁷ Hakmiş yanında Haḡaruḡa Dağı geçtiğinden, bu dağın Hakmiş sınırları içerisinde veyahutta Hakmişe sınır olan bir dağ olduğunu söyleyebiliriz.

Fragmanter bir metin KUB XLVII 101'de³⁵⁸, URUZı , URUHalpa, URUHakmiş, URUTenase geçmektedir.

354 st. 9-14 arasında.

355 Vs, st 1-7, Rs st. 1-8 arasında.

356 st. 7'de.

357 st. 1-14 arasında.

358 st. 4-6 arasında.

Bir Rituel metin olan KUB LV 54 Vs I 58'de³⁵⁹ H_{ak}m_iš, Nerik ve Hašduva şehri fırtına tanrılarına Sarayoglanları tarafından (DUMU MEŠ.GAL)³⁶⁰ I GAL ve I NINDA.KUR4.RA verilir

Buradaki anlatımdan Hašduva şehrinde Hakmiş ve Nerik yakınlarında olduğunu düşündürmektedir.

I. Suppilulima dönemine ait KBo XIV 42'de³⁶¹ Hakmiş³⁶² Takkuptaša şehri ile birlikte geçmektedir.

Murşili dönemine ait KBo XIV20 6-27. satırlar arasında³⁶³ "Gašgalı düşman ise [şöyle konuştu. H]atti'n[in içinde bir salgın çıktı. [ve] bu [H]atti ülkesinin kentlerini yerle bir] etmeye başladı [Onlar x'den geldiler] ve H_{ak}m_iš'den Tahmutaru ülkesine karşı [ve x ülkesinden; x'den] H_{ur}šama ülkesine ve Tuḫmiara ülkesine karşı; [x 'den x'e karşı], Turmitta ülkesindeki Turmitta'dan ve Tapapanuua ülkesinin (x'inden) Tahara nehrine karşı"

Bu pasajdan anlaşıldığına göre, Hatti ülkesi içerisinde bir salgın çıktığı haberi üzerine yukarıda adları geçen şehir ve ülkeler Gašgalı

³⁵⁹ Vs I, st. 28-35 arasında.

³⁶⁰ DUMU MEŠ GAL: Daddi, Mestieri, 1982, s.

³⁶¹ Vs I st. 1-8 arasında.

³⁶² Bu metnin 12. satırında Babam Hannutti'yi ifadesi bulunmaktadır ki bu ifadeye göre binicilik öğretmeni olan ve muhtemelen prens olan Hannutti'nin Hakmişle bir ilişkisi olabilir mi? bilemiyoruz.

³⁶³ KBO XIV 20+44+KUB XXXIV 33-34 Vs I. CTH: 61 trans. tercü için bk. H. Ertem, Pala Tum(m) ona, 1980, s. 68 vd.

düşmanların kışkırtması ile isyan etmişlerdir. Hakmiş'ten Turmitta ülkesine giderken bu güzergah üzerinde yer alan şehirler ise KUR Taḫmutaru, KUR Huršama, KUR URU Tuḫmitara'dır.

Mursili hükümdarlığının 9. yılında³⁶⁴ Tegarama'da Nuanza ile karşılaştıktan sonra Harrana şehrine gidip orduyu tefiş etmekte ve daha sonra yıl kısalmış olduğundan Haiša'ya gitmeyerek Pigginaressa ülkesine ve İahriaşa Ülkesine gidip onları yendikten sonra Taptena'ya gelmiştir. Görüldüğü gibi Mursili (İsuua ile sınır olan) Tegaramada, Nuvanzayla karşılaşılıyor ki buna göre güney doğudan kuzey ve kuzeydoğuya doğru bir ilerleyiş mevcut görülmektedir. Metnin devamında Taptena'dan sonra Tarkumma şehrine varınca Tarkumma şehrini tamamen yaktığını duyan Taptenahlar, Hurşamalılar, Pikurziler ise Mursili'nin huzuruna gelip, onları mahvetmemesini, köleliğe almasını, kendilerini yaya ve harp arabalı savaşçıları yapmasını istemişler ve onun yanında savaşa katılacaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Mursili onları köleliğe alıp yaya ve harp arabalı savaşçıları yapmıştır. Ertesi gün ise yola çıkarak Haişehla şehrini ve Kantisisa şehrini tamamen yakmış ve sonra Hakmiş şehrine geri gelip (dönüp) oradanda Hattuşa şehrine dönerek, Ankuya şehrinde kışı geçirmiştir. Tegarama ülkesinden Hakmiş'e giden güzergah üzerinde Tegarama → Harrana → Pigginaressa → İahriaşa → Taptena

³⁶⁴ KBO IV 4 Rs III, s. 43-56, KBO III 4 Rs. 17-28, M. Forlanini, RIL, 126, 1992, s 296-297.

→Tarkuma →Taptena →Hursama →Pikurzi →Haisēhla → Kantışışa
 →Hakmiş (Dönüş →Hattuša →Ankuua) yer almaktadır.

Ertesi gün ifadesinden bu şehirler(in birbirlerine yakın) arasındaki mesafenin 1 günlük yol alabileceği düşünülebilir.

Bir Kehanet metni olan KUB VI 1 st. 39-46'da Hahani'den Hurna'ya Hurna'dan Kapipiša'ya, Kapipiša'dan Hakmiş'e, Hakmiş'ten Nerik'e gidilir. Fakat metnin devamında ise Nerik'ten Hakmiş'e, Hakmiş'ten Talmališa'ya geçilmektedir³⁶⁵.

Eski Hitit dönemine ait bir kurban listesi olan KUB XXXVI 120'de³⁶⁶ (Hattuša şehrinin) kral ve kraliçeleri için verilen kurbanlar bildirilmektedir.

Metnin 7. satırında Eski Hitit krallarından biri olan Huzziša, Hakmiş'li (LÚURU Hakmiş) olarak belirtilmektedir. Ona da diğer kral ve kraliçeler gibi 1 koyun ve 1 sığır kurban edilmektedir.

Hattuša'da tahta geçen kral ve kraliçeler arasında Huzziša'nın Hakmiş'li olarak belirtilmesi, Hakmiş'in Eski Hitit devrinde de önemli bir şehir olup, farklı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

³⁶⁵ Güzergahlar ve çıkartılan coğrafi sonuçların bk. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958 s. 225-251, H.G. Güterback, *JNES* 20 1961, s. 88 vd.

³⁶⁶ CTH: 661

KBo XIV 142 IV 14'de³⁶⁷ ki anlatımdan Hattusa'da Teşup ve Hepat kültlerine katılım gösteren şehirlerin URU Halap, URU Şapinuva URU Şulupaşsi URU Katapa ve URU Hakmiş olduğunu anlaşılmaktadır.

Kült için gerekli olan Hakmiş'den gelecek teslimattan ise LU KARTAPPU "arabacı" ünvanlı Karia isimli birisi sorumlu tutulmuştur.

Eğer bu metinde belli bir güzergah (yol), izlendiyse, oz aman Hakmiş; Şapinuva Şulupaşsi ve Katapa şehirlerini geçtikten sonra varılan bir mahal olabilir.

Nerik, Hantili zamanında Gaşgaların eline geçen ve daha sonraki Hitit kralları tarafından bir çok askeri sefer yapılmasına rağmen Gaşgaların elinden alınamayan ve imparatorluk devri krallarından Hattuşili tarafından tekrar ele geçirilinceye kadar Gaşgaların elinde kalan Fırtına Tanrısı'nın kült merkezi olarak tanımlanmaktadır.

Arnuvanda ve Aşmunikal aiftinin hükümdarlıkları zamanında Hititler için en büyük sorun Gaşgalar olmuştur. Merkezi bir otoriteye bağlı olmadan, bağısız boylar halinde yaşayan bu insanlar, Hitit devletinin başında gerçek bir belaydı. Bazen başkente değin inen bu yağmacı boylar ile anlaşmalar yapılmış, fakat bir boy diğerinin Hitit kralı ile yaptığı anlaşmayla kendini bağı saymadığı için, mutlaka bir tanesi saldırı halinde olmuştur. Gaşgalarla kuvvet zoruyla başa çıkamayan bu çift çareyi tanrılara

³⁶⁷ krş. H. Klengel, JCS 19 1965 87 vd. bk. CTH 698.

yakarmakta bulmuşlardır. Arnuvanda ve Aşmunikal çiftinin tanrılara yakardıkları Dua metninde³⁶⁸; Gaşgalardan yakınılırken ilk önce Gaşga saldırılarının önlenmesinin, tanrıların da çıkarları bakımından gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Bu duada Hititlerin bir diğey yakınma konusu ise, Nerik ve yöresindeki kentlerin Gaşgaların elinde olması yüzünden, Hitit panteonu içinde çok önemli yer tutan Nerik Fırtına Tanrısı'na armağan ve kurban yollanması, Nerik yerine Hakmiş kendinde kurulan Fırtına Tanrısı'nın tapınağına gönderilmek istenen eşyanın da yine Kaşga saldırılarından kurtulamamasıdır³⁶⁹. Amuvanda dini görevlerini yerine getirebilmek için Gaşgalar'la bir antlaşma yapmaya mecbur kalır ve onlara bir miktar hediye verir. Fakat yine de Gaşgalarla başa çıkamaz.

Nerik Gaşgalar'ın elinde olduğu için Fırtına Tanrısı için yapılması gereken bayramlarında Hakmiş şehrinde kutlandığı KUB XXXVIII 80'de anlatılmaktadır.

İmparatorluk devri krallarından Hattusili yorulmak bilmeyen gayretleri sonucu Nerik şehrini ele geçirerek burayı yeniden inşa etmiş ve burada yeniden yerleşmeyi sağlamıştır. Nerik şehri yeniden meskenleştirilince etraftaki düşman ülkelerinin hepsi Hattuşili'ye karşı cephe alır. Fakat Hattuşili ise yine üstün zekasını kullanarak bu düşman ülkelerinin hepsini Nerik şehrinden kovmuştur³⁷⁰.

³⁶⁸ CTH: 375 trans. ve terc. için bk. E. von Schuler, Kaskâer 1965, s. 160-162.

³⁶⁹ A.M. Dinçol, Eski Anadolu Uygarlıkları. Forlanını, RIL , 126, 1992, s 277-308.

³⁷⁰ KUB XXI 9.CTH: 90 trans. tercü. için bk. A. Ünal, TH 1/2, 1974, s. 8-3.

Başka bir kaynağa göre de, Hattuşili Nerik şehrine saldırdığında (orada bulunan Gaşgaların) Nerik şehrinin ekili ve ekilmemiş arazileri ile bağları ve bahçelerini mahvettiğini, Nerik şehri insanlarına hiçbir kötülük yapmadığını belirtmektedir³⁷¹.

Hattuşili tarafından Nerik şehri ve kuzeydeki şehirlerin Gaşgalı düşmanın elinden kurtarılması ile Nerik kültürde yeniden canlandırılmış oldu.

Hattuşili Nerik şehri fırtına tanrısının kendisinin beyi olduğunu ve bu sebeple Nerik'in fırtına tanrısının Hakmıš'te onu (kendisini) kral, Pudu Hepa'yı da kraliçe yaptığını da vurgulamayı ihmal etmemektedir³⁷².

Forlanini, Amuanda-Aşmunikal çiftinin Duasını mevcut yeni fragmanlarla tamamlamaya çalışmıştır. Fakat boşluk bir kısımdan sonra Gaşga isimleri ve bir dizi şehirde taparrıalleš "vali"³⁷³lerini de sıralamıştır. İlk dikkati çeken şey, bu eyaletlerin önemli şehirler listesi olmadığıdır. Çünkü belirli öneme sahip 9. merkezden 2 tanesinin adı vardır. Arnuvanda Gaşga komutanları ile bir dizi antlaşmalar yapıp onlara verdiği resmi görevler sayesinde Hattuşa-Hakmıš yolunun emniyeti sağlanmıştır.

E= KUB XLVIII 107+XXXI 72 Rs 1 ve KUB XLVIII 28.IV'de³⁷⁴ Gaşga isimleri ve taparrıallesleriyle birlikte zikredilen;

³⁷¹ KUB XXI 8 II st.1-14 (CTH: 90) trans tercü için bk. V. Haas, Nerik, 1970 s. 10 vd.

³⁷² KUB XXI 1 st. 1vd. CTH: 90 trans. tercü bk. A. Ünal, TH 1/2, 1974, s. 14-17.

³⁷³ Pecchioli-Daddi, Mestieri, 437.

³⁷⁴ CTH: 375.

İşkuruhaş, Tiyaşa, Pişunupaşsis, Ziharziş, Talmaliş, İşkalu-x[, Taḥani [(-), Kapir[uhas, Zikur.... şehirleri Hattuša-Hakmiş yolunu kontrol eden Gaşga merkezleri olup, bu listeden anlaşıldığına göre Zikur, Kapiruha'dan Hakmiş'e giden yolun üzerindedir.(yani Zikur, Kapiruha ve Hakmiş arasında yer alıp, onlara sınırdır)³⁷⁵.

Hattuşili, KUB XLVIII 119 numaralı metinde, Hakmiş şehrinde Purullia bayramını kutlayacağını belirttiikten sonra bu bayramda yapılanları anlatmaktadır.

Metnin 11-18 st. arasında mSahurunuva³⁷⁶ ve mLUGAL aš-DLANA'nın³⁷⁷ bu bayramdaki vazifeleri (görevleri) dile getirilmektedir.

Nerik'in Hitit hakimiyeti altında olmasına rağmen bu bayramın Hakmiş'de Nerik'in Fırtına Tanrısı için kutlandığı metindeki anlatımdan anlaşılmaktadır.

Ayrıca 9. satırda geçen "beyim tanrıyı Udruna şehrinden Nerik şehrine götürdüler" ifadesi; Udruna şehrinin Hakmiş yakınlarında olabileceğini göstermektedir.

³⁷⁵ Forlanini, RIL 126, 1992, s. 284-286.

³⁷⁶ mSahurunuva; Laroche, Les Nams, 1966 s. 153-4.

³⁷⁷ mLUGAL, DKAL; Loroche, a.g.e., s. 224.

Şehir	Görevlinin		Tanrı ve Tanrıcanın	
	Adı	Metin Yeri	Adı	Metin Yeri
Hakmiş	LÚ AGRIG	KBo VIII 124 Rs.4= KUB XI 28 IV 2; VBOT 68 III 7	D _U	KUB XXV 25 Vs. 2; KUB XXV 23 I. Rd. 2; KUB LII 55 Rs. 2,4. KUB XXV 21 Vs III 6; KUB LV 54 Vs. I 28;
	LÚ SANGA	KBo VI 29 I 25; KUB I 6 II 7	DINGIR MESH	KUB XLIX 34 r. Kol. 1; KBo IV 13 vs. 1 26; KUB XXV. 23 Rs. IV 2; KBo XIV 42 Vs 18;
	LÚ D _U LÚ KARTADDU	KUB XXVIII 98 Iv 3 KBo XIV 142 IV 14	DINGIR-LU MESH DINGIR- SAL MESH D _U U,SAL D _U heuaš D _U MAH D _U tethaf DINGIR LIM D _U Telpinu D _U Huuattasš	KUB VI 45=46 Vs II 55 KUB XXV 23 Vs. 1. 40 KUB XXV 23 Rs IV 62; KUB XXXII 87 Rs IV 19 KUB XXV 23 Rs IV 62; KUB XV 11 VS. II 8-%; KUB XVIII 60, 14-16; KUB XXV 23 Rs IV 61; KUB XXV 23 Rs IV 61;

Şehir	Kutlanan Bayramın	
	Adı	Metin Yeri
Hakmiş	EZEN AN-TAH ŞUMSAR Sonbahar ve İlkbahar Bayramları EZEN4 Purullifannatta EZEN ITU	KBo IV 13 Vs 1 26. KUB XXV 23 I-IV KUB XLVIII 119 KUB LVI 48 IV 21, 23; KUB LV 48 Vs I, 2- 19;
	EZEN-an EZEN (URUNerik) EZEN 1 EZEN ze-e-ni 1 EZEN TE-SI-la	KUB LIV 98, 2-14; KUB XXVIII 80 IV 5; KUB XXV 25 vs. 2; KUB XXXV 23 Rs IV 46; KUB XXV 21 Vs. III 6-8 KUB XXV 21 Vs. III 6-8

İştahara³⁷⁸

³⁷⁸ Metin yerleri ve lokalizasyonu için bk. H. Ertem, Dizin, 1973, s. 58-59; Del Monte-Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 150-151; 12GTC 6/2, 1992, s. 55; D. Cornil, Hethitica, X 1990, s. 37.

Lokalizasyon:

- Cavaignac, RHA? (1931) s. 108 →
- J. Garstang, AJA 47 (1943) 62 → (= Mitridotium)
- A. Göetze, RHA 15 (1957) 93 →
- Garstang-Gurney, Geogr. (1959) 18 → (Kerkenez Dağının doğusunda)
- Fr. Cornelius, RHA 13 (1959) 52 →
- Orientalia Ns 27 (1958) s. 230 →
- RHA 17 (1959) 110 →
- Bo 21 (1964) 14 →
- Anatolica I (1967) 76 →
- Gesch. (1973) 159 → (= Arapkir)
- E. Von Schuler, Kaskäer (1965) 19 → (=Hakmis/Amasya yakınında)
40. n. 235.
- H.ten Cate, Anatolica I (1967) s. 76 →
- V. Haas, Nerik (1970) 7 vd. →
- A. Ünal, TH, 3/1 (1974) 192 vd. → (Nerik şehrinin güneyinde)
- H. Otten, RIA V (1976-80) 208 vd. →
- M. Forlanni, SMEA 18 (1977) s. 204 f → ("Nella regionedi Karamağara
e di Çekerek")
- ASVOA 4.3 (1986) tav → ("Probabilmente il menticole
di Mamure)
- Hethitica VIII (1987) →
- 105 sqq
- J.Freu, Les Archives ... (1983) 175 sqq →

Metinlerden elde edilen bilgiler:

II. Murşili tarafından kaleme alınan ve babası Şuppiluliuma'nın kahramanlıklarını³⁷⁹ anlatan metin: Gaşga olaylarının anlatımıyla başlar. Şuppiluliuma ilk olarak athulişsa ve Tuḫupurpuna şehirlerini tahkim etti. Almina kentini ise tahkim etmek için zaptetti. Fakat ordunun içinde veba salgını olunca, bunu fırsat bilen Gaşgalar tekrar isyan ederler. Şuppiluliuma, Kuntia dağı; Şarapbüyüğü mḫimuli Şarita Nehri; Kumandan mḫannutti Parparra kentini tutarken; Istihkam askerleri ise Almina şehrini devamlı tahkim ediyordu. Gaşgalar bütün hitit garnizonlarına gece saldırılarıyla hücum ettiler. Fakat Gaşgalar düşmanlarının mukavemet gücünü yanlış hesapladıklarından, hiçbir kale kaybedilmedi ve Gaşgalar büyük kayıplarla geri püskürtüldü. Gaşgaların Şuppiluliuma'dan korkmaları bölgenin ileriki barışını garantiledi. Bunlardan başka Kaşula ülkesine gönderilen iki general esir ve hayvan ganimetleriyle birlikte, yani zaferle geri döndüklerinde Şuppiluliuma bütün Tumana vilayetini fethetmiş oldu ve tekrar Hitit İmparatorluğu'na bağladı³⁸⁰.

Athulişsa ve Tuḫupurpuna'nın tahkimatı ve daha sonrada Almina'nın fethinin amacının kaybedilen Tummana'nın yeniden kazanılmasını kolaylaştırmak olduğunu görüyoruz. metnin buraya kadar olan bölümünde Şuppiluliuma'nın Batı Gaşga gruplarına karşı yaptığı seferler anlatılırken,

³⁷⁹ Trans. tercü için bk; H.G. Güterback, JCS X, 1956 s. 90 vd.

³⁸⁰ KBO V 6 Vs I st. 1-39 trans. ve tercü. için bk. H. Ertem Pala-Tum(m)ana, 1980, s. 51-55.

Metnin devamında ise Şuppiluliuma'nın Doğu Gaşga grublarına karşı düzenlediği seferler dile getirilmektedir³⁸¹.

Kral kışı baş şehir Hattuša'da geçirdikten sonra ondan sonraki yılın seferi onu İstahara'ya götürdü. Çünkü, Bu Hitit ülkesi Gaşgalar tarafından zaptedilmişti. Şuppiluliuma'nın savaş yapmaya elverişli tüm mevsimi İstahara'yı düşmanlardan temizlemek ve İstahara içerisinde yer alan Manazıta ve Kalımuna'nında bulunduğu pek çok şehri tekrar inşa etmek için kullandı. İstahara bundan sonra imparatorlukta kaldı, ona ve oğluna üs olarak hizmet verdi ve herşeyden önce konumu nedeniyle Nerik'in daha sonraki alınmasında yararlı olabildi³⁸².

Şuppiluliuma'nın icraatlarının devamında Tutankamon'un ölümünden sonra (M.Ö. 1338) öncelikle önem kazanan Suriye seferleri cereyan etmektedir. Schuler, Tumanna ve İstahara'da birbiri arkasına yapılan Gaşga savaşlarını M.Ö. 1340-1339 yılına en çok da bundan bir yıl öncesine koyabileceğimizi belirtmektedir³⁸³. Şuppiluliuma-imparatorluğunun tüm nüfuz tedbirlerini güneyde (Ku. Suriye'de) yoğunlaştırırken kuzey cephesini sakinleştirebildi ve Gaşga akınlarını Hitit Ülkesi'nden uzak tutmak için gerekli müdafaa tedbirlerini yeterli kılabilirdi. Tumana ve İstahara'da emniyetli üsler oluşturuldu, cephe

³⁸¹ Bk. E. von Schuler, Kaskâer, 1965, s. 38 vd.

³⁸² KBO V 6 Vs I st. 40-50 trans. ve tercü. için bk. H. Ertem, Pala, Tum(m)ana, 1980, s. 51-55.

³⁸³ E. Von Schuler., Kaskâer, 1965, s. 40 vd.

gerisindeki başşehir hemen hemen hiç alınamaz hale getirilmişti; askeri sınır daimi üslerle kuvvetlendirilmiş ve Yukarı Ülke'ye nüfus etmiş olan Gaşgalar, Doğu'dan uzun süredir kazanılan zaferlerle, herşeyden önce Haiša'nın vasal devlet olarak kazanılmasıyla passifize edilmişti. Fakat Şuppiluliuma Gaşgalar konusunda yanılmıştı. Çünkü, kral Suriye'de iken doğu ve orta Gaşga bölgesinde bulunan İşhupitta'dan başlayarak diğer Gaşga gruplarına (ülkelerine) sıçrayan bir isyan oldu ve Gaşgalar sınır ülkelerini sadece mahvetmediler, aksine kusmen de hakimiyetleri altına aldılar³⁸⁴.

Metnin devamına göre³⁸⁵ (Şuppiluliuma'nın icraatlarına göre) hükümdar bunun üzerine gerekli karşı tedbirleri almak için tekrar kuzeye yöneldi. Şuppiluliuma, düşman bölgeyi doğudan batıya dolaştı ve Gaşga yerleşim yerlerini birbiri arkasına yendi. Metinde, Şuppiluliuma'nın Palhüişsa ve Kammana ülkelerini yaktıktan sonra İştahara üzerinden Hattena'ya oradanda [], ŞU dağına çıktığı, Teşita yerleşim yerini yakıp, Tahpilişa'yı yeniden inşa ettiği anlatılmaktadır. (Metnin devamında ise batıda yer alan kent ve ülkeler için yapılan seferler dile getirilir.)³⁸⁶

Şuppiluliuma'nın oğlu II. Murşili, hükümdarlığının 2. yılında Palhüişsa şehrine bir sefer düzenlemiştir. Palhüişsa şehrini yenip, şehri

³⁸⁴ (KBO V 6 Vs I st. 1-46/ bk. E. von Schuler, a.g.e s. 40 vd.

³⁸⁵ KUB XIX 13+14 (= 2BOTU 44+46) trans ve tercü. için bk. H. Ertem, Pala, Tum(m)ana, 1980, s. 79-83.

³⁸⁶ KUB XIX 13+14 st 1-54 arasında Suppl'nın seferleri; Palhuissa- Kommama- Istahara-Hattena [x]-su dağı, Tisita-Tuhpilisa-Tikukuva-Huina Dağı, Tihsina-Hauri [Marassantlia nehri-Tarita ülkesi (Doğudan başlayarak Batıya doğru giden) iskimatidir. Ayrıca bk. E. von Schuler, kaskäer, 1965, s. 41 vd.

tamamen yakıp yıldıktan sonra onun sığır koyun ve namralarını Hattuša'ya getirdi, yardımcı kuvvetlerde Muršili'nin ordusuna katılınca Palhuišša halkı karşı koyamayıp geri çekildi. Muršili yoluna devam ederek x'de karragah kurup İštahara Ülkesine geri döndü. Ve oradan (Palhuiššaya giderek) Palhuišša'nın hububatlarını kaldırıp Hattuša'ya götürdü. Sonra Kammama'lı insanlara bir (mektup) yazarak; "Pazzanaš ve Nunnutaš sizin içinize girdiler. Onları yakalayınız ve onları bana teslim ediniz. Eğer onları yakalamazsanız ve onları bana teslim etmezseniz, geleceğim ve sizi tamamen mahvedeceğim ve onları temizleyeceğim" dedi. Kommana insanları ise bunları işitince korkarak Pazzanna ve Nunnutta'yı öldürdüler. Kammama şehrinin insanlarını tekrar Mursili'nin hizmetine girdi. Mursili daha sonra Ankuua'ya giderek kışı orada geçirdi.

Gerek Şuppiluliuma'nın kahramanlıklarının anlatıldığı, KUB XIX 13+14'de ve gereke Muršili'nin 2. yıl seferlerinin anlatıldığı KUB XIV 15'de; Palhuišša, Kammama ve İštahara(→ Hattena)³⁸⁷ üçlüsünü bir arada görmekteyiz. Bu da bize İštahara'nın, Palhuišša ve Kammama ülkelerini geçtikten sonra varılan mahal olabileceğini göstermektedir³⁸⁸.

Muršili'nin saltanatının 25. yılında ise³⁸⁹ Šunupašši şehrine bir sefer düzenledi. Muršili, Šunupašši şehrini tamamen yakıp yıkarken, askerler namralarla birlikte Pittalaḫša'nın NA⁴hekur'unu tuttular. Fakat Muršili

³⁸⁷ KUB XIX 13+14'de Palhuissa Kamama ve İstahara'dan sonra Hattena'ya geçilmektedir ki bu nedenle İstahara'nın Kamamama ve Hattena arasında yereldiğini söyleyebiliriz.

³⁸⁸ Bk. M. Forlanini, RIL 126, s. 287-289.

³⁸⁹ KBO II 5 Vs I st. 1-19 arası tarns ve tercü. için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 180-183.

Pattalaḥṣa şehrini kuşatıp onlara boyun eğdirecekti, ancak onun için yıl kısalmıştı, bu nedenle şehri kuşatmaktan vazgeçip İştahara'ya geri döndü. Murşili İştahara'ya gelince Kalaşma'lı Appurru'nun savaşa başladığı haberini işitti. Bunun üzerine Hattuşa'ya geldi, askerler ve namralar ise Pittalaḥṣa hekurunu tutmaya devam ediyorlardı. İştahara'nın sınır koruma kumandanı (EN KUR KAL^{II})³⁹⁰ m_{x-x}-šiš den bahsedildikten sonra³⁹¹ metnin devamı kırık olduğundan bundan sonra cereyan eden olaylar hakkında kesin bir şey bilemiyoruz.

Nerik bölgesindeki askeri operasyonlardan bahseden³⁹² önemli bir dini metin olan KUB XXII 25 numaralı metnin³⁹³ incelenmesi ile özellikle Şunupaşši civarında (Gaşgalara karşı) kurulan ve Hattenzuua ve Nerik'e yönelen açık yolu içerir. Hareket sırasında kullanılması muhtemel üsler bir taraftan Şerişsa; Operasyonunun merkez görüntüsü bir kale olup "majestenin babası tarafından güçlendirilmiş alan" diye adlandırılan bu mahal, Hitit kontrolü altında bulunan merkez İştahara'ya çok uzak değildir³⁹⁴.

KUB XXII 25'deki³⁹⁵ güzergahları şu şekilde özetleyebiliriz³⁹⁶.

³⁹⁰ EN KUR-KAL^{II}: bk. Daddi, Mestieri, 1982, s. 455-457.

³⁹¹ Herhalde bu sınır koruma kumandanı Pithalahsa şehrine gidip asker ve namralara yardım ederek şehrin sığır koyun ve namralarını yakalayıp, hepsini Hattusa'ya getirdi.

³⁹² A. Göetze, RHA XV fas. 61 Paris 1957 s. 93.

³⁹³ M. Forlanni, RIL 126 1992, s. 282 vd.

³⁹⁴ M. Forlanini, RIL 126, 1992 s. 282-283.

³⁹⁵ Trans, tercü için bk. E. von Schuler: Kaskaer, 1965, s. 176-183.

³⁹⁶ M. Forlanini, RIL, 126, 1992, S. 282 VD.

2. Güzergah; Orduların,, Tīt []]. Šeriša güçlendirilmiş olan (gece?), Šunupašši ve Pittalaḥši'nin tahribi, güçlendirilmiş olan, gece Pikkauzza Kattaladdua, Daššenatta³⁹⁷, Kaštariḫapa (gece), Ḥatenzuya, Tappilušša, Gašga ülkesine ilerlemekten vazgeçiyor, Nerik (yeniden yapımı)

3. Güzergah; Ḥanḫana, Ḥattena, Katruma harabeleri (arazi) Pittagalašši (gece) Šunupašši ve Pittalaḥši'nin tahribi, güçlendirilmiş alan (gece), Daššenatta'nın tahribi, Ḥatenzuya, Tappilušša, Nerik (yeniden yapımı).

4. Güzergah; Ḥanḫana, Katnuma harabeleri (alan), pikkauzza, güçlendirilmiş alan (gece), Šunupašši'nin tahribi, Pittalaḥši, güçlendirilmiş alan (gece), Pikkauzza, İštaḫara, Nerik'e kadar olan Gašga alanı (yeniden yapımı).

5. Güzergah; Ḥanḫana,, Pikkauzza (alan), Pittagalašša, (alan), Šunupašši ve Pittalaḥši'nin tahribi, güçlendirilmiş alan (gece), İštaḫara'da, Nerik'de (yeniden) yapımı)

6. Güzergah; Ḥanḫana,, Katruma harabeleri (alan), Pittagalašši (gece), Šunupašši ve Pittalaḥši'nin tahribi, güçlendirilmiş alan (gece), Pikkauzza? İštaḫara, Nerik (yeniden yapımı)

7. Güzergah; 4. benzer

³⁹⁷ m Temettis-ma-kan ANA ERIN MES HI-A SA[HURS]AG ha-[har-ya] H.G. Güterbock, JNES 20, 1961, s. 94 a.n.v. 44.

8. Güzergah; 4. benzer

Görüldüğü gibi operasyonlar Šunupašši civarında gerçekleşmektedir. kullanılan her bir mahal ve günlerin birbirini izlemesi (yani zaman) açıkça bellidir. Operasyonun başarı ile tamamlanması, yani Nerik'e İštahara yolu ile ulaşma imkanı ve onun yeniden yapılması her bir defasında aynı formülle tekrar edilmektedir³⁹⁸

KUB XXII 25'de bulunan bu benzer vs. güzergahlar mahallerin coğrafi ilişkilerini, merkezlerin birbirleri ile olan bağlantılarına ve aynı yörenin bilinen vs. mahallerini de göstererek, "doğu" tarafına yönelen bu ulaşım bağının, merkezi olan Hitit eyaletlerinin Nerik ile olan bağlantılarını açıkça belirtmektedir³⁹⁹.

KUB XXII 25'de görülen Šunupašši, Pittalaḫši ve İštahara üçlüsünü⁴⁰⁰, Murşili'nin 25. yıl seferlerinin anlatıldığı metinde (KBo II 5 de) de görmekteyiz.

Dini bir metin olan KUB XLIX 100'de Kammama'ya yakın olan İškuru ve İŷgamaḫa'ya karşı yapılan bir kış savaşını tasvir eder. [Ne zamanki majeste] İškuru ülkesine bir sefer yapar, Ḫarpušta Ülkesine iner []. İštahara ülkesine saldırır. Fakat dağlarda olduğu zaman [Kar yağar?, kamp kurar] burası Majestelerinin babasının güçlendirdiği alandır..... İšku(ruh)

³⁹⁸ M. Forlanini, RIL 126, 1992, s. 284.

³⁹⁹ M. Forlanini, RIL 126, 1992 s. 284.

⁴⁰⁰ KUB XXII 25'de (bu üçlünün arasında daha doğrusu) Pittalahsi ile İstahara arasında Pikkauzza bulunmaktadır.

ülkesine girer..... Zunti (veya Unti?-Unta şehrinin ülkesini)'yı tahrip eder, sonra çıkar ve ne zaman”

KUB XLIX 100('de Iškama ve Harpušta'nın görülmesi bir başka dini metin olan (A) KUB XXII 51 "(B) KUB 1 108'deki güzergahla karşılaştırmaya götürür. Çünkü, KUB XLIX 100'de Iškuru ve Işgamaha ülkesinden Harpušta ülkesine, oradan da Ištahara ülkesine saldırması, ayrıca (A) KUB XXII 51 "(B)KUB 1 108'de ise Kammama'dan sonra Harpušta'ya gidilmesi, Harpušta Ülkesinin Kammama ve Ištahara arasında olabileceğini göstermektedir⁴⁰¹.

Şuplulluma, dönemine ait tarihi bir metin olan KUB XLVIII 82'de⁴⁰². Anzillia, Kalimuna, Ištahara ve, Hurma şehirleri sıralanmaktadır. Ištahara burada ise Kalimuna ile Hurma şehirleri arasında yer almaktadır. Metnin fragman halinde olması nedeniyle bu coğrafi yer adlarının sıralanış sebebini bilemiyoruz.

KUB XXXI 35 +XXIII 36 (I st. 1-8)'de ise Şapınuşa şehri ile Ištahara şehri bir arada görmekeyiz. Metin çok küçük bir fragman olduğundan Ištahara'nın Şapınuşa ile olan ilişkisinin ne olduğunu göremiyoruz.

⁴⁰¹ M. Forlanini, RIL 126, 1992 s. 288-290.

⁴⁰² KUB XLVIII 82'de st. 2-11.

IV. YUKARI ÜLKE (KURURU UGU^{TI})'NİN TARİHİ

A) "Yukarı Ülke" (KURURU UGU^{TI}) 'yi yöneten kişiler

Eski Hitit dönemine tarihlenen kaynaklarda Yukarı Ülke (KURURU UGU^{TI}) ifadesine rastlanmazken, Yukarı Ülke hakkında elde ettiğimiz ilk bilgiler Maşat mektuplarına dayanmaktadır. Maşat mektuplarındaki anlatımlara göre Yukarı Ülke Orta Hitit döneminde (III. Tuthalya) Hitit kralının idaresi altında olmalıdır¹.

Suppiluliuma'nın vesikalarında III. Tuthalya'nın Yukarı Ülke'de ikamet ettiğinin belirtilmesi ve Onun oğlu Şuppiluliuma ile birlikte Yukarı Ülke'den hareketle Gaşgalılara ve Azzı-Haşaşalılara karşı yaptığı seferlerin kaydedilmesi nedeniyle Yukarı Ülke'nin ilk önce III. Tuthalya daha sonra da Şuppiluliuma tarafından yönetildiğini düşünmek pek yanlış olmayacaktır².

¹ S. Alp, HBM, 1991, s. 8.

² KBO XIV 3 Rs III st. 9-27; KUB XIX 10 Vs. I st. 7-12; KUB XIX 11 Vs. I st. 2-19.

Ne Tutḥalya ve Şuppiluliuma döneminde ne de Murşili döneminde Yukarı Ülke'nin idaresinin herhangi bir kimseye verildiğini gösteren bir delil elimizde mevcut değildir. Çünkü, Murşili hükümdarlığın 2.7. yılında³ (Piḥḥuniḫa'nın) Tiptiḫa Ülkesi'nin Yukarı Ülke'ye saldırılar düzenlemesi üzerine Tiptiḫa ülkesine yapılan seferde bizzat kendisi önderlik yapmıştır.

Murşili, Pala ve Tummana'nın idaresini Hutippiḫanza'ya verirken Yukarı Ülke'yi bizzat kendisi idare etmektedir⁴.

Yalnız Murşili hükümdarlığın 9. yılında⁵ kendisi Kizzuyatna'da iken Azzi-Haḫaša ülkesi Yukarı Ülke'ye saldırılar düzenleyince, daha evvel yaya ve harp arabalı savaşçıları başlarında Şarap Büyüğü (GAL GEŠTIN)⁶ Nuḫanza olmak üzere Yukarı Ülke'de bıraktığını belirterek, Nuḫanza'ya bir haber gönderip yardıma gitmesini istemektedir.

Görülüyor ki Murşili kendisi Kizzuātna'da iken Yukarı Ülke'nin idaresini kısa bir müddet için Nuḫanza'ya vermiştir.

³ (2. yıl) KBo III 4 Vs. I st. 49-53; KUB XIV 16 Vs I st. 25-30. (7. yıl) KBo III 4 Rs. III St. 67-95; KUB XIV 17 Vs. II st. 31-35.

⁴ KBo II 5 Rs. IV st. 18 vd. (A. Götze, MVAeG, 38 1933, s. 190 vd; H. Ertem, Pala Tum(m)ana, 1980, s. 49-50) KBo V 8 Vs. II st. 20-22 (A. Götze, a.g.e., s. 152 vd.; H.Ertem, a.g.e. s. 56-60.

⁵ KBo III 4 Rs. IV. St. 16-21; KBo IV 4 Vs. II st. 16-75.

⁶ GAL GESTIN: Ordunun başkomutanı olan kral bir sefere çıktığı zaman yani ordunun başında bulunmadığı durumlarda (sefer, bayram, tören gibi) Ordunun yönetimini üst rütbelli bir subaya vermektedir. İşte bu ünvan Sümerce GAL GESTIN "Şarap Büyüğü" olarak ifade edilmektedir. Ayrıca bk. Daddi, Mestieri, 1982, s. 535-537.

Daha sonra Muvatalli zamanında Yukarı Ülke'nin yöneticisi olarak Hattuşili ve Arma-datta karşımıza çıkmaktadır⁷.

Hattuşili küçük bir çocuk iken çok ağır bir hastalık geçince Babası Mursili de onu Baş Katip (GAL DUB-SAR)⁸ Mittannamuua'ya⁹ teslim etti. Eldeki metinler, Mittannamuua kraliyet ailesine karşı çok sadık bir insan olduğundan Hattuşili'yi bu ağır hastalıktan kurtarmıştır, yorumunu getirmektedir¹⁰.

Hattuşili sağlığına kavuştuktan sonra KUSKA.TAP.ANŞE "dizgin tutucu"¹¹ görevini üstlendi. O, babası Mursili'nin ölümü ve kardeşi Muvatalli'nin tahta geçmesi üzerine kardeşinin huzurunda EN KARAS "karargâh beyi, ordu komutanı"¹² oldu¹³.

Muvatalli Hattuşili'nin üstün yeteneğinin farkında olduğundan Onu GAL MESEDİ "Baş Mesedi"¹⁴ olarak tayin edip, Hatti Ülkesi ile Gaşga ve Azzi-Halaşa bölgesi arasında tampon bölge vazifesini gören Yukarı Ülke'nin

⁷ III. Hatt. Oto Vs. I st. 22-27; KUB XXI 17 Vs. I st. 1-8.

⁸ GAL DUB-SAR: Daddi, a.g.e., s. 525-527.

⁹ Mittannamuya, A. Archi: OA 13, 1973, s. 210 a.n. 7.

¹⁰ BO IV 12 Vs. I. st. 5-12 Bu hastalık konusunda bk. A. Ünal, TH 4 1974, s. 45 vd.

¹¹ KUSKA.TAP.ANŞE: J. Friedrich, HW, 1952, s.

¹² EN KARAS: Daddi, a.g.e. s. 476.

¹³ III. Hatt. Oto Vs I st. 9-24. Ayrıca bk. A. Ünal, TH 4, 19764, s. 30, 41. vd.

¹⁴ GAL MESEDİ: Kralın kardeşine verilen bir ünvanıdır. O, kral ve karlıçe ile beraber resmi dökümanlara imza atar, devlette kraldan sonra en yüksek mevkiliye sahiptir. Hattuşili'nin yaptığı gibi GAL MESEDİ'ler kral öldükten sonra tahtı ele geçirebilmek için harekete geçerlerdi. Askeri memurlarla yakın ilişki içerisinde idiler. Yani kral ile diğer memurlar arasındaki bağı oluşturlardı. Bk. Bin Nun, RHA, XXXI, 1973, s. 5-25; Daddi, Mestieri, 1982, s. 548-555.

idarecisi yapmıştır¹⁵. Muvatallı Mısır firavunlarının toprak istekleri yüzünden başkenti Dattaša'ya nakletmiş, giderken beraberinde Hatti ülkesinin tanrılarını ve insanlarını da oraya götürmüştür¹⁶.

Hattuşili'den önce Yukarı Ülke'yi Zıda'nın¹⁷ oğlu Arma-datta¹⁸ yönetiyordu. Zıda, II. Şuppiluliuma'nın kardeşi olup, GAL MEŞEDİ görevi yapmaktaydı. Murşili tarafından Pala ve Tummana'nın idaresi verilen Hutuplianza da¹⁹ Zıda'nın oğluydu²⁰. Hutuplianza metinlerde GAL MEŞEDİ olarak değil de DUMU.LUGAL²¹ olarak geçmektedir²². Armadatta'nın GAL MEŞEDİ veya DUMU.LUGAL olduğuna dair elimizde herhangi bir kayıt bulunmadığından onun hangi ünvanla Yukarı Ülke'yi idare ettiğini bilemiyoruz. Fakat şu da bir gerçek ki Armadatta bu ünvanlardan birini üstlenerek Yukarı Ülke'yi idare etmiş olmalıdır. Çünkü kraliyet ailesinden olan kişilere GAL MEŞEDİ ve DUMU.LUGAL ünvanları verilmekteydi²³.

Hattuşili ve Armadatta arasındaki ilişkiyi (çekişmeli günleri) şöyle özetleyebiliriz: Tanrıca İstar'ın ve kardeşi Muvatallı'nın Hattuşili'ye olan

¹⁵ III. Hatt. Oto. Vs I st. 22-27, KUB XXI 17 vs. I st. 1-8 Ayrıca bk. A. Ünal, TH, 4, 1974, s. 30.

¹⁶ III. Hatt. Oto. Vs I st. 75-76, Vs. II st. 52-53. Ayrıca bk. A. Ünal, TH 4, 1974, s. 31.

¹⁷ mZıda: E. Laroche, Les Noms, 1966, s. 211, Hethitica IV, 1981, s. 51.

¹⁸ mArma-datta: E. Laroche, a.g.e. s. 40 a.g.e. s. 19.

¹⁹ mHutuplianza: E. Laroche, a.g.e. s. 73, a.g.e. s. 17.

²⁰ BO II 5 Rs IV st. 18 vd.; KBo V 8 Vs. II, St. 20-22.

²¹ DUMU-LUGAL: Daddi, Mestleri, 1982, s. 503-512.

²² KBo V 8 II. st. 18-19, KUB XIV 29 Vs. I St. 13.

²³ Bk. Bin Nun, RHA XXXI, 1973, s. 25.

sevgisi ve iyiliği karşısında insanlar onu kıskandılar. Armadatta ve diğer insanlar ona kötülük yapmaya başladılar²⁴. Armadatta, Muvatalli ve Hattuşili'nin Mısır meşgul olmasını fırsat bilerek eşi ve oğlu Şipa-ziti ile birlikte Hattuşili için büyü yapıp Tanrıca İstar'ın şehri olan Samuha'yı sihirle donattı²⁵. Bunun üzerine Muvatalli Hattuşili'yi mahkemeye çağırdı. Hattuşili ise rüyasında İstar'ı gördüğünde Tanrıca İstar ona korkmamasını ve ona bizzat kendisinin koruyacağını söylemiştir. Böylece Hattuşili bu insanların iftiralarından temizlenmiş oldu. Muvatalli ise Armadatta'nın oğlu Şipa-ziti'nin²⁶ suçlu olmadığını da belirtti. Muvatalli Hattuşili'yi Armadatta'ya karşı üstün tuttuğu için aralarında tekrar bir sorun çıkmadı. Hattuşili, hem aralarında kan bağı (akrabalık) olması, hemde onun çok yaşlı olması nedeniyle acıyarak Armadatta'yı oğlu Şipaziti ile birlikte serbest bıraktı. Karısını ve diğer oğullarını ise Alaşila'ya gönderdi²⁷.

Hattuşili Armadatta'nın mirasının yarısını alarak (Şipaziti kesinlikle bozguna uğratıldığında)²⁸ İstar'a verdi. Hattuşili Şipaziti'yi affederek ona karşı şefkat göstermesine rağmen yine de Tanrıca'ya başvurma ihtiyacını hissetti. Çünkü o kendi kendine Armadatta'nın topraklarının bir

²⁴ III. Hatt. Oto. Vs. I st. 27-34, A. Göetze, MVAeG/29, 3, 1925, s. 8 vd; H. Otten, StBoT 24, 1981, s. 6 vd.

²⁵ III. Hatt. Oto Vs. II st. 74-79, A. Göetze, a.g.e. s. 22 vd., H. Otten, a.g.e. s. 16 vd.

²⁶ mŞipa-ziti: E. Laroche, Les Noms, 1966, s. 163, Hethitica IV, 1981, s. 39.

²⁷ III. Hatt. Oto. Rs. III st. 14-30, A. Göetze, a.g.e s. 24 vd., H. Otten, a.g.e. s. 18 vd. Ayrıca bk. A. Ünal, TH, 4 1974, s. 32 vd.

²⁸ III. Hatt. Oto. Rs. III st. 29 vd. Rs. IV 66, KUB XXI 17 Vs. II st. 1 vd. A. Göetze, a.g.e. s. 24 vd. H. Otten, a.g.e. s. 18 vd.

kısmından mahrum edilmesi fikrinden sorumlu idi. Muvatalli'yi bütün bu eylemlerin şahidi olarak çağırıp şunları söyledi. "Ben almadım Armadatta'nın topraklarının yarısını aldım ve diğer yarısını Amadatta'ya geri verdim, o zaman kardeşimden önce Şamuha'nın İstar'ının senedini aldım ve Urikina'da O'na tapınaklar inşa ettim. Ona (İstar'a) Armadatta'nın mirasını verdim. Armadatta'nın miras meselesi için rüyada Tanrıça İstar bana göründü ve mirasın yarısını saptadı, ben onu değiştirmedim"²⁹. Bu mahkemede Armadatta oğulları ve karısı ile birlikte suçlu bulunmuştur³⁰.

Hattuşili önemli bir kimse olan Armadatta'nın ailesi ile kendisini muhalif bir pozisyona getirmiş, Yukarı Ülke'nin idaresini alarak bu ailenin yerine kendisi geçmiş ve tahta çıkışının öncülüğünü oluşturmuştur.

Hattuşili'nin Gaşgalarla yaptığı mücadelede başarılı olması ve Muvatalli'ye Kadeş savaşında yardımcı olması üzerine daha önce Yukarı Ülke (sınırları içerisinde yer alması gereken) mahallerin idaresini Hattuşili'ye veren Muvatalli, şimdi ise onu Hakmiş ülkesi kralı, Puduhepa'yı ise Hakmiş Ülkesi kraliçesi yaptı³¹.

²⁹ KUB XXI 17 Vs. II st. 1-10.

³⁰ III. Hatt. Oto Vs. II st. 77 vd. Rs. III st. 17 A. Göetze, MVAeG, 29,3, 1925, s. 24 vd. Urikina için bk. A. Ünal, TH 4, 1974, s. 91 vd. H. Otten, StBOT 24, 1981, s. 16 vd. Ayrıca bk. A. Archi, SMEA XIV 1971, s. 188 vd.

³¹ III. Hatt. Oto Rs. III st. 12-13. A. Göetze, a.g.e. s. 24-25, H. Otten, a.g.e. s. 16-17 A. Ünal, TH 4, 1974, s. 133 vd. (Hattuşili'nin Hakmiş Kralı olduğu ifadelerinin geçtiği metinler).

Hattuşili, gerek Murşili'nin gerekse Muvatalli'nin birçok seferler düzenlemesine rağmen alamadığı Nerik kentini fethetmiştir³². Nerik, Eski Hitit Krallığı zamanından beri Fırtına Tanrısının kült merkezi idi. Hitit Krallığı ise Nerik'in Fırtına Tanrısına bağlı idi, yani ülke fırtına Tanrısına aitti³³.

Hattuşili, İstar tarafından korunmasının yanında Nerik şehrinin sahibi olarak Hitit Dininin orjinal değerlerini Hitit kültürüne bağlayarak korumaktadır³⁴.

Hattuşili bizzat kendisini Nerik'in Fırtına Tanrısı'nın gözdesi olarak takdim etmektedir³⁵.

Hiç şüphe yok ki Hakmiş Yukarı Ülke'nin en önemli merkezi olarak kaldı, Nerik ise eski dönemdeki önemini yeniden kazandı³⁶. Nerik kültüne verilen önem Tuthalya'nın (babası Hattuşili'nin çalışmalarını devam ettirmek için) gösterdiği çabalar ile ispatlanmaktadır³⁷. Ayrıca Hattuşili oğullarından birine Nerikkaili³⁸ adını verdi, bu ad Nerik'e ait anlamına gelmektedir.

³² III. Hatt. Oto. Rs. III st. 45 vd. A. Göetze, a.g.e. s. 26 vd. H. Otten, a.g.e. s. 20 vd.

³³ A. Archi, *SMEA XIV*, 1971 s. 194-195.

³⁴ A. Archi, a.g.e.s. 194,-195.

³⁵ KUB XXI 11 Rs. st. 5 vd.

³⁶ V. Haas, *Nerik*, 1970, s. 6 vd.

³⁷ V. Haas, a.g.e. s. 337.

³⁸ Nerikkaili: E. Laroche, *Les Noms*, 1966, s. 130.

Hattuşili tüm dinsel elemanları kullandığından onu tahta taşıyan olayları güya kurumlaştırmak için, oğlu Tuthalya'yı (varis olarak) Nerik'in Fırtına Tanrısı'nın rahipliğine atadı³⁹ (yağlama töreni ile) ve Şamuha'nın İstar'ına karşı yükümlü kıldı⁴⁰

Hattuşili'nin Yukarı Ülke'yi yeniden fethetmesi, Hakmiş'de kral olarak göreceli bir barış ve bolluk dönemini sağlaması onun idarecilik kapasitesini göstermektedir⁴¹.

Archi, Hattuşili'nin politikasını Muvatalli'nin politikası ile zıt olarak göstermekte ve O'nun, çok fazla önem verdiği Mısır ile olan ilişkileri diplomatik yollarla çözmek için kardeşinin başarılarını kullandığını ve Suriye'deki dengeyi devam ettirmek için Amurru tahtına Benteşina'yı yeniden getirdiğini belirtmektedir⁴².

Hattuşili'nin Urhi-teşup ile olan ilişkilerinden kısaca bahsedecek olursak; Hattuşili, kendisi Yukarı Ülke'nin merkezi olan Hakmiş'de kral iken, kardeşi Muvatalli'nin ölümü üzerine yeğeni Urhi-Teşup'u Hatti Ülkesi'nde kral yaptı. Ancak Hattuşili bundan sonra şöyle anlatır: "Urhi-Teşup tanrının lütfunun Hattuşili'ye karşı olduğunu görünce onu kıskanmış ve kötü şeyler planlamıştır". Ayrıca Muvatalli tarafından III.

³⁹ KUB XXV 21 Rs. III st. 13 vd., E. von Schuler, Kaskäer, 1965, s. 186 vd. KUB XXXVI 90 Rs. 15 vd. V. Haas, a.g.e. s. 176 vd.

⁴⁰ III. Hatt. oto. Rs.IV st. 76 vd. A. Göetze, MVAeG, 29,3 1925, s. 38 vd. H. Otten, SIBOT 24, 1981, s. 28 vd. bk. A. Ünal, TH, 4, 1974 s. 34 vd.,

⁴¹ A. Archi, a.g.e., 1971, s. 196.

⁴² A. Archi, a.g.e. s. 197.

Hattuşili'nin idaresine verilen ülkelere saldırmıştır. Kavgayı Urhi-Teşup başlattığı için Tanrı'nın kararıyla Hattusili galip gelmiş yani Urhi-Teşup Hattuşili'ye tabi kılınmıştır⁴³.

Hattuşili'nin Urhi-Teşup ile alakalı olarak vermek istediği imaj kendisinin Hatti tahtına meşru bir şekilde oturduğunu belirtmektedir⁴⁴.

Şunu da söylemek gerekir ki Hattuşili, Otobiyografisinde kardeşine olan bağlılık ve devamlılık motifini sık sık belirtmektedir. Hattuşili Muvatalli'ye yönelik sadakatinden gurur duysa da, tanrılara yönelik dindarlığı ve şahsî başarıları onun adil davrandığı ve tanruların lütfunu kazandığı inancını gösterse de, kendisinin meşru bir kralın yerine zorla geçmesi ve babadan oğula geçen tahta çıkış düzenini bozması ile krallığın dayandığı Hitit sosyal düzeninin bir normunu ihmal etmiş olmaktadır⁴⁵.

Dolayısıyla onun oğlu IV. Tuthalya bile babasının eylemlerini uygun bulmamakta ve her durumda bu prensibe saygı göstermek gerektiğini belirtmektedir⁴⁶.

Pudu-hepa bu olayların sonununda tanruların ona yakınlık göstermemesine neden olduğunu biliyordu. Kendisi Arinna'nın tanricasına

⁴³ III. Hatt. Oto Rs. III st. 36 vd. A. Göetze, MVAeG, 29,3 1925, s. 26 vd. H. Otten StBOT 24, 1981, s. 20 vd. Ayrıca bk. A. Ünal, TheH, 4, 1974, s. 34 vd.

⁴⁴A. Archl, SMEA XIV, 1971, s. 200 vd.

⁴⁵A. Archl, a.g.e. s. 209-210 79.

⁴⁶ KUB XXII 1 Vs. II st. 26-29 (CTH: 105) A. Archl, a.g.e. s. 200 vd.

bu olaylar da hiç bir rolünün olmadığı, KUB XXI 27 III st. 14-20'de belirtmektedir.

Bilindiği gibi Gaşgaların dizginlenmesi, Nerik'in yapılanması, bütün Yukarı Ülke'de yeniden organizasyonun sağlanması ve tüm ülkede emniyetin sağlanması Hattuşili'nin en büyük başarılarıdır.

Ayrıca Hattuşili'nin yaşlı Armadatta'ya ve oğullarına yönelik nezaketi, Urhi Tesup'a gösterdiği nezaketi, Muvatalli'ye olan saygısı ve İstarın önünde kul (köle) olması onun ahlakî özelliklerini ortaya koymaktadır. Bir de Hattuşili ve Pudu-hepa'nın siyasi mücadelenin temelini oluşturan olayları dinsel düzleme transfer etmesi, onların tüm ömürlerini politik bilinçle geçirdiklerini göstermektedir⁴⁷.

Hattuşili başka bir metinde, Yukarı [Ülke'nin], Pala[nın] ve Tu[man]na'nın sorumluluğunu Tuthalya'ya vereceğini, Oğlunu Şamuha'nın İstarına vergi ödemekle yükümlü kılacağını, oğlu ve torunlarının bu vergiyi Şamuha'nın İstarı için saklayacaklarını belirtmesi, Hattuşili'den sonra Yukarı Ülke'nin idaresinin IV. Tuthalya'ya devreldiğinin göstergesidir⁴⁸.

B. Yukarı Ülke (KUR^{URU} UGU^{TI})'nin Tarihi ve Siyasi Önemi

⁴⁷ A. Archi, SMEA XIV, 1971, s. 188 vd.

⁴⁸ KUB XXIII 127+ KBo VI 29+Rs III 2-8.

Yukarı Ülke, Hitit ile Azzi-Haiaşa ve Gaška toprakları arasında bir tampon bölge olarak başkent Hattuşa ve civarındaki Hitit kentlerini –ki bunlara merkez eyaleti veya Hatti Ülkesi demek mümkün görünmektedir– Kuzey ve Kuzey-Doğu’da olduğu kabul edilen Gaşkalı ve Azzi-Haiaşalı düşmanlardan korumakla görevli idi⁴⁹.

Yukarı Ülke Maşat metinlerinin büyük bir bölümünün alt olduğu Orta Hitit döneminde Hitit bölgesi içerisinde yer almaktadır⁵⁰. Bu metinleri incelediğimizde: GAL LÚ.MEŠİŞ “Mareşal”⁵¹ tarafından Kaşşu’ya gönderilen 71. numaralı Maşat mektubunda⁵², “sen bana şöyle yazdığınan, benim beyim aşağıya gittiğinde Gaşgalılar devamlı şöyle söylerler. Eğer GAL LÚ.MEŠİŞ “Mareşal” aşağıya gelirse barış yapacağız ve bana onları birkaç kez yazdığında, sen bey değil misin? Ayrıca seni UGULA NIMGIR ERİN MEŠ⁵³ “teftiş askerlerinin başı” olarak çağırırsınlar, (tabiki ben Mareşal olduğum sürece) ve bana herhangi bir dalkavukluk edersen, senin elçilerin bulunmadığından sen bana dalkavukluk yapıyorsun ve sen büyük bey değil misin? ve bana eğer Karahna şehri askerlerini, İşhupita şehri askerlerini, Şakdunuğa dağı askerlerini, ninişankuğa şehrine

⁴⁹ T.R. Bryce, *Tel Aviv*, Vol: 13-14, Sayı 1, 1986-87, s. 85-102.

⁵⁰ S. Alp, *HBM*, 1991, s. 8.

⁵¹ GAL LÚ-MEŠİŞ, *Dattı, Mestleri*, 1982, s. 538-539.

⁵² *Trans. tercü için bk. S. Alp, HBM, 1991, s. 254-257.*

⁵³ UGULA NIMGIR ERİN MEŠ: *Dattı, Mestleri*, 1982 s.

nakletmezsen ve sana geleceğim ki o zaman Hattilller'de sana hesap sormak için gelirler. İşte bu tableti sana hangi gün gönderdiysem, o gün Yukarı Ülke'nin askerlerini de çekip götürdüm. Ve bana adı geçen orduyu derhal gönder" anlatımı yer almaktadır. Majeste'nin mKaşsu⁵⁴ ve mPulli'ye⁵⁵ gönderdiği bir başka maşat mektubunda⁵⁶; "Majesteleri, kendisinin nezdinde olan Yukarı Ülke'nin ve Ishupita Ülkesi'nin birliklerini göndereceğini" bildirmektedir.

Majeste'nin (ismi belli olmayan birisine) yazdığı Maşat mektubunda ise⁵⁷, Majeste kendisi Hattuša'da iken Yukarı Ülke'de acilen halledilmesi gereken bir olay ortaya çıkması sonucu o zaman Yukarı Ülke'de görevli olan kim ise ona yardım etmek üzere Tapallia'nın⁵⁸ erkek kardeşini Yukarı Ülke'ye gönderdiğini belirtmektedir. Mektubu gönderdiği görevliden Yukarı Ülke'ye gitmesini istemektedir. Metnin devamında: Onun Haşa ülkesine giderek yerinde düzenleme yapmasını, onlar Majeste'den (destek) yardım isteyeceklerinden onun askerleri seferber etmek için gitmesini ve Yukarı Ülkenin, İshupita, Şakkaddunuğa (Dağı), Şanañuitta [] x, Tupazzia, Lauazantia ve İsuğa ülkelerinin

54 mKassu: S. Alp, HBM, 1991, s. 70.

55 S. Alp, a.g.e., s. 89.

56 HKM 18 trans. ve tercü için bk. S. Alp a.g.e s. 146-149.

57 HKM 96 trans ve. tercü bk. S. Alp, a.g.e s. 298-300.

58 mTapallia: S. Alp, a.g.e. s. 95.

askerlerinin hepsini sevketmesini, ülkeleri (bir görevle) vazifelendirmesini istemektedir.

Bu mektup örneklerine dayanarak Yukarı Ülkenin, (Maşat metinlerinin büyük bir bölümünün ait olduğu) Orta Hitit dönemide Hitit kralının (III.Tuthalya'nın) idaresi altında olduğunu söyleyebiliriz⁵⁹.

Yukarı Ülke'ye yapılan en erken saldırılar Şuppiluluma'nın babası III. Tuthalya zamanında Hitit topraklarına karşı yapılan genel, şiddetli saldırılar sırasında gerçekleşmiş ve Yukarı Ülke, sınırlarını Şamuha'ya kadar genişleten Azzi-Halaşa düşmanı tarafından yağmalanmıştır⁶⁰.

Şuppiluluma'nın babası, Gaşgalılara karşı önemli hiçbir şey yapmadı veya yapamadı. Öyle görünüyor ki Hitit imparatorluğu tam onun zamanında en kötü aşağılanmaları hemen hemen karşı koymadan sineye çekmek zorunda kalmış, ondan sonra gelen nesiller ise bu olaylara az da olsa değinmişlerdir⁶¹.

Mattiyaza anlaşmasının tarihi girişinde, III .Tuthalya zamanında İşuua'da onbeş vilayet halkının da katıldığı bir isyan çıktığı belirtilmektedir. Ancak Şuppiluluma isyandan sonra kral olabilmıştır⁶².

⁵⁹ S. Alp, HBM, 1991, s. 8.

⁶⁰ KBOVI 28 Vs. I, st. 6-15 yayın yerleri için bk. CTH: 88.

⁶¹ E. Von Schuler, Kaskaer, 1965, s. 33.

⁶² KBo I 2 Vs. 10-24= BoSt VIII 4 vd. E. von Schuler, Kaskaer, 1965, s. 33 vd.

Şuppiluliuma zamanında -Gaşgalılara karşı yapılan ilk sefer⁶³ planlanmış değildir. Aksine tesadüfi koşullar buna neden olmuştur. Tuthalya'nın oğlu Şuppiluliuma, Haiaşa'ya karşı sefere çıkmayı tasarlamış, fakat Haiaşalı düşman yerine savaşta Gaşga göçebeleryle karşılaşmıştır. Onlara kayıplar verdirdi ve ganimetleri Üssü Şamuha'ya getirdi. Bu arada düşmanlar mukavemet göstermeyen harab olmuş ülkeyi -muhtemelen yukarı ülke kısımları-⁶⁴ zabtettiler ve takviye aldılar. Bunun üzerine Şuppiluliuma Şamuha'dan yola çıktı, Pusuya yattı ve Gaşgaları yendi.

Kazanılan zaferlerin Gaşgaları gerçekten önemli ölçüde zayıflatıp zayıflatmadığı belli değildir. Her halukârda onlar Şuppiluliuma zamanında Yukarı Ülke'ye kadar uzanaⁿ bir Gaşga hakimiyeti kurabildiler. Buna rağmen kuzey doğudaki Gaşgalar geçici olarak pasifize olmuşlardır. Öyle görünüyorki Tuthalya yaşarken (zamanında) Yukarı Ülke'nin sınırları artık tehlikeyi atlattmış olmalıdır⁶⁵.

Şuppiluliuma, Yukarı Ülke'nin düşmanları olan Azzi-Haiaşa Gaşga ve diğer düşmanlara karşı askerî operasyonlar gerçekleştirirken, babası ise hastalığı nedeniyle Yukarı ülke'de ikamet etmiştir. Ayrıca Şuppiluliuma

⁶³ BOTU 34 I 1 vd.= KUB XIX 11 E. von Schuler, a.g.e., s. 33 vd.

⁶⁴ KUB XIX 11 Vs 1-20 bk. E. von Schuler, a.g.e, 1965, s. 34 vd.

⁶⁵ . Von Schuler, a.g.e. s. 35.

döneminde Şamuha Yukarı Ülke'nin idari bir merkezi olarak hizmet vermiş gibi görünmektedir⁶⁶.

Bundan sonraki Gaşga tehlikesi Tuthalya'nın oğlu Şuppiluliuma ile birlikte Şamuha'da iken başladı. Şuppiluliuma babasından izin alarak düşmanlarla savaşmak için komutanlığı aldı. Şuppiluliuma'nın ordusuyla birlikte görünmesi dokuz boydan oluşan bileşik Gaşga askerlerinin silahlarını terketmelerine yeterliydi⁶⁷.

Şuppiluliuma tabi ve stratejik yönden sıkıntı yaratan Yukarı Ülke sınırının kaybını önlemek için Hantili'nin çarelerine başvurdu. Eski kral gibi Şuppiluliuma'da kale yapımını ülkenin emniyeti için bir garanti olarak görüyordu. Bu yüzden harap olmuş kuzey bölgesinin kaçan ahalisini geri dönmeye cesaretlendiren kale dizisi yaptı⁶⁸. Bu en azından Suppiluliuma'nın bir kalesi ondan daha uzun ömürlü ve elverişli konumu nedeniyle oğlunu da yararlı olmuştur⁶⁹. Şuppiluliuma Suriye seferine çıkmak zorunda kalmıştı. Fakat sefere çıkmadan önce Doğudaki Azzi Ülkesi'nin yakından takibedilmesi gerekiyordu. Bu durumda bu ülkenin Hatti Ülkesi'yle ilişkisi, sırf Hatti'nin menfaati için düzenlemekle kalıncaydı, aynı zamanda bu iş zaten daha o sıralar prensin aklında

⁶⁶ Garstong-Gurney, a.g.e. s. 33.

⁶⁷ BOTU 34 IV 3-11= KUB XIX 0, 11 E. von Schuler, a.g.e, s. 35 vd.

⁶⁸ BOTU 34 IV 12-16= KUB XIX 11,10 bk. E. von Schuler, a.g.e, s. 36 vd.

⁶⁹ E. von Schuler, a.g.e. s. 36 vd.

bulunan Suriye'deki Hitit etkisinin yeniden kurulmasında bir başlangıç olarak da gerekli idi. Ayrıntıları elimizde bulunmayan kralın Doğu Anadolu'daki seferi (ya da seferleri) Haiša'lı Hukkana ve onun boyları ile anlaşma imzalanmasıyla neticelendi⁷⁰. Bu anlaşma hükümlerine göre Haiša Ülkesi kralı Hukkana Hattililere ait tüm sivil tutsakları ve Şuppiluliuma'nın Yukarı Ülke'ye ait olduğunu iddia ettiği sınır bölgesini de Hititlere geri vereceklerdi⁷¹. Şuppiluliuma, Gaşga akınlarını Hitit Ülkesi'nden uzak tutmak için gerekli müdafaa tedbirlerini de aldı ve Tumana ve İştahara^{da} emniyetli üsler oluşturdu. Gerisindeki başşehir hemen hemen hiç alınamaz hale getirilmişti. Askeri sınır daimi üslerle kuvvetlendirilmiş ve Doğu'da uzun zamandır kazanılan zaferlerle Yukarı Ülke'ye nüfus etmiş Gaşgalar herşeyden önce Haiša'nın vasal devlet olarak kazanılmasıyla pasifize edilmişti. Ama Şuppiluliuma Gaşgaların genişleme fikrinde yanılmıştı. İşhupita'dan başlayarak diğer Gaşga ülkelerine sıçrayan bir isyan yine baş gösterir ve tekrar Gaşgalarla uğraşmak zorunda kalır⁷².

Şuppiluliuma nihayet kuzey batıyı da huzura kavuşturduktan sonra (kavuştu umuduyla) Hutuplianza'yı Pala Ülkesi'nin emniyeti (güvenliği) ve

⁷⁰ A. Göetze, CAH, S 177.

⁷¹ T.R. Bryce, a.g.e. s. 85-102 (Hukkana ant. trans ve tercü. için bk. J. Friedrich, MVAeG, 34/1, 1930 s. 103-163)

⁷² Metin yeri, KUB XIX 9 I 22 vd. ayrıca bk. E. von Schuler, a.g.e. s. 41.

idaresiyle görevlendirdi. Fakat kendisi Suriye'ye varır varmaz Gaşgalar yeniden ayaklandılar, kralın bir üssü olan Tummana'ya ve Pala eyaletine saldırdılar. Hutuplanza küçük bir ordu kurarak bunlarla savaştı. Fakat Tumana, Gaşgaların eline geçmiş⁷³ ve ancak II. Murşilin'in 16. hükümdarlık yılında geri alınabilmiştir⁷⁴.

Suppiluliuma'nın kahramanlıklarını anlatan bu metine göre kral hayatının sonlarına doğru hanedanlığıyla sıkıca birleşmiş olmasına rağmen Hıaşa'ya ilerlemek zorunda kalmıştır. Lakin o ne Hıaşa'ya ne de Pihhuniia'ya karşı bir şey yapabildi. Aksine kuzey doğu sınırını yani Yukarı Ülke'yi düşmanlarının idaresine bırakmak zorunda kaldı⁷⁵.

Hittit tahtındaki sık sık değişim imparatorluğu krize sokmuştur. Çünkü baskı altında tutulan vasallar halefin daha önceki kral ile aynı güç ve otoriteye sahip olmadığını düşünüyorlardı. Dış düşmanlarda Hittit imparatorluğunun topraklarını almak için en iyi fırsatın oluştuğunu sanıyorlardı. Babasının ve büyük kardeşinin bıraktıkları zor mirası

⁷³ KBo V 6 Vs I st. 1-50 (tarns. tercü için bk. H.G. Güterbock, JCS X 1956, s. 96 vd. H. Ertem, Pala, Tumana, 1980, s. 51-56. KBo II 5 Vs. I st. 1-19, IV st. 1-28 (trans ve tercü. için bk. A. Götze, MVAeG 38, 1933, s. 180 vd, 190 vd; H. Ertem, Pala, Tumana 1980, s. 48-51.

⁷⁴ KUB XXXIV 39 Vs II 27 vd. trans ve tercü için bk. A. Götze, a.g.e. s. 154 vd. KBo V 8 Vs II st. 8-42, III st. 1-42, IV st. 1-22. H. Ertem, a.g.e., s. 56-64.

⁷⁵ E. Von Schuler, Kaskäer, 1965 s. 41-45.

aldığında II. Murşili daha çok gençti ve hemen hemen yaklaşık tüm sınırlarda düşmanlar faaliyete geçmiş ve vasaller de hareketlenmişti⁷⁶.

Murşili'nin saltanatı sırasında Gaşgahılar tekrar kuzey doğuda aktif hale gelince, Yukarı Ülke'de komşu ülkelerin işgaline karşı güvenliğin sağlanması problemleri de devam etmiştir.

Murşili, saltanatının 2. yılında Tippiā Ülkesinin düşmanlık yapmaya başlaması -Tippiā Ülkesi Yukarı ülke'nin şehirlerine saldırmış olmalı, fakat, hangi şehirlere saldırdığı belirtilmeden sadece, düşmanlık yapmaya başladığı anlatılıyor- ve asker vermemesi üzerine Yukarı Ülke'ye gitti. Tippiā ülkesinin şehri olan Kathaldduā şehrine saldırıp, adı geçen şehri yakıp yıktıktan sonra onun namra, sığır ve koyunlarını Hattuša'ya getirdi. Murşili'nin bir Gaşga ülkesi olan Tippiā'yı yenmesi ile şimdilik Gaşga saldırıları durdurulmuş oldu⁷⁷.

Murşili hükümdarlığının ilk yıllarında (2.3.4. hükümdarlık yıllarında) ayrıca Arzaūa ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Fakat 5.6. ve 7. yıllar yine Gaşga sınırında kralın mevcudiyetini gerektirdi.

⁷⁶ KBo III 4 vs. I st. 3 vd. ve XIX 29 I st. 1 vd. (trans. tercü için bk. A. Göetze, MVAeG 38, 1933, s. 14 vd.)

⁷⁷ KBo III 4 Vs I st. 49-53; KUB XIV 16 Vs I st. 25-30 trans. ve tercü. için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 26-31, 28,-31.

Murşili, hükümdarlığının 7.yılında tekrar Tıptia Ülkesi'ne gitti. Çünkü, Babası Mitanni Ülkesi'nde iken Tıptia'lı Piḫḫuniia⁷⁸ ilerleyerek Yukarı Ülke'ye devamlı olarak saldırdı. Zazziša'da dahil olmak üzere Yukarı Ülke'yi fethetti. Ayrıca Piḫḫuniia'nın Yukarı Ülkeye sınır olan İştitina Ülkesini de fethetmesiyle Gaşga hakimiyet bölgesi genişlemiş oldu. Yani Piḫḫuniia, Yukarı ülke ve İştitina'yı hükmettiği yerler arasına koymuştur. Bunun üzerine Murşili; Piḫḫuniia'ya bir haber gönderip, kendinin kölelerini aldığını ve onları Gaşga şehrine götürdüğünü belirtip, kölelerini geri istedi. Piḫḫuniia ise Murşili'nin bu isteğine karşılık hiçbirşey vermiyeceğini, Murşili'nin kendisine karşı savaşa gelmesi halinde savaşı onun topraklarında başlatacağını söyledi. —Onun toprakları dediği Yukarı Ülke ve İştitina Ülkesi olmalıdır— Murşili'de onun bu cevabı üzerine Tıptia Ülkesine saldırı düzenleyip onu yendi. Piḫḫuniia'yı da yakalayıp, onu Ḫattuša'ya götürdü. Böylece Mursili Yukarı Ülke'de Hitit otoritesini yeniden sağlamış oldu⁷⁹.

Fakat Yukarı Ülke'de Hitit otoritesinin sağlanması kısa ömürlü olmuştur. Çünkü, Murşili'nin saltanatının 9. yılında Yukarı Ülke bu seferde

⁷⁸ Piḫḫuniia; "Gaşga tarzında hüküm sürmüyordu. Gaşga ülkesinde tek bir kişinin hükümdarlığı olağan değildi; Piḫḫuniia birden kral gibi yönetmeye başladı." KBo III 4 Rs. III st. 73-75 trans. tercü için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 88-89.

⁷⁹ KBo III 4 Rs. III st. 67-94; KUB XIV 17 Vs. II st. 31-35. trans. ve tercü. için bk. A. Göetze a.g.e. s. 86-97.

Azzi-Haġaġalı⁸⁰ düşman tarafından saldırıya uğramıştır. Mursili'de daha önce yaya ve harp arabalı savaşçıları başlarında ordu komutanı (GAL GESTIN)⁸¹ Nuġanza olmak üzere Yukarı Ülke'de bırakmıştır. Kendisi ise, Kizzuġatna şehrindedir.

Bu arada Suriye'den dehşet verici haberler geliyordu. Nuġaġsi ülkeleri ve Kinza başkaldırmıştı. Şimdi Horemheb'in idaresi altında ciddi bir şekilde yeniden organize edilen Mısır'ın bu başkaldıranların arkasında olduğuna dair haklı şüpheler vardı. Suriye'de ise Hititlerin valisi olan Şarre-Kuġuġı vardı. Kendisi, Suriye'deki düzeni tatmin edici şekilde restore etmeye muvaffak olmuştu. Fakat, Şarre-Kuġuġı'un hastalanıp, beklenmedik bir şekilde ölümü, Suriye'de yeni karışıklıklara bir işaret oldu. Bunun üzerine Mursili Suriye'ye gitmek zorunda kaldı⁸².

Mursili, kendisi Suriye'de iken Haġaġa Ülkesi'nin, Kanuġara şehri ve İġtitina ülkesine saldırıp, Yukarı Ülke'ye doğru ilerlemesi üzerine ordu komutanı Nuġanza'ya haber gönderip, Kanuġara şehrine yardım için gitmesini istedi. Görüldüğü gibi Azzi-Haġaġa düşmanını sınır dışına püskürtme görevi ordu komutanı Nuġanza'ya düşmüştü. Nuġanza kısa bir

⁸⁰ Azzi ve Halasa aynı ülke için iki isimdir. Bunu KBo III 4 Rs. III-93, IV 23 ile KBo IV II 16'dan 57'ye kadar, 67'den sonuna kadar, III 57-IV 55'in karşılaştırması gösteriyor. Her iki metinde de aynı olaydan bahsediliyor. KBOIV 4'de Azzi'nin yerine Halasa'dan bahsediliyor, bk. (bu konuda) A. Göetze, OA, I, 1924, s. 5 a.n. 1.

⁸¹ GAL GESTIN: Daddi, Mestleri, 1982, s. 535-537.

⁸² A. Göetze, CAH, 1975, s. 117 vd.

gecikmeden sonra —bu gecikme O'nun fala ve kahinlere danışmakta direktmesinden kaynaklandı— işgal kuvvetlerini geri çekilmeye zorladı. Böylece bu bölgede ki (Yukarı Ülke ve ona sınır olan İstitina ve Kanuuara'da) Hitit otoritesi yeniden oluşturuldu⁸³.

II. Murşili, Gaşgalara en çok zarar veren Hitit hükümdarı olarak görünmesine rağmen hareketli, kuvvetli Gaşga milletinin Hitit medeni ülkesine saldırılarını geçici olarak engelleyebilmiştir. Çünkü, oğlu ve halefi zamanında da Gaşga istilası yeniden başlamış ve ondan sonra gelenler de Gaşgaları durdurmak gibi çözülemeyen göreve yeniden başlamak zorunda kalmışlardır⁸⁴.

Kuzeyde Gaşgalara karşı ya da güneyde Suriye'de kesin bir netice almak gibi zorunlu alternatif Murşili'nin oğlu ve halefi Muuatalli zamanında da yeniden ortaya çıkmıştır. Ne Suppiluliuma zamanında ne de Murşili zamanında her iki cephede başarılı olmaya Hitit imparatorluğunun gücü yetmemiştir⁸⁵.

Muuatalli dönemine ait elimizde bulunan kaynaklar oldukça azdır. Üstelik bunların çoğu krala karşı tarafsız değildir. Bildiğimiz çok az şeyin, büyük bir kısmı küçük kardeşi Hattuşili'nin metinlerinden derlenmesi

⁸³ KBo III 4 Rs IV st. 16-21, KBo IV 4 Vs. II st. 16-75. trans ve tercü . için bk. A. Göetze, a.g.e.s. 120-123, 114-123.

⁸⁴ E. von Schuler, a.g.e.s . 52-53.

⁸⁵ E. von Schuler, a.g.e.s . 52-53.

gerekmektedir. Bu metinler, Hattuşili'nin kardeşinin sahip olduğu mevki ile bağdaşmayacak kadar şahsi hırsları olduğunun çok açık bir delildir. böylece derlenen bilgiler Muuatalli'ye karşı adil olmayacaktır. Bu belgeler En azından kralın başarılarını küçümseyen ve küçük kardeşin başarılarını gereksiz şekilde vurgulayan tek yönlü bir tablo çizmektedir⁸⁶.

Başlangıçta kardeşler arasındaki ilişkiler samimiydi. Muuatalli kendisi kral olur olmaz kardeşi Hattuşili'yi baş mesedi (GAL ME-ŞE-DI) olarak tayin etmekle kalmayıp, aynı zamanda Hitit ordularının, komutanı (EN KARAŞ) yaptı ve Yukarı Ülke'nin idaresini de ona verdi⁸⁷. Muuatalli, Tanrıca Istar'ın kutsal adaletine erişmiş bir insan olan Hattuşili'yi devamlı görevli olarak göndermiştir. Hattuşili, tanrıca Istar'ın lütfu ve sevgisiyle düşman ülkelerini yenmiş yani çocuk yaşta düşman ülkelerini yenip büyük zaferler kazanmıştır⁸⁸.

Daha önce Gaşgalılar tarafından işgal edilip, sonradan Hattuşili tarafından yeniden ele geçirilen ve Yukarı Ülke sınırları içerisinde yer alması muhtemel olan; İşhupita, Marišta, Hişşashapa, Katapa, Hanhana, Darahna, Hattena, Durmitta, Pala, Tumana, Kaşıta, Şappa, Hulana Nehri

⁸⁶ A. Göetze, CAH, 1975, s. 127 vd., Ayrıca bk. A. Ünal IH 4, 1974, s. 48. vd.

⁸⁷ III. Hatt. Oto Vs. I st. 22-27, KUB XXI 17 Vs. I st. 1-8 trans. ve tercü. için bk. a. Göetze, MVAeG 29/3, 1925, s. 8-9; H. Otten StBOT 24, 1981, s. 6-7.

⁸⁸ III. Hatt. Oto Vs. I. st. 35-73 trans ve tercü için bk. A. Göetze, a.g.e. s. 10-15. H. Otten, a.g.e. s. 6-9

Ülkesi Zippalanda, Hakmıš ve Ištahara Ülkeleri Muātalli tarafından hizmetlerine karşılık olarak III. Hattuşili'nin idaresine verildi⁸⁹. Ayrıca Kuruştama da sınır yapıldı⁹⁰.

Muātalli Yukarı Ülke'nin idaresini III. Hattuşili'ye, Hattuša'nın idaresini de Mittannamuua'ya verdikten sonra tanrısının talimatı üzerine Aşağı Ülke'ye⁹¹ yani Tarhuntašša'ya gitmek üzere Hattuša'yı terketti. Beraberinde Hattuša'nın insanlarını ve tanrılarını da götürdü. Böylece Tarhuntašša'yı kendine yurt edindi⁹². Bu durumda Hitit imparatorluğunun Yukarı Ülke ve Aşağı Ülke olmak üzere iki'ye bölündüğü sonucunu çıkartmak yanlış olmayacaktır⁹³.

Muātalli zamanında Yukarı Ülke yeniden Gašga isyanlarıyla karşı karşıya kaldı. kuzeyde ki şehirlerde (Hatti Ülke'sinin kuzey ve kuzey batısında bulunan şehirlerde) işgaller yaşandı⁹⁴.

⁸⁹ III. Hatt. Oto Vs. II st. 56-62 trans ve tercü. için bk. a. Götze, a.e.ge. 12-13; H. Otten, a.g.e. s. 14-15. E. von Schuler, a.g.e. s. 54-55.

⁹⁰ KBo IV 29 Vs I st. 25-29 trans. ve tercü için bk. A. Götze, a.g.e. s. 46-47. Ayrıca bk. A. Ünal, TH 4, 1974, s. 74 vd.

⁹¹ III. Hatt. Oto Vs. I. st. 75-76 trans. ve tercü için bk. A. Götze., s 14-15; H. Otten a.g.e. s 8-11.

⁹² III. Hatt. Oto Vs. II st. 52-53 trans. ve tercü için bk. A. Götze, a.g.e. s. 10-11. H. Otten, a.g.e. s. 14-15. Ayrıca bk. A.Ünal, TH 4, 1974, s. 41, 69 vd.

⁹³ A. Dinçol, *Anadolu Uykalıkları* s. 44.

⁹⁴ III. Hatt. Oto Vs. II st. 3-20 st. 31-47 trans. ve tercü için bk. A. Götze, a.g.e., s. 6-11; H. Otten, a.g.e. s. 10-13.

Muḡatalli için Gašga problemi çok ciddi oranlara ulaştı. Özellikle Hitit kraliyet merkezinin Tarḫuntašša'ya nakledilmesi ile idari ağırlık merkezi güneye doğru kaydırıldı. Hitit gücünün güney doğu da yoğunlaşması Hitit Ülkesi'nin çekirdek kısmında ve Yukarı Ülke için kuzeydeki Gašga halkı tarafından yapılan tekrar takar vukubulan tecavüzlere karşı uygun koruma-engelleme sağlama konusunda ciddi soru işaretleri doğurdu. Gašga problemine etkili ve uzun süren çözüm bulma teşebbüslerinde Hattuša'nın kuzey ve kuzey doğusunda (Yukarı Ülke'de) önemli bir miktarda Hitit varlığını oluşturup devam ettirmek gerekli idi. Bu çerçevede içerisinde Muḡatalli Yukarı Ülke'nin topraklarını kardeşi Hattuşili'ye tahsis etmiş ve onu Hatti Ülkesi ile Gašga bölgesi arasında tampon bölge vazifesi gören Yukarı Ülke'nin idarecisi yapmıştır. Hattuşili Gašgalar tarafından istila edilen ve onlar yüzünden terkedilen sürgüne uğrayan toprakları yeniden iskâna açtı. Yani önemli miktarda Gašga yerleşimine sahne olan yerlerde Hitit nüfusunu oluşturdu⁹⁵.

Muḡatalli ise, Ülke'nin güney doğu sınırları Mısır Firavunlarının toprak istekleri yüzünden tehlike altında olduğundan seferlerini yönelteceği güney doğu bölgelerine daha yakın bir asker üs kurmak amacıyla daha öncede belirttiğimiz gibi; başkenti Tarḫuntašša'ya taşınmış ve

⁹⁵ T.R. Bryce, a.g.e.s. 85-102.

Mısır seferine çıkmıştır⁹⁶. Hattuşili'de (Mısır seferinde) kardeşine yardım etmek için yaya ve harp arabalı savaşçılarıyla birlikte Güney'e gitti. II. Ramses'in zafer kitabesinde ise; Hitit ordusunun içinde Gaşga, Maşa Arzaya, Kizzuātna gibi bölgelerin askerlerinin bulunduğu yazılıdır. Bu bize III. Hattuşili'nin Gaşgalılar üzerindeki egemenliğinin büyük ölçüde olduğunu göstermektedir.

Hattuşili, kardeşi Hitit kralı Muḫattalli'ye Mısıra karşı yapılan savaşta yardım edip, bu zaferi kazandıktan sonra Ülkesine geri (Yukarı Ülke'ye) geri dönerken Lauazantila şehrine uğrayıp, orada Tanrıça Iştar'ın rahibi Bentipşarri'nin kızı olan ve kendisinde aynı tanrıçanın rahibesi olan Puduhpa ile evlendi. Kendisi, bu evliliğin tanrıların bir isteği olduğunu söylemeyi de ihmal etmez⁹⁷.

Lauazantila şehrinde dini görevlerini yerine getirdikten sonra yeniden işe koyuldu. Haḫarkina ile Delmuna kentlerini kurdu. Bu arada Hakmiş şehri ise düşman işgaline uğramıştır. Hattuşili Gaşgalarla savaşarak onları oradan kovalayıp, Hakmiş'i yeniden meskenleştirdi.

⁹⁶ E. von Schuler, a.g.e. s. 55'de Muḫattalli'nin bu davranışının ardındaki sebep, Hitit imparatorluğunun korunmasında geçerli olan Eski Hitit çekirdek ülkesini korumaktı diye belirtmektedir.

⁹⁷ III. Hatt. Oto. Vs II st. 80-82, Rs. III 1-2 trans. ve tercü. için bkz. A. Göetze, a.g.e s. 22-23. H. Otten, a.g.e s. 16-17.

kendisi Hakmiş Ülkesi'nde kral olurken aynı şekilde eşi Puduhepa da Hakmiş Ülkesi'nde kraliçe oldu⁹⁸.

Hakmiş, Hattuşili döneminde çok önemli bir idari merkezi olarak hizmet veren, belkide gerçekten tüm Yukarı Ülke üzerinde otoritesini uyguladığı bir kraliyet başkentiydi⁹⁹.

Hattuşili, kardeşi Muwatalli öldükten sonra onun büyük yaşta oğlu olmadığı için, kardeşinin takdirine bağlı olarak (bir harem kadınından oğlu olan) yeğeni Urhi-Teşup'u Hattuşa şehrinde babasının tahtına oturttu. Onu Hatti Ülkesi'nin büyük kralı yaptıktan sonra, Hantili zamanından beri Hatti toprakları dışında kalmış olan kutsal kent Nerik'i tekrar ele geçirmeyi başardı. Hattuşili, böylece (ülkenin kuzeyinde ki) Gaşgalı düşmanı frenlerken Haharua Dağlık bölgesini (Nerik ve Hakmiş'den) Maraşantıa nehri bölgesinin tümünü ele geçirdi¹⁰⁰.

Urhi-Teşup ise tanrının lütfunun Hattuşili'den yana olduğunu görünce onu kiskamp kötü şeyler planladı. Hattuşili'nin tarafını tutanları ve onun yeniden meskenleştirdiği yerler/de onun elinden aldı. Hattuşili'yi en kızdıran hareket ise; Urhi-Teşup'un onun elinden 2 önemli şehir olan

⁹⁸ III. Hatt. Oto Rs. III. st. 9-13. trans. ve tercü. için bkz. A. Göetze, a.g.e s. 24-25. H. Otten a.g.e s. 16-17. (bkz. Hakmiş bölümüne)

⁹⁹ T.R. Bryce, a.g.e., s. 85-102.

¹⁰⁰ III. Hatt. Oto Rs. III st. 36-53 trans. ve tercü. için bkz. A. Göetze, a.g.e s. 28-29. H. Otten, a.g.e s. 20-21

Hakmiş ve Nerik'i almasıdır. Bunun üzerine Hattuşili de Urhi-Teşup'a karşı düşmanlık yapmaya başladı. Fakat, Urhi-Teşup'a karşı düşmanlık ilan edince ona karşı hemen ordusuyla savaş başlatmadı¹⁰¹. Ona düşmanca tavrını gösteren bir haber ilettili; "Bana karşı kavgayı başlattın. Ve sen büyük kralısın. Senin bana bıraktığın tek bir yerin kralıyım. Haydi! Bizim hakkımızda Şamuha kenti İştari ve Nerik şehri Fırtına tanrısı karar versin. Eğer biri "Sen onu önce krallık mevkiine çıkartın da şimdi neden isyan ettiğini söylüyorsunuz" deseydi, o zaman o diyecekti ki benimle kavgaya başlamasaydı! O iyi davranısaydı tanrılar bir küçük kralın bir büyük kralı yenmesine izin verirlermiydi? dedi¹⁰². Hattuşili Urhi-teşup'a bu sözleri aktardıktan sonra onu yanına çağırıldı. Fakat, O Maraşsantiya şehrinden hareketle Yukarı Ülke'ye geldi. yanında Armadatta'nın oğlu Sipaziti de vardır. Urhi-Teşup Sipaziti'yi Yukarı Ülke'nin ordularına karşı asker çıkarmakla görevlendirdi. Sipaziti Hattuşili'ye düşman olduğundan ona karşı harekete geçtiyse de hiçbir başarı kazanamadı¹⁰³.

¹⁰¹ III. Hatt. Oto Rs. III, st. 54-67 trans. ve tercü. için bkz. A. Götze, a.g.e s. 26-29. H. Otten, a.g.e s. 20-23.

¹⁰² III. Hatt. Oto Rs. III, st. 68-79 trans. ve tercü. için bkz. A. Götze, a.g.e s. 28-31. H. Otten, a.g.e s. 22-23

¹⁰³ III. Hatt. Oto Rs. IV st. 1-6 trans. ve tercü. için bkz. A. Götze, a.g.e s. 30-31. H. Otten, a.g.e s. 22-23

Hattuşili Pudu-Hepa'nın rüyasında, tanrıça Iştar tarafından Arinna'nın güneş tanrıçasının rahipliğine yükseltildi¹⁰⁴. Bu görevin sadece büyük kralın sahip olabildiği bir dinsel ünvan olması, dolayısıyla Hattuşili tarafından kendisine Iştar'ın krallık vaad ettiği biçimde yorumlanmaktadır. Görüldüğü gibi kralın yaşamında rüyalar çok önemli bir yer tutar. Iştar yüksek mevkilerde bulunan beylerinde rüyasına girerek, onlara krallığı Hattuşili'ye vereceğini bildirmiştir¹⁰⁵.

Öyleki Hattuşili bir rahip ve Iştar'a bağlı (olarak) biri olduğu için arkasına tüm rahip kitlesini almış ve onlarında etkisi ile yandaşlarının sayısını artırmıştır. Ayrıca kendi tutkularını da gizliyerek; yaptıklarının tanrı isteği olduğunu, etrafını olduğu kadar herhalde kendisini de inandırmıştır¹⁰⁶.

Hattuşili'nin anlatımıyla, "Nitekim tanrıça Istar adaletini gösterdi. Urhi-Teşup ve beyleri kovaladı ve onu Şamuha'ya hapsetti" (Bir domuz gibi). Hattuşili devamla: "Kardeşime olan saygımdan, ona hiç ilişmedim; Urhi-Teşup'u bir tutsak gibi alıp Şamuha'dan çıktım, ona Nuhaşşe şehrinde, güçlü kaleler verdim; oturttum. Oysa o yeniden başkaldırdı; Babillon'a kaçıyordu, tuttum ve onu denize doğru gönderdim. Şipazitti'nin

¹⁰⁴ III. Hatt. Oto Rs. IV, st. 7-15 trans. ve tercü. için bkz. A. Götze, a.g.e s. 30-33. H. Otten, a.g.e s. 24-25

¹⁰⁵ A. Dinçol, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 47.

¹⁰⁶ A. Dinçol, a.g.e. s. 47.

de sınırı geçmesine göz yumdum, ama evini aldım. tanrıçam İstar'a verdim¹⁰⁷.

Böylece Yukarı Ülke'nin hakimi Hattuşili, artık Hitit İmparatorluğunun başına geçmiştir. Hattuşili bütün bu olayları bize aktardığı anlatımda, bütünüyle tanrıların himayesi altında olduğunu belirtmekte ve Tabii ki Hattuşili yeğeni Urhi-Teşup'u tanrıça Istar'ın yardımı ile altettiğini vurgulamaktadır. Kadeş savaşı sırasında daha önce Ramses'in tarafına geçen fakat, savaşı Muuatalli'nin kazanması üzerine tekrar Hitit vasallığına dönen Amurru kralı Benteşina'nın Hititlere ihanet etmesi nedeniyle Muuatalli tarafından Amurru krallığından uzaklaştırılmış ve yerine Şapili getirilmiştir. Hattuşili ise Mısır seferinden dönerken Dataşsa'da Muuatalli'ye uğrayıp, onun tahtından indirdiği Ammuru kralı Benteşina'yı kurtarıp, beraberinde Hakmiş şehrine götürdü. Hakmiş şehrinde ise ona bir ev vermiş ve kendi deyişiyle hiçbir kötülük yapmamıştır¹⁰⁸.

Hattuşili, Urhi-Teşubu krallıktan atana kadar Hakmiş'de kalmış olmalı. Çünkü, Hattuşili, Urhi-Teşup'u krallıktan atar atmaz Benteşina'yı yeniden Amurru krallığına getirdi ve onunla bir anlaşma imzaladı. bu

¹⁰⁷ III. Hatt. Oto Rs. IV st. 29-40 trans. tercü için bkz. A. Göetze a.g.e s. 34-35. H. Otten, a.g.e s. 24-27. Ayrıca bk. A. Ünal, TH 4, 1974, s. 34 vd.

¹⁰⁸ A. Ünal, TH 4, 1974, s. 88 vd.

anlaşmada aile bağlarıyla pekiştirildi. Böylece Amurru Ülkesi'nde kendine bağlı bir vasal krallık daha yarattı¹⁰⁹.

Muqatalli ile II. Ramses arasındaki Kadeş Savaşı'nın ardından yıllar geçmesine rağmen iki ülke arasında ne bir savaş çıkmış ne de barış antlaşması yapılmıştı. Muhtemelen iki taraf ta statükonun bozulmasını arzu etmiyor gibi davranıyor, birbirlerinden çekiniyorlardı. Nihayet, barış ve kardeşlik ilkesine dayanan Kadeş antlaşması Hatti Ülkesi kralı Hattuşili ile Mısır firavunu II. Ramses arasında yapılmıştır. İşte bu sonsuz kardeşlik ve barış antlaşması ile Hitit-Mısır ilişkileri bir daha bozulmamıştır¹¹⁰.

Hattuşili'nin Mısır'la barış yapması, gücünü (ordusunu) kuzey için kullanmasını sağladı. Daha sonra kendisine bağlı olanlara tımar dağıttı ve böylelikle de Hitit merkezi eyaletlerini kuvvetlendirmeyi düşündü. O aynı zamanda emniyetli yerleşim yerlerini yeniden kurarak askeri sınırını, duruma göre, Kaşgaların geliş istikametini de dikkate alarak o iskimate çevirmeye de çaba harcadı¹¹¹.

Hattuşili, Hantili tarafından bir ileri karakol haline getirilen, fakat bundan biraz sonra diğer Hitit eyaletleriyle birlikte II. Murşili tarafından yeniden fethedilmiş olan Tiliura Ülkesini yeniden inşa etti. O, Tiliura

¹⁰⁹ A. Ünal, a.g.e, s. 88 vd.

¹¹⁰ A. Dinçol, *Anadolu Uygarlıkları* s. 48.

¹¹¹ E. von. Schuler a.g.e. s. 59.

Ülkesi ile bir antlaşma yaparak hiçbir Gaşgalı seyisin veya askerinin Tiliura'ya girmemesi için güvence sağlamış, ayrıca Hititlerle Gaşgalı komşu olarak birbirine bağlayıp, bazı bölgelerin kaybedilmesine neden olan geçmiş hataların tekrarını önlemiştir¹¹².

Hattuşili'nin bütün bu gayretlerinin amacı, Gaşgalı grupların tek bir siyasi bütünlük-varlık şeklinde birleşmelerini engellemek, Doğu Gaşga'nın Azzi kuvvetlerine katılmasını önlemek¹¹³, Orta-Kuzey Anadolu arasındaki iletişim-ulaşım rotasını korumak ve devam ettirmektir¹¹⁴.

Hattuşili'nin hükümdarlığı Hititlerle Gaşgalı arasında genelde bir barış periodu varmış ve bu barışta antlaşmalara ve hatta hitit silahlarından korkulması nedeniyle Hitit imparatorluğuna ait imtiyazlara dayanmış gibi gözükmektedir. böyle bir barış ancak, daha sonraki Hitit krallarının Hattuşili gibi askeri yetenekle diplomasiyi birleştirdiklerinde ve diğer dış düşmanların ordularını Hitit hududlarından uzak tuttuklarında, böylelikle de Gaşgalı yeniden ayaklanmaya ve Hitit topraklarına saldırmaya zorlamazlarsa korunabilirdi¹¹⁵.

112 J. Yakar, MDOG 112, 1980, s. 92.

113 Mursili, Tıplı Pihhunla zamanında böyle yaparak Yukarı Ülke'yi 10 yıl boyunca kontrol etmişti.

114 J. Yakar, a.ge. s. 92.

115 E. von Schuler. a.ge s. 61.

III. Hattuşili'den sonraki krallar zamanında da Hitit-Gaşga ilişkilerinin yine gergin hale gelmesi, Hattuşili'nin Gaşga politikasının artık devam ettirilemediğini göstermektedir.

Daha sonra Hattuşili, Yukarı Ülkeⁱⁿⁱⁿ Pala'nın ve Tummana'nın idaresini Tuthalya'ya vermekte, oğlunu Samuha'nın Iştar'ına vergi ödemekle yükümlü kılmakta, oğlu ve torunlarının bu vergiyi Samuha'nın Iştar'ı için saklayacaklarını da belirtmektedir. Bu da Hattuşili'den sonra Yukarı Ülkelerin idaresinin IV. Tuthalya'ya devredildiğinin göstergesidir¹¹⁶.

¹¹⁶ KUB XXIII 127+KBo VI 29+Rs. III 2-8'de trans. ve tercü. için bk. a. Götze, MVAeG 29/3, 1925, s. 46 vd. Ayrıca bk. Del Monte Tischler, RGTC 6/1, 1979, s. 293-294.

V. SONUÇ

Yukarı Memleket üzerine yapılacak çalışmalarda en önemli nokta coğrafyasının tespiti olduğu açıkça görülmektedir. Eldeki belgelerin yeterli bilgileri günümüze getirdiğini düşünmek mümkün görünmemektedir. Ancak araştırmacılarında bu belgelere dayanarak yorum yapmak dışında bugün için fazlaca yapacakları birşey yoktur.

Yukarı Memleketin Anadolu coğrafyası içindeki yerleştiği bölge üzerinde topluyabildiğimiz bilgileri bir araya getirmeden önce, Hititlerin Anadolu coğrafyasındaki yerleşmesi üzerine topluca bakmak faydalı olacaktır.

Hitit anavatanı veya bir başka deyişle Hatti toprakları bugüne kadar bu konuda çalışma yapan araştırmacıların kabul ettikleri ortak görüşe göre, kıvırmak kavsinin içinde kalan hemen hemen ovalarla kaplı bir bölgedir. Ne güney bölgesinde yer alan ve kurak mevsimlerde yürüyerek geçilebilen kıvırmak ne de kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğusunda yer alan

bölgeler bu bölgenin ele geçirilemez bir toprak olması şansını vermemektedirler. Belki de Hititlerin başlangıçta gelip bu bölgeye yerleşmelerinde ve süratle bir siyasi otorite haline gelmelerinde bölgede yeralan insan topluluklarının coğrafyadan doğan bu zayıf savunmalarına bağlayabiliriz.

Bu Hatti topraklarının büyüklüğü konusunda da söyleyebileceğimiz, bu bölgenin kraldan krala daha doğrusu merkezi otoritenin gücü nisbetinde değiştiğidir. Merkezi otorite veya III. Hattuşili örneğinde olduğu gibi merkezi otoriteyi temsil eden diğer otoritenin etkili olduğu dönemde Yukarı Ülke'nin hudutları genişlemekte ve tabiidir ki Hatti toprakları daha geniş bir coğrafyaya yayılmakta ve daha emniyetli bir hale gelmektedir.

Yukarıda da görüleceği üzere Yukarı Ülke, Hatti ana karası içinde yer alırken, bir taraftanda bir tampon bölge görevi yaparak Kızılırmak kavsi içerisindeki bu coğrafyayı korumakta kullanılıyordu.

Yukarı Ülke'nin coğrafyası için eldeki bilgileri bir araya getirdiğimizde herhangi bir coğrafi yön belirtmeksizin şunları söyleyebiliriz: Yukarı Ülke'nin önemli bir miktardaki sınırını Gaşga boylarının yer aldığı topraklar çevrelemekteydi. Gaşgalar, Yukarı Ülke'ye uğramadan Hattuşa'ya kadar girebildiklerine, diğer taraftan ise Kızılırmak kavsinin oldukça aşağısında yer alan Kanesh'e kadar ilerlediklerine göre

oldukça geniş bir coğrafya içerisinde yer almaktaydılar. Yine Gaşgaların zaman zaman Azzi-Haşa iş birliğine girmeleri Yukarı Ülke'nin bir başka komşusu olan Azzi-Haşa ile temasta olduklarını akla getirmektedir.

II. Mursili'nin babası I.Şuppiluliuma'yı anlatan metinlerde dedesi III. Tuthalya'dan bahsettiği şu cümleler oldukça ilginçtir. "Maşa ve Kammala Ülkelerinin Kaşa ve Hulana Nehri Ülkesine saldırılar düzenlemesi üzerine büyük babam Yukarı Ülke'den aşağıya geldi ve Maşa ve Kammala Ülkeleri ile savaşarak onları yendi". Bu durumda Gaşga ve Azzi-Haşalı düşmanla savaşmak için Yukarı Ülke'de bulunan Tuthalya, Gaşga ve Azzi komşu hudutları dışında olan Hulana Nehri Ülkesi ile Kaşa ülkesini bu düşmanlara karşı korumak için Yukarı Ülke'den hareket etmekte ve bunu Mursili "aşağı indi" diye ifade etmektedir. Buradaki "aşağı inmek" ifadesi Aşağı Ülke'ye doğru hareket etti anlamına gelse dahi Hulana nehri ve Kaşa'nın Gaşga ve Azzi dışında Yukarı Ülke'nin bir başka komşu hududu olduğunu ve bu noktada da Zithara Maşa ve Kammama'nın bu topraklara çok yakın belki de hudut olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Anlaşıldığı kadarıyla Hitit büyük kralları Hatti ve Yukarı Ülke topraklarında bir problem çıktığı takdirde Yukarı Ülke'de ikamet ediyorlardı. Bunun örneğini, III. Tuthalya'nın Azzi Gaşga problemi

çıktığında Yukarı Ülke'de bulunduğunun belgelerde yer alması¹ ile görmekteyiz.

Muuatallî döneminde ise genişleyen ve güçlenen ve Hitit toprakları üzerinde tehdit oluşturan Mısırın yavaş yavaş ortaya çıkması, yavaş yavaş tehlike arz etmeye başlaması, onun bu tehdide karşı daha yakın olabilmek için Darhuntaşsa'ya taşınması ve Yukarı Ülke'nin kardeşi Hattuşili'nin eline bırakılması, Hatti merkez eyaletinin baş katip olan mittanamuua'ya teslim edilmesi hem Hatti topraklarının ayrı ayrı idare edildiğini hem de Yukarı Ülke'nin zaman zaman tampon bölge hüviyetinin dışında bir sıklet merkezi olarak yer aldığını göstermesi bakımından da önemlidir².

III. Hattuşili'nin Otobiyografisinde kendisine bırakılan ülkeler bir liste halinde verilmiştir. Bunlar, İshupita, Marišta , Hişşashapa, Katapa, Hanhana, Darahna, Hattena, Durmitta, Pala, (Tum(m)ana, Kaşia, Şappa, Hulana Nehri, Zippalanda Hakmiş ve İstahara Ülkeleridir. Bu bölgeler Hattuşili'ye verildiğinde Yukarı Ülke'ye hakim durumdaydı. Muuattallî'nin Aşağı Ülke'ye indiğinde bu bölgede doğabilecek olan otorite boşluğunu önlemek gayesiyle, bu bölgeleri daha lokal bir güç olan Hattuşa'nın hakimiyetini tutan başkatip Mittannamuua'ya değilde Yukarı Ülke'de bir

¹ KBO XIV 3 Rs III st. 8, 27; KUB XIX 10 Vs. I. st. 7-12, KUB XIX 11 Vs I st. 2-19 trans ve tercü için bk. H.G.Güterbock, JCS X, 1956, s. 62-63, 65-66, 67-68, 114; bk. Garstang-Gurney, Geogr. 1959, s. 33.

² T.R. Bryce, Tel Aviv, Vol: 13-14, Sayı 1, 1986-87 s. 85-102.

güç merkezi oluşturan III. Hattuşili'ye verilmesi anlaşılır bir husustur. Bir kısım yazarlar müstakil bir coğrafya olan Pala Tummana'yı ve bu ülkelerin tamamını Yukarı Ülke toprağı olarak görselerde bir kısım bilim adamları bu toprakların Yukarı Ülke'de oluşan koruma şemsiyesinin altına girmediğı görüşünü savunmaktadır³. Her halukarda bölgeye Gaşga saldırılarının artması durumunda, büyük kralın alelacele Hattuşa'ya dönmesi, esas koruma şemsiyesinin büyük kralın elinde olduğunu bize göstermektedir. Nevarki gerek Hattuşili'nin Hakmış kralı olarak gerekse büyük kral olarak tahta geçtiğinde Yukarı Ülke'nin daha geniş bir coğrafyada yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir dönem Şamuha'nın üstlendiğı dini ve askeri merkez hüviyetini III. Hattuşili döneminde Hakmış'ın üstlendiğini görmekteyiz. Ayrıca, bu dönemde Yukarı Ülke'nin terkedilmiş şehirlerinin tekrar İskâna açıldığını, nüfus yoğunluğunun artırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu kentlerden Nerik bir dini merkez olmakla beraber eski krallık döneminden beri Gaşga topraklarında bulunuyordu. Nerik, Hantili zamanında zaptedilmiş ve III. Hattuşili döneminde tekrar alınmıştır. Bir benzer şehirde Tiliura'dır. Gaşga yakınlarında bulunan bu şehir Hantili zamanında terkedilmiş ve III. Hattuşili tarafından yeniden inşa edilmesine

³ Bk. Yukarı Ülke (KURURUGU II) üzerinde yapılan tarihi coğrafya çalışmaları bölümünde bu görüşler ayrıntılı olarak verilmiştir.

kadar işgal altında kalmıştır. Şuppiliumadan önce elden çıkan ve onun tarafından yeniden ele geçirilip kurulan Tummana -ki Hattuşili boş ülke olarak bahsediyordu- ve Yine I. Şuppiluliuma tarafından Gasgaların elinden kurtarılan Istahara'yı da bir örnek olarak verebiliriz⁴.

I. Şuppiluliuma döneminden kalan belgelerde Yukarı Ülke'nin birçok kez işgale uğradığını ve onun Hajaşalı Hukkaná ile yaptığı anlaşmaya kadar Yukarı Ülke'nin bir kısmının Azzi-Hajaşa'nın kontrolünde olduğunu öğreniyoruz⁵. Yapılan anlaşmaya uyularak Hajaşalıların bu bölgeden çekilmesinin sağlanmasının dışında ele geçirdikleri namraları da geri verdiklerini görüyoruz. Hajaşa tehlikesi hafifleyince Yukarı Ülke'nin güvenliğini bu seferde Gasgaların tehlikeye soktuğunu görmekteyiz. Tipikalı bir Gasgalı olan Pihurita'nın bu topraklarda meydana getirdiği işgal Murşilli'nin onu yenmesi ile ortadan kalkdıysa da Murşilli'nin saltanatının 9. yılında Yukarı Ülke'nin birkez daha Hajaşa ordularınca işgal edildiğini ve komutan Nuuanza'nın onları püskürtmesine kadar burada Hitit otoritesinin zayıfladığını görmekteyiz. Bu dönemde Yukarı Ülke daha çok askeri valilerce yönetilmekteydi. Muuattali'nin tahta çıkması sonucu Armadatta'nın yerine Hattuşili'nin atanmasına kadar, bu idari mekanizmanın çalıştığını söylemek mümkündür.

⁴ H.G. Güterback, JCSX, 1956, s. 40 vd.

⁵ T.R. Bryce, a.g.e. , s 85-102 (Hukkana anlaşmasının trans ve tercü. için bk. J. Friedrich, MVAeG, 34/1, 1930, s. 103-163.

Hatti topraklarını koruyan bir tampon bölge olan Yukarı Ülke aynı zamanda önemli dini merkezleride kapsıyordu. Samuha, Nerik (en azından Hattuşili'nin hakimiyetine girene kadar Yukarı Ülke'nin sınırlarına çok yakın olmalıdır).

Belgelerden Yukarı Ülke'de daima var olan Gaşga tehlikesine maruz şehirlerin dışında sürekli Gaşga varlığını taşıyan şehirlerinde varlığını bilmekteyiz. Bunlardan en önemlileri Durmitta ve İşhupitta'dır. Maşat vesikalarında. Yukarı Ülke birlikleri yanında birde İşhupita, Şakaddunuua Şanañuitta, Tupazzıta Lauazantıta, İşuua birliklerinden bahsedilmesi bu bölgelerin Yukarı Ülke sınırları içerisinde olamayacağını göstermektedir.

Yaptığımız bu çalışmaların daha iyi sonuçlara ulaşabilmesi için, elde bulunan kaynakların çoğalması, Arkeolojik kazılar veren merkezlerin artması gerekmektedir. Bu sayede tarihi-coğrafya üzerindeki çalışmalar yeni boyutlar kazanacaktır. 1990 yılında keşfedilen yeni bir Hitit şehri olan Ortaköy kazılarında çıkan arşivler üzerinde yapılan çalışmalarla, Çorum'un 50 km. doğusunda bulunan bu şehrin Hitit çağındaki adının Şapınuua olduğu ispatlanmıştır. Ortaköy'ün Şapınuua olarak idandifiye edilmesi ile, bugüne kadar elde ettiğimiz tarihi-coğrafya bilgilerimiz oldukça değişecektir.

SUMMARY

As accepted and explained by most of the scientists that near to the Merzifon-Amasya borderline northly of the Hitite country, in the region between Sinop and Ordu, lived the Gasgas which have been patriotting against the Hittites for years and years. On the Hittite cuneiform documents is explained that this region between two Hitite countries sometimes belong to the Hitites and in times of low Hitite authority the region was left to the Gasgas by them. The Gasgas kept defending and protecting theirselves against the Hitites and have been able to establish different cities and countries.

In between of these countries was the Upper Country the most important bufferzone against the Northly and Northeastly Gasga enemies. Our project explains the two elements, time and space what stands for Chronology and Geographical History according to the importance and historical placement of the Upper Country which from time to time had its own authority and the effect of the parallel established region with its political condition and central authority.

The information we have about the Hitite Empire mostly we get from the historical documents belonging to the reign of Hattusili III. Under his reign it was very difficult to stop the patriotting Gasgas but he has been able to opress them and be the only ruler in this region. Hattusili III had to say a lot over the Upper Country and established the central authority parallall to his reign.

The Upper Country was surrounded by lots of different Gasga tribes, who sometimes worked together with Azzi-Halasa. Not to forget

that also the Upper Country had had connections with a neighbour country called Azzi-Haiasa.

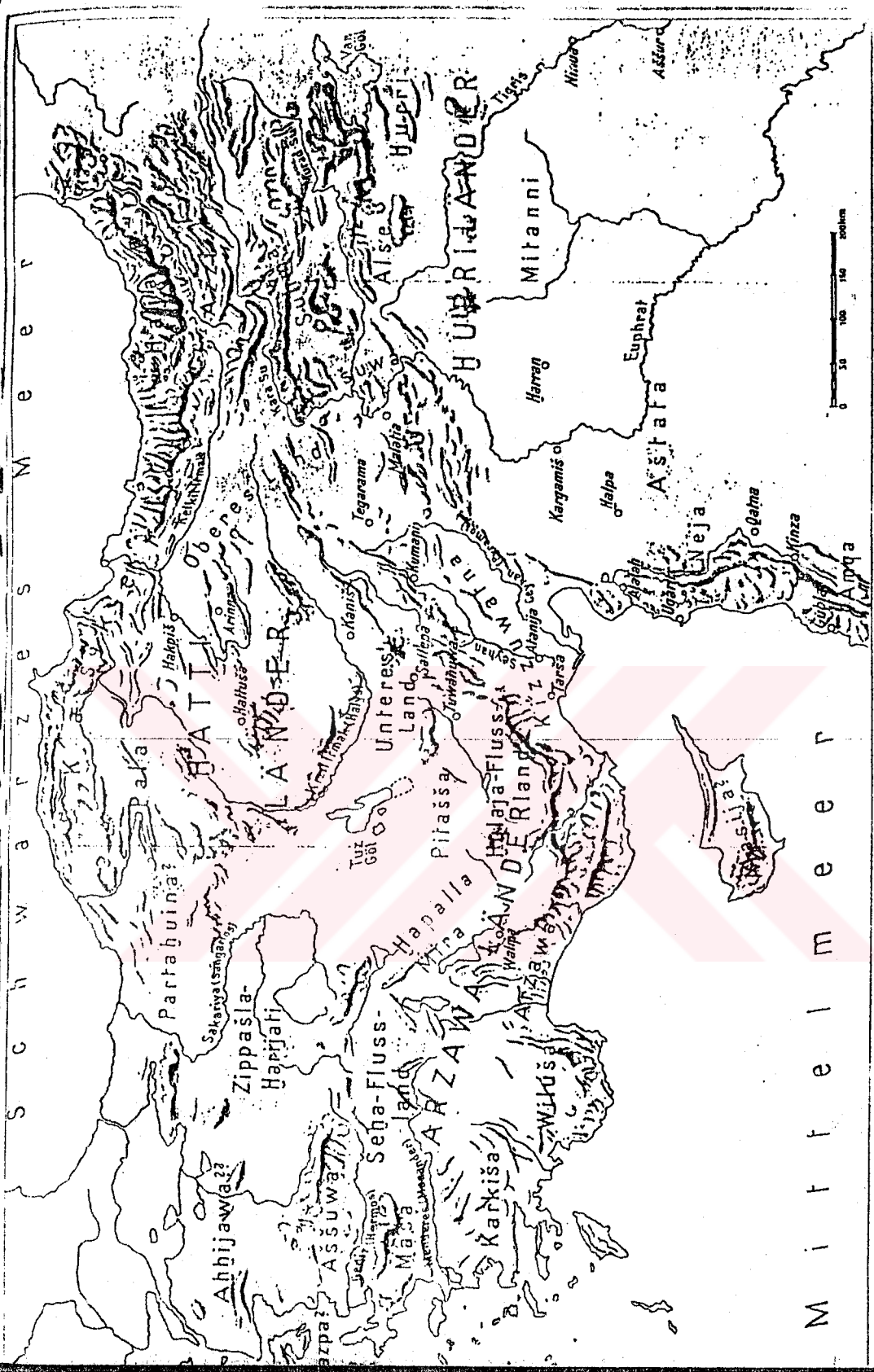
As written in the Hitite letters which explain that the famous Hitite Kings were resided in the Upper Country and Hatti only if the country was in serious problems. An example are the documents found in the Upper Country about the Azzi-Gasga problems under the reign of Tudhalya III.

Under the reign of Muuatalli, he had replaced his capital to Tarhuntashsha and left the Upper Country under the reign of Hattusili III, he did this to protect himself against the Egyptians. This shows us the importance of the Upper Country which was from time to time a buffer-zone and also had been effective as a governing seat.

We have researched the connections in between of the cities and countries which by some scientists are located in the Upper Country and by other scientists they aren't and tried to find connections between those and other cities and countries.

Also we have tried to determine the Upper Countrys' rulers, Hitite sites and cities and the importance of them.

The results of our projects are the importance of a Hitite city and its excavation situated in the Upper Country with a upto now unknown specifying monography and the upto now unknown material to be researched and which surely can give us some light in, and hints about the Hitite history.

A. Goetze, Kleinasien 2, 1957.

KLEINASIEN ZUR HITTITENZEIT

Bl. 1, 3 (Gest.)

Die Ziffern bezeichnen die Sprengel der Götterliste des Muwatalliš:

1. Arinna	20. Hüššašapa mit Kuliwišna	39. Hanhana mit Berg Takurga
2. Šamuha I	21. Karahna	40. Tawinija
3. É.GAL. Huhhaš (= Arinna II?)	22. Sugazi mit Dima	41. Wašhanija
4. Šamuha II	23. Liššina	42a. Laanta
5. Katapa mit Šahpina	24. Durmitta	42b. Hattina
6. Kaatapa	25. Nenašša mit Fluss Maraššantija	43a. Harpiša
7. Hatti und Hattarina mit den Bergen Piškurunwa, Tatta, Sumniara	26. Hüpišna mit Berg Šarlammiš	43b. Kalmunna
8. Ziplanda mit Berg Daša	27. Tuwanuwa	44. Hapriša
9. Zithara	28. Illaja	(Einschub: Die Schutzgötter des Königsgeschlechtes)
10. Urauna mit Arinna II I	29. Suwanzana	45. Gazzimara
11. Kummanni mit Berg Manuzija und Gallištapaš	30. Arzija	46. Aikuwa mit Unni
12. Šanahuitta	31. Hüriija	47. Nemšankuwa mit Durrudduwa und Iksuna
13. Kaštama mit Berg Zalijanuš	32. Zarwiša	48. Išuva mit Sullama und Hala/atra
14. Nerik und Takuša mit Hatenzuwa und Berg Hašarwa	33. Šaḫhanija	49. Tegarama
-15. Šarišša	34. Paḫtima mit Šaḫwuja und Malitaškuri	50. Palija
16. Hürna	35. Harziina	51. Tunpazzija
17. Lauwazantija	36. Šallapa	52. Kariuna
18. Uda mit (Pattijariga	37. Niederland mit Ušša, Parašhunta, Berg Huwalanuwanda, Fluss Hülaia	53. Apzišna
19. Pär/Maš-ša	38. Wašuduwanda mit Innuita	54. Kalasmitta
		55. Tapiqqa

(Davon sind nicht in die Karte eingetragen: Nr. 3, 29, 33, 34, 38, 43a, 50 und 52; letztere beiden gehören wohl nach Kizzuwadna).

Durch Buchstaben sind auf der Karte bezeichnet:

Š	=	Adanija	I	=	Ištahara	T	=	Tummana
L	=	Dattaša	K	=	Kuruštama	W	=	Walmaa
H	=	Haipa	N	=	Nerik	Z	=	Zapišhuna

Fr. Cornelius, *Orientalia* 27, 1958.

DISPOSIZIONE APPROSSIMATIVA DELLE LOCALITÀ ETEE

● MONTICOLI

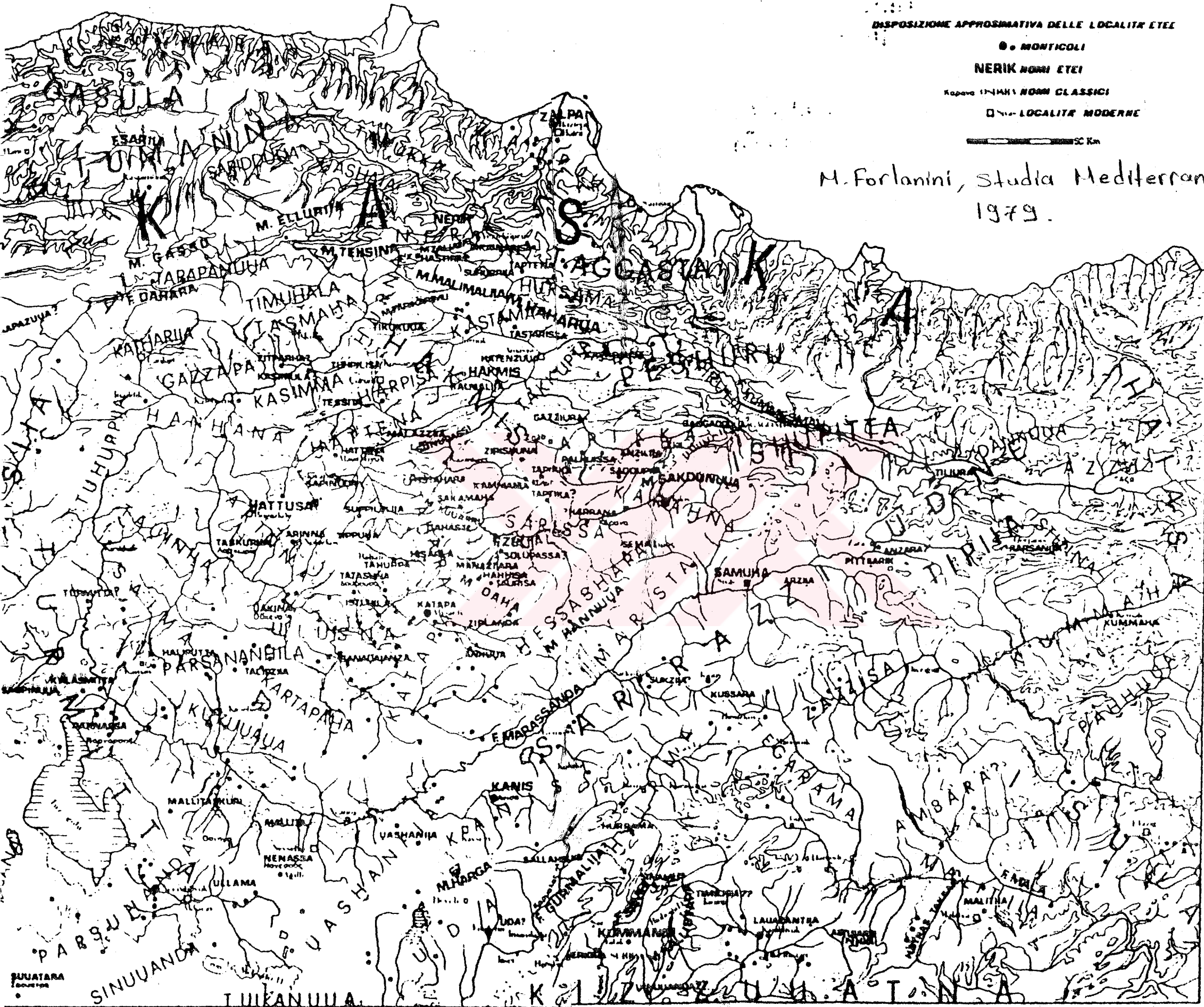
NERIK NOMI ETEI

Kapava INIAMI NOMI CLASSICI

□ LOCALITÀ MODERNE

0 50 100 Km

M. Forlanini, Studia Mediterranea, 1979.

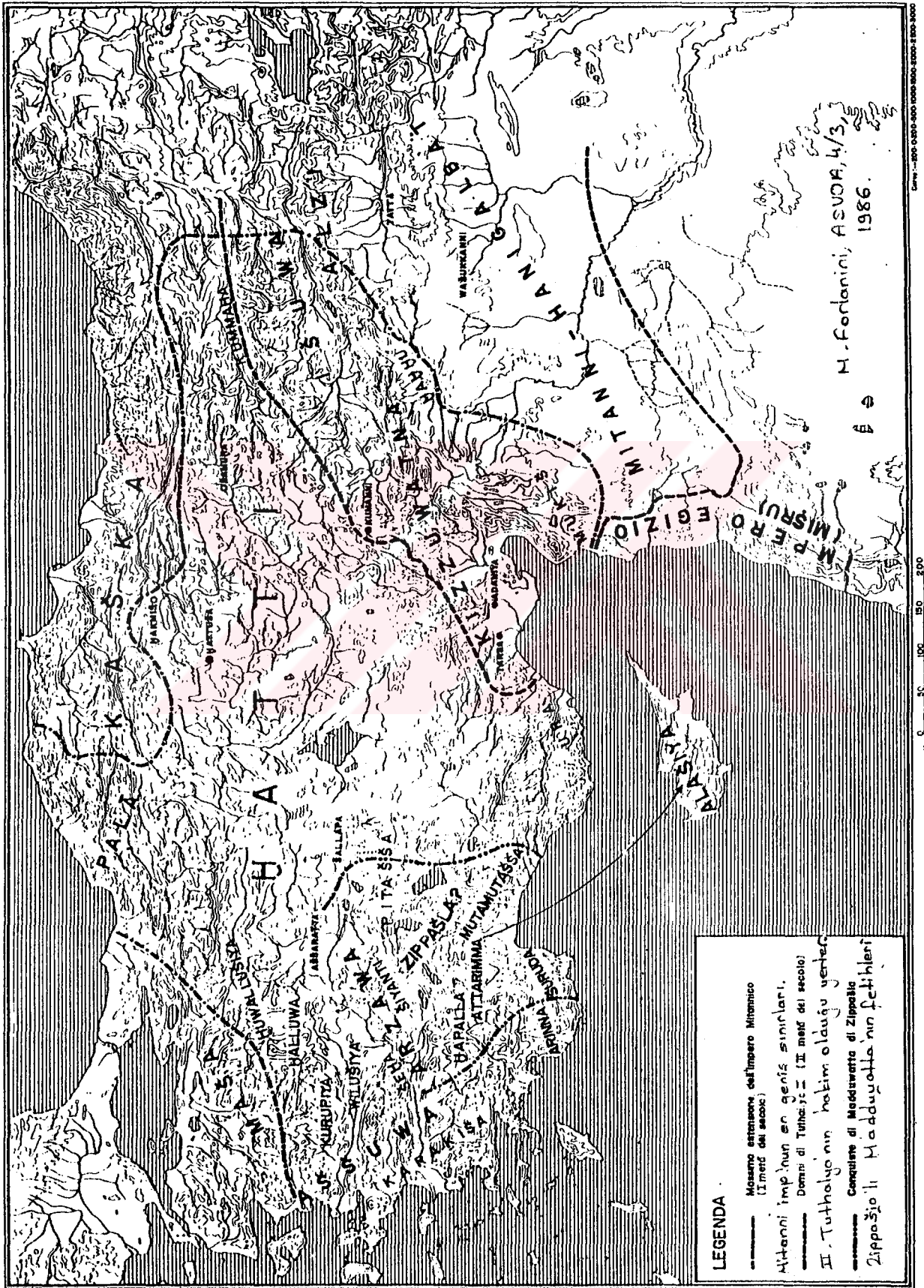
LEGENDA

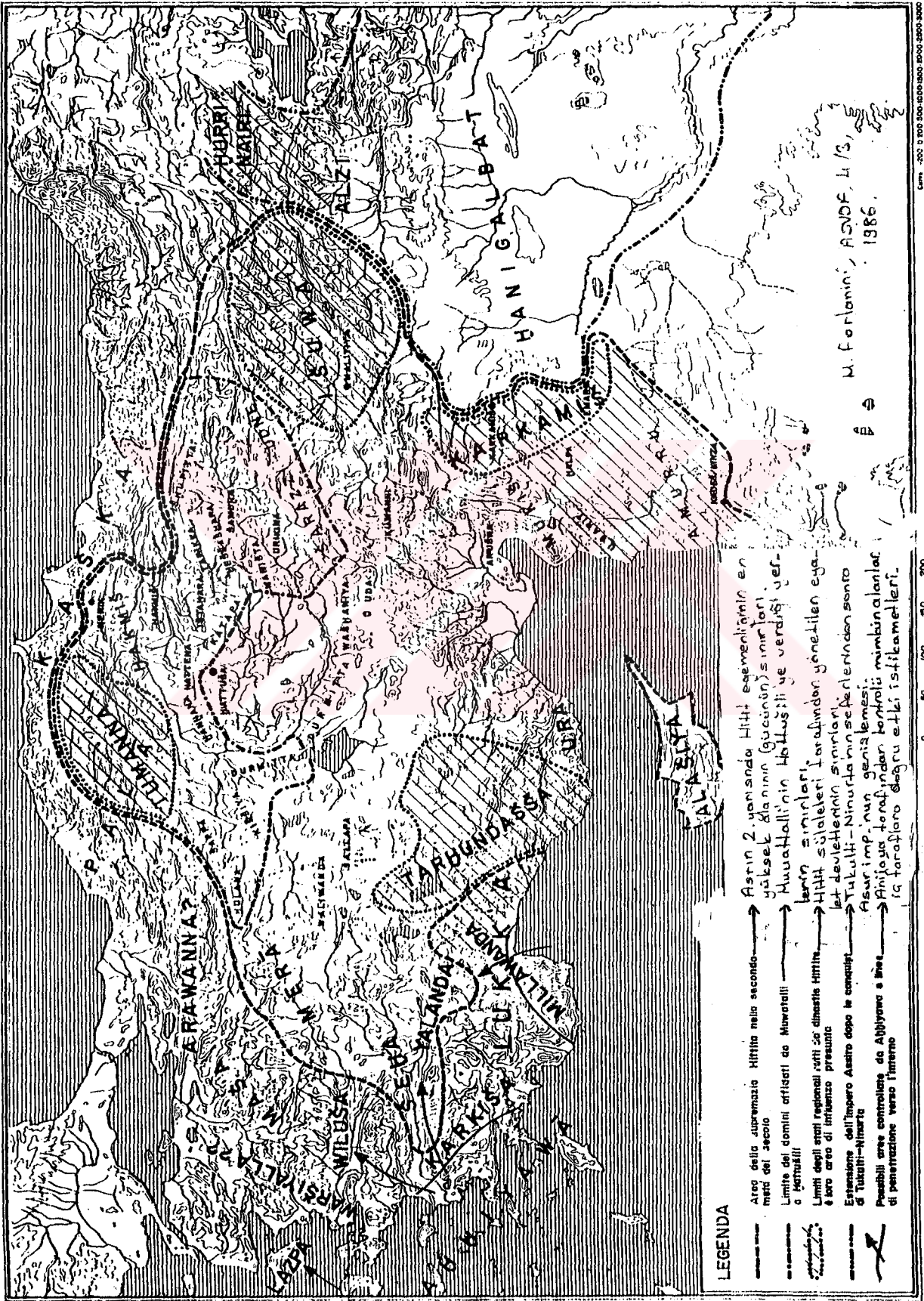
- Domini del principe di Kanis
- Kanis prensinin hakim oldugu yerler.
- Conquisti di Antia
- Antianin Fetihleri
- Il regno di Hatti all'arrivo al trono di Hattusili I
- Hattusili'nin topla aliti; sinada Hatti K. nalligi
- Campagne di Hattusili I
- I. Hattusili'nin savuglari.

M. Forlanini, ASVOA 4/3, 1986.

Carta: 1:500.000-800.000-900.000-1.000.000-2.000.000

Km. 0 50 100 150 200

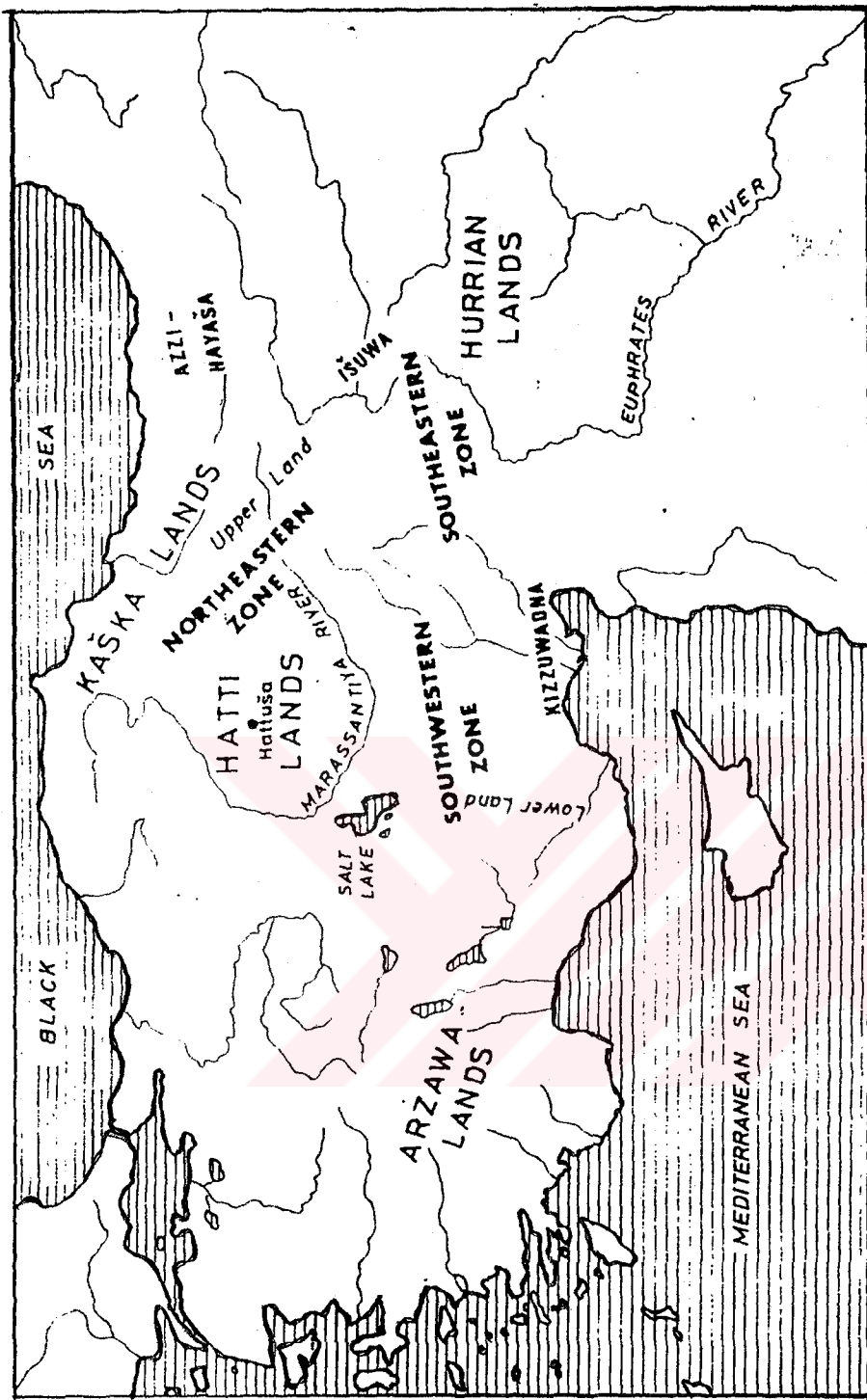
LEGENDA

- Area della supremazia Hittita nella seconda metà del secolo
- Limite dei domini ufficiali da Muwatalli a Hattusili
- Limiti degli stati regionali retti da dinastie Hittite e loro aree di influenza presunte
- Espansione dell'Impero Assiro dopo le conquiste di Tukulti-Ninurta
- Possibili aree controllate da Assiri e aree di penetrazione verso l'interno

Asin 2. namanda Hitt egemeliğin en yüksek olanın (gücünün) sınırları. Muwatalli'nin Hattusili'ye verdiği yerleri sınırları. Hitt sülaleleri tarafından yönetilen eyalet devletlerinin sınırları. Tukulti-Ninurta'nın seferlerinden sonra Asur imparatorunun genişlemesi. Asiriya tarafından kontrol edilen bölgeler ve Asur imparatoru tarafından etkisi istikametleri.

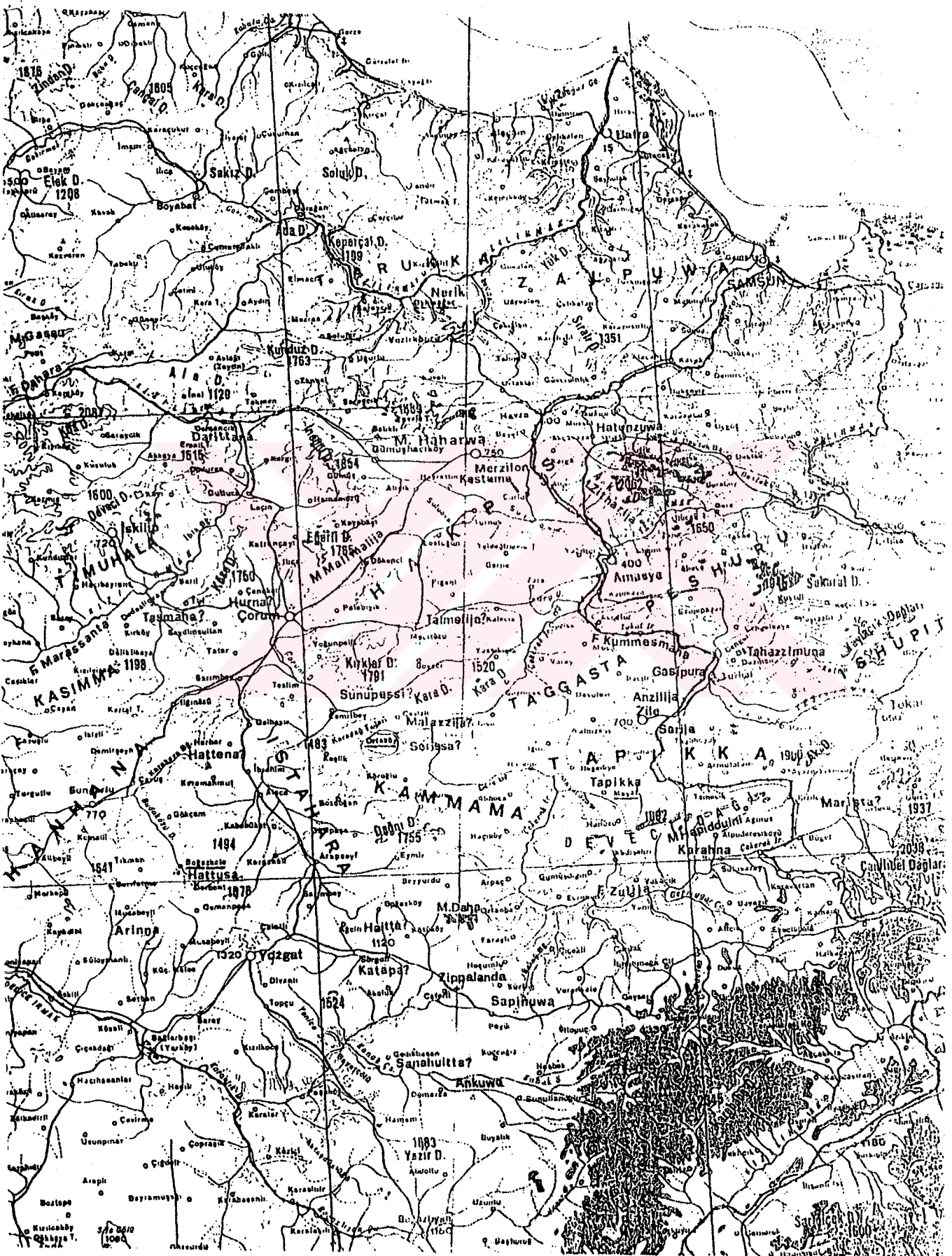
Carta: 1:500.000 (1:500.000) 1985

Scala: 0 50 100 200 Km

T.R. Bryce, Tel-Aviv, 13, 1986.

Fig. 1. Hittite "buffer zones".

Carta 2.